

**ANALITIČKA PODLOGA ZA IZVJEŠĆE
O NAPRETKU PROVEDBE
SPORAZUMA O PARTNERSTVU
IZMEĐU REPUBLIKE HRVATSKE
I EUROPSKE KOMISIJE**

IRMO

*Institut za razvoj i međunarodne odnose
Institute for Development and International Relations*

Institut za razvoj i međunarodne odnose - IRMO

**ANALITIČKA PODLOGA ZA IZVJEŠĆE O NAPRETKU PROVEDBE
SPORAZUMA O PARTNERSTVU IZMEĐU REPUBLIKE HRVATSKE I
EUROPSKE KOMISIJE**

Naručitelj istraživanja:

Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije

Zagreb, kolovoz 2017.

Autori:

dr.sc. Ana-Maria Boromisa

dr.sc. Hrvoje Butković

dr.sc. Nevenka Čučković

dr.sc. Marina Funduk

dr.sc. Krešimir Jurlin

Marko Kovačić, dipl.iur.

dr.sc. Jakša Puljiz (voditelj istraživanja)

mag. pol. Ivana Skazlić

doc. dr.sc. Stjepan Šterc

dr.sc. Sanja Tišma

Napomena:

Izradu ovog dokumenta financiralo je Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije. Stavovi izneseni u ovom dokumentu predstavljaju stavove nezavisnih stručnjaka i nužno ne odražavaju službeno mišljenje Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije.

Sadržaj

Predgovor.....	4
Sažetak	5
1. Istraživanje i razvoj - Jačanje istraživanja, tehnološkog razvoja i inovacija	20
2. Informacijske i komunikacijske tehnologije.....	25
3. Mala i srednja poduzeća.....	29
4. Energija – Podrška prijelazu prema ekonomiji temeljenoj na niskoj razini emisije CO ₂ u svim sektorima	36
5. Klimatske promjene – Promicanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencija i upravljanje rizicima.....	42
6. Zaštita okoliša	46
7. Prometna infrastruktura	51
8. Tržište rada	56
9. Socijalna uključenost, siromaštvo i zdravstvena skrb.....	62
9.1. Socijalna uključenost i siromaštvo.....	62
9.2. Zdravstvena skrb	66
10. Obrazovanje	69
11. Javna uprava i pravosuđe.....	75
12. Poljoprivreda, prehrambena industrija i šumarstvo	82
13. Ribarstvo i akvakultura	89
14. Demografske promjene u Republici Hrvatskoj	94
15. Popis literature	100
16. Popis izvora podataka	104

Predgovor

Istraživački tim Instituta za razvoj i međunarodne odnose i vanjskih suradnika izradio je u razdoblju svibanj-kolovoz 2017. projektnu studiju "ANALITIČKA PODLOGA ZA IZVJEŠĆE O NAPRETKU PROVEDBE SPORAZUMA O PARTNERSTVU IZMEĐU REPUBLIKE HRVATSKE I EUROPSKE KOMISIJE" za potrebe Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (MRRFEU). Ova studija ima za cilj na sažeti način ocijeniti ključne razvojne trendove i razvojne potrebe u tematskim područjima u kojima se koriste sredstva Europskih strukturnih i investicijskih (ESI) fondova u Republici Hrvatskoj. Pored tematskih područja obuhvaćenih sadašnjim Sporazumom o partnerstvu, studija uključuje i analizu u području demografskog razvoja koje je uključeno i obrađeno zbog iznimne važnosti demografske problematike za budući rast i razvoj Hrvatske.

Položaj Republike Hrvatske analizira se kroz četrnaest tematskih područja na način da se, gdje god je to moguće, ocjenjuje njen relativni položaj u odnosu na prosjek Europske unije u razdoblju nakon pristupanja. Svako tematsko područje sadrži analitički dio te niz zaključaka odnosno preporuka u pogledu najvažnijih razvojnih potreba koje proizlaze iz prethodno utvrđenih ocjena o stanju i trendovima u pojedinom području. Premda je analiza temeljena na podacima za relativno kratko vremensko razdoblje, dobiveni rezultati omogućuju nositeljima javnih politika da po prvi put sagledaju

područja u kojima Republika Hrvatska bilježi napredak nakon stupanja u članstvo kao i ona gdje bilježi stagnaciju, odnosno povećanje zaostajanja za EU-om te gdje, posljedično, jača potreba za određenim intervencijama u okviru pojedinih javnih politika. Rezultati studije trebali bi pomoći poglavito naručitelju u što kvalitetnijem sagledavanju potreba za eventualnim izmjenama Sporazuma o partnerstvu te pojedinih Operativnih programa, odnosno Programa ruralnog razvoja, kroz usporedbu preporuka iz ove studije s opisom sadašnjih intervencija iz ESI fondova u postojećim programskim dokumentima.

Ovim se putem želimo zahvaliti svim suradnicima iz IRMO-a te vanjskim suradnicima koji su sudjelovali u izradi studije kao i suradnicima iz IRMO-a koji su pomagali oko tehničkog uređenja teksta. Posebno se zahvaljujemo kolegi dr. sc. Nedi Vrgoču iz Instituta za oceanografiju i ribarstvo iz Splita te predstavnicima Ministarstva poljoprivrede na pomoći oko poglavlja za ribarstvo i akvakulturu. Konačno, hvala predstavnicima MRRFEU-a iz Uprave za strateško planiranje koji su svojim zalaganjem znatno doprinijeli izradi ove studije u iznimno kratkom roku.

Sažetak

1. Istraživanje, razvoj i inovacije

Važnijih promjena u trendovima u području istraživanja i razvoja nema. Hrvatska i dalje znatno zaostaje za prosjekom EU kad je riječ o izdvajanjima za I&R kao i u pogledu zaposlenosti istraživača, a naročito u privatnom sektoru. Efikasnost I&R aktivnosti je i dalje niska u smislu učinaka na povećanje tehnološkog sadržaja proizvodnje i usluga u Hrvatskoj, što je vidljivo i kroz pad broja patenata posljednjih godina. I dalje je prisutan problem niskog sadržaja znanja i tehnologije u hrvatskom izvozu. Suradnja privatnih i javnih subjekata istraživanja, razvoja i inovativnosti i dalje ne zadovoljava, a poseban problem predstavljaju slabosti u sustavu financiranja javnih I&R projekata.

Ključne potrebe u sektoru su:

- U kratkom roku povećati udjel izdataka za I&R u BDP-u s 0,75% u 2015. na iznad 1%, kako poticanjem I&R aktivnosti poslovnog sektora tako i u okviru znanosti i visokog obrazovanja kroz povećana ulaganja iz državnog proračuna.
- Programe potpore poduzećima treba još jače usmjeriti na poticanje proizvodnih i procesnih inovacijskih aktivnosti.
- Dodatno ojačati suradnju poduzeća sa znanstveno-istraživačkim ustanovama kroz snažnije financijske poticaje za

zajedničke projekte.

- Snažnije poticati istraživanje i razvoj u javnim organizacijama u tzv. STEM područjima (znanost, tehnologija, inženjerstvo i matematika).
- Povećati zaposlenosti istraživača u STEM područjima s naglaskom na zapošljavanje u privatnom sektoru.
- Smanjiti visoku fragmentiranost istraživačkih projekata financiranih iz javnih izvora te poboljšati sustav vrednovanja rezultata financiranih projekata kao osnovicu za daljnja financiranja.
- Dodatno ojačati mjere za privlačenje investicija u djelatnosti više i visoke tehnologije odnosno djelatnosti s većim korištenjem znanja i inovativnosti u vrijednosti proizvodnje.

2. Informacijsko-komunikacijske tehnologije

Važnijih promjena u razvojnim potrebama u području IKT-a nema. Hrvatska i dalje zaostaje u dostupnosti suvremenih telekomunikacijskih mreža te kasni s uvođenjem nove generacije mreža velikih brzina. Konkurencija na tržištu je slaba uslijed dominantne uloge jednog operatera (posebno u fiksnoj mreži). U posljednje dvije godine vrlo se brzo povećava broj javnih usluga za građane i tvrtke putem

platforme e-Građani, međutim, još uvijek ima puno mogućnosti za daljnji razvoj u vidu uvođenja novih usluga i poboljšanja postojećih. Napredak u uspostavi Centra dijeljenih usluga kao jednog od najvažnijih državnih informacijskih projekata je vrlo spor. IKT pismenost hrvatskih građana je poboljšana, ali i dalje ima prostora za napredak. Najvažnija pozitivna promjena je iznimno brzi rast izvoza računalnih usluga što ukazuje na postojanje značajnog potencijala za budući gospodarski rast u tom segmentu.

Ključne potrebe u sektoru su:

- Nužno je ubrzati izgradnju infrastrukture komunikacijskih mreža velikih brzina.
- Potrebno je ubrzati razvoj digitalnih javnih usluga i nastaviti unaprjeđivanjem platforme e-Građani te s uključivanjem novih javnih e-usluga. Nužan je daljnji razvoj koncepta e-poslovanja kao i ubrzanje realizacije projekta Centra dijeljenih usluga.
- Povećati ulaganja za osiguranje kvalitetnih programa cjeloživotnog obrazovanja u području IKT-a te osigurati uvjete za što ranije uključivanje predmeta informatike u školske kurikule.

3. Mala i srednja poduzeća

Od 2013. pristup izvorima financiranja za MSP se znatno poboljšao, a što je povezano s boljom općom gospodarskom situacijom, poboljšanjem likvidnosti bankarskog sustava te većom dostupnosti fondova EU za te namjene. Međutim, MSP i dalje ne ulažu dovoljno u aktivnosti I&R-a kako bi uvela nove proizvode i usluge na tržište. Ocjena kvalitete poduzetničke infrastrukture ukazuje na nedovoljno iskorišteni potencijal postojeće infrastrukture te neusklađenost ponude s očekivanjima i potrebama poduzeća. Administrativne barijere i dalje znatno opterećuju poslovanje poduzetnika, usprkos pomacima u prethodnim godinama.

Ključne potrebe u sektoru su:

- Sustavno jačati mjere i reforme koje imaju izravne učinke na lakše poslovanje poduzetnika kroz ostvarivanje zacrtanih ciljeva Vlade za rasterećenje poduzetnika.
- Pojačati potporu za MSP kroz ulaganja u vlasnički kapital, a naročito ona koji bi podupirali inovativni razvoj poduzetnika u fazama povećanog rizika (fondovi rizičnog kapitala, poslovni anđeli).
- Poticanje različitih oblika inovacijskih i izvoznih aktivnosti MSP i suradnje sa istraživačkim i obrazovnim sektorom kroz povećanje ulaganja u IRI.
- Daljnje jačanje poduzetničkih vještina i znanja treba postati prioritet kroz redovno i cjeloživotno obrazovanje, kako formalno tako i neformalno.
- Kod potpornih institucija, poticati stvaranje visoko specijalizirane poslovne podrške veće dodane vrijednosti u svim fazama razvoja poduzeća.

4. Energija – Podrška prijelazu prema ekonomiji temeljenoj na niskoj razini emisije CO₂ u svim sektorima

Ključna promjena razvojnih potreba se odnosi na postizanje veće energetske sigurnosti Hrvatske. Ostvarenje tog cilja koči spora provedba novih energetskih projekata koji bi trebali ojačati diverzifikaciju izvora poput izgradnje LNG terminala. Proteklih godina zabilježen je iznimno veliki porast ulaganja u OIE, a posebno u vjetroelektrone, što je rezultat vrlo izdašnog subvencioniranja proizvođača. Međutim, financijski teret takvog sustava je postao preveliki za krajnje korisnike i stoga ga je potrebno mijenjati. Hrvatska i dalje zaostaje za EU u pogledu korištenja OIE u prometu, što je najviše povezano sa slabostima u željezničkom sektoru. U javnom prijevozu i dalje postoji jako puno prostora za poboljšanje energetske učinkovitosti. Provedba programa

energetske učinkovitosti u tom i drugim područjima i dalje ide prilično sporo uslijed slabih administrativnih kapaciteta.

Ključne potrebe u sektoru su:

- Potrebno je ubrzati realizaciju projekata koji doprinose smanjenju energetske ovisnosti kao i povećanju stupnja diverzificiranosti izvora energije.
- Postojeći model poticanja proizvodnje energije iz obnovljivih izvora energije je neodrživ i potrebno ga je mijenjati.
- Nužno je ojačati mehanizme provedbe programa energetske učinkovitosti kako bi se isti ubrzali, a prije svega u zgradarstvu koje ima najveći potencijal za doprinos ukupnom povećanju energetske učinkovitosti.
- Posebnu pažnju treba usmjeriti na poboljšanje energetske učinkovitosti u prometu.

5. Klimatske promjene

Premda je od ulaska u EU započet niz aktivnosti koje imaju za cilj sustavnije bavljenje problematikom klimatskih promjena, još uvijek nije uspostavljen cjelovit i funkcionalan institucionalan sustav za upravljanje prilagodbama klimatskim promjenama, a što se najviše očituje kroz vrlo spori razvoj strateškog okvira kao i zastoje u provedbi ključnih projekata.

Ključne potrebe u sektoru su:

- Jačanje istraživačkih aktivnosti radi dobivanja što kvalitetnijih analitičkih podloga za procjenu osjetljivosti i rizika koji su vezani za klimatske promjene.
- Jačanje upravljačkih kapaciteta za prilagodbu, prevenciju i upravljanje rizicima povezanim s klimatskim promjenama tih kapaciteta. Posebnu pažnju treba posvetiti uspostavi mehanizama za koordinaciju provedbe te

praćenja uspješnosti realizacije Strategije prilagodbe klimatskim promjenama.

- Ubrzati provedbene aktivnosti koje se odnose na korištenje sredstava iz OPKK za potrebe razvoja sustava za borbu protiv klimatskih promjena, a posebno aktivnosti u dijelu koji se odnosi na poboljšanje upravljanja poplavnim područjima te područjima izloženima značajnim rizicima od požara.

6. Okoliš

Razvojne potrebe u području okoliša su ostale iste, uglavnom uslijed vrlo spore provedbe ključnih projekata i poteškoća u usuglašavanju oko strateškog okvira za ulaganja u području gospodarenja otpada. Najveći udio komunalnog otpada u Hrvatskoj se i dalje odlaže na odlagališta. Iako se bilježi blagi porast recikliranja komunalnog otpada, stopa reciklaže je još uvijek više nego dvostruko niža u odnosu na prosjek EU. Pozitivno je da rastu količine posebnih vrsta otpada koji se ponovo koristi. Gubici vode javne vodoopskrbe mreže su uslijed nedovoljno ulaganja i dalje jako visoki. Razvoj sustava javne odvodnje napreduje jako sporo te je dovedeno u pitanje ispunjavanje obveza iz EU direktiva. Pojedina zaštićena prirodna područja suočavaju se s problemom neodgovarajućeg upravljanja uslijed značajnih pritisaka velikog broja posjetitelja.

Ključne potrebe u sektoru su:

- Ubrzati provedbu projekata u području gospodarenja otpadom kako bi se što prije ispunile obveze iz odgovarajućih EU direktiva te ostvario napredak prema kružnom gospodarstvu.
- Daljnje poboljšanje vodno-komunalne infrastrukture, a posebno smanjenje gubitaka vode u sustavu, povećanje razine priključenosti na sustave javne odvodnje te veća pokrivenost

stanovništva uređajima za pročišćavanje otpadnih voda.

- Unaprijediti upravljanje zaštićenim područjima, a posebno u područjima izloženim značajnom pritisku velikog broja posjetitelja.

7. Promet

Ključne razvojne potrebe u području prometa su i dalje ostale iste. Najlošija je situacija u pogledu razvoja željeznice koja kontinuirano zaostaje za ostalim vidovima prometa, što je posljedica vrlo malog broja dovršenih projekata u području modernizacije željezničke infrastrukture. Slaba razvijenost željezničke infrastrukture izravno doprinosi i smanjenoj konkurentnosti jadranskih i riječnih luka. Modernizacija riječnih i morskih luka vrlo sporo napreduje. Stvaranje integriranih oblika prijevoza putnika također ide vrlo sporo te je većina projekata tek u ranoj pripremljivoj fazi. Loša prometna povezanost otoka izvan turističke sezone i dalje predstavlja prepreku razvoja otoka te ograničava kvalitetu življenja na otocima, osobito onih udaljenijih od kopna. Hrvatska i dalje ima visoku smrtnost u prometnim nesrećama u usporedbi s EU-om te su potrebna dodatna ulaganja kako bi se poboljšala sigurnost, naročito u cestovnom prijevozu.

Ključne potrebe u sektoru su:

- Potrebno je intenzivirati započeta i pokrenuti nova ulaganja u modernizaciju željezničkih pruga, prije svega na europskim koridorima, kao i implementaciju sustava koji promiču interoperabilnost i olakšavaju prijevoz unutar Unije. Potrebno je i dalje raditi na povećanju konkurencije u željezničkom prijevozu.
- Daljnji razvoj morskih luka bi trebalo usmjeriti prema snažnijoj povezanosti s privatnim sektorom. Kod riječnih luka,

ključno je ubrzati provedbu započetih projekata te osigurati veća ulaganja u održavanje riječnih puteva.

- U cestovnom prijevozu, i dalje je važno pitanje rješavanja preostalih uskih grla na pojedinim dionicama, uglavnom u blizini velikih gradova.
- U pogledu integriranog prijevoza putnika nužno je ubrzati postojeće aktivnosti, posebno u područjima gdje se pomaci mogu ostvariti i bez značajnih infrastrukturnih ulaganja (poput stvaranja zajedničkih tarifnih unija).
- Prioritet i dalje ostaje poboljšanje prometne povezanosti otoka s kopnom izvan sezone te poticanje troškovno učinkovitijih prijevoznih rješenja koja će povećati isplativost brodarstva za održavanjem linija kao i bolja usklađenost brodskih i autobusnih linija.

8. Tržište rada

Značajno smanjenje nezaposlenosti posljednjih godina samo je djelomično uzrokovano rastom zaposlenosti, budući da je prisutan trend izraženog smanjenja brojnosti radne snage uslijed migracijskih odljeva i izrazitih negativnih demografskih trendova. Zaostajanje za prosjekom EU još uvijek je vrlo izraženo u pogledu nezaposlenih mladih te dugotrajno nezaposlenih. Posebno je problematična niska stopa zaposlenosti među starijom populacijom. I dalje je vrlo slaba zapošljivost mladih s trogodišnjom srednjom školom. Usprkos oporavku na tržištu rada regionalne nejednakosti su i dalje jako izražene. Uslijed pojačanog zapošljavanja i sve veće migracije radne snage, poslodavci se sve više susreću s problemom nedostajuće radne snage. Posljednjih nekoliko godina bilježi se snažan porast nestandardnih oblika rada, a koji ima svoje negativne posljedice kada je u pitanju socijalna sigurnost radnika.

Ključne potrebe u sektoru su:

- Potrebno je nastaviti s provedbom mjera koje su usmjerene prema zapošljavanju teže zapošljivih skupina na tržištu rada.
- Potrebno je poticati i ojačati regionalnu dimenziju kod mjera zapošljavanja, odnosno prilagođenost specifičnostima regionalnog tržišta rada.
- Potrebno je unaprijediti kvalitetu i dostupnost programa cjeloživotnog učenja uz povećanje mogućnosti prekvalifikacija i dokvalifikacija nezaposlenih osoba. Potrebno je nastaviti s provedbom i razvojem HKO-a te kurikularne reforme.
- Potrebno je nastaviti s preispitivanjem učinkovitosti pojedinih mjera APTR-a, a posebno u pogledu dobivanja stalnog zaposlenja.
- Potrebno je snažnije poticati samozapošljavanje obzirom da postojeći podaci ukazuju na kontinuirani pad ovakvog oblika zapošljavanja i sve veće zaostajanje za EU.

9. Socijalna uključenost, siromaštvo i zdravstvena skrb

Ključne potrebe u području socijalne uključenosti i siromaštva i dalje ostaju nepromijenjene. Premda je od 2012. zabilježen pad broja ljudi u riziku od siromaštva, Hrvatska i dalje ima vrlo nepovoljne vrijednosti. Zbog male razine zaposlenosti, kratkoće prosječnog radnog vijeka, te nepovoljnih demografskih kretanja mirovinski sustav teško je održiv. Starijim osobama često prijeti socijalna isključenost s obzirom da Hrvatska i dalje ima najnižu relativnu mirovinu u EU-u. Rizik od siromaštva je i dalje izražen kod osoba kao što su dugotrajno nezaposlene osobe, djece i mladeži bez odgovarajuće roditeljske skrbi te s poremećajima u ponašanju, itd. Razina siromaštva je i dalje vrlo jako prostorno

ukorijenjena, a posebno su pogođena područja koja su najviše bila zahvaćena Domovinskim ratom 1990-tih te područja uz granicu s BiH i Srbijom. Provedba reformskih mjera u sustavu socijalne skrbi ide jako sporo što ograničava povećanje njegove učinkovitosti. Sustav zdravstva je pod sve većim pritiskom rastućih dugova te odlazaka stručnih kadrova na rad u inozemstvo. Razina ulaganja u zdravstvo je ispod prosjeka EU i pri tome se bilježi opadajući trend u odnosu na udjel u BDP-u. Hrvatska i dalje zaostaje za EU u pogledu duljine očekivanog trajanja života te razine smrtnosti od najčešćih bolesti. Provedba reformskih mjera usmjerenih prema većem stupnju racionalizacije i učinkovitosti zdravstvenog sustav napreduje vrlo sporo.

Ključne potrebe u području socijale i zdravstva su:

- Intenzivirati rad na izgradnji modernog okvira u području socijalne skrbi kako bi se povećala njegova transparentnost te učinkovitost. To podrazumijeva, između ostaloga, reformu sustava novčanih naknada i nastavak započetog procesa deinstitutionalizacije.
- Provesti standardizaciju i harmonizaciju svih mjera socijalne skrbi s metodologijom Europskog sustava integrirane statistike socijalne zaštite (ESSPROS).
- Pored provedbe reformskih mjera usmjerenih ka povećanju održivosti mirovinskog sustava, nužno je isto tako osigurati povećanje iznosa prosječne mirovine kako bi se smanjio rizik od siromaštva i socijalne isključenosti umirovljeničke populacije.
- Povećati napore na izradi mjera kojima bi se ostvario veći stupanj unutarnje socijalne kohezije. S tim u vezi potrebno je povećati uspješnost u povlačenju sredstava iz ESI fondova u najslabije razvijenim područjima.
- Osigurati financijsku stabilizaciju zdravstvenog sustava kroz kombiniranje mjera kojima će se povećati prihodovna i smanjiti rashodovna strana

- Ubrzati mjere usmjerene prema boljoj organizaciji bolničkog sustava s naglaskom na većoj racionalizaciji i optimizaciji rada;
- Nastaviti sve postojeće te pripremiti nove mjere koje su usmjerene prema što većem stupnju zadržavanja liječnika i medicinskih sestara u zemlji;
- Osigurati kontinuirana i što veća ulaganja u preventivne i edukativne aktivnosti kako bi se građane što bolje upoznao s brigom za svoje zdravlje, a posebno kada su u pitanju vodeće bolesti prema smrtnosti;

10. Obrazovanje

Potrebe za sveobuhvatnim promjenama u obrazovnom sustavu su sve veće obzirom na cijeli niz pokazatelja ukazuje na povećanje zaostajanja RH za EU. Obrazovni sustav i dalje u nedovoljnoj mjeri odražava potrebe tržišta rada. Posebno su loši rezultati u pogledu udjela odraslih koji sudjeluju u cjeloživotnom obrazovanju. Obrazovna postignuća 15-godišnjih učenika u matematici, prirodoslovnoj pismenosti i čitanju ukazuju na zaostajanje za prosjekom EU-a. Pozitivno je da raste broj diplomiranih studenata u tzv. STEM područjima, iako je on i dalje ispod prosjeka EU. Dostupnost stipendija je i dalje ograničena, posebno za izvanredne studente. I dalje se bilježi niska stopa uspješnosti završetka upisanog studija. Vrlo je nizak stupanj internacionalizacije visokog obrazovnog sustava, uključujući vrlo nisku atraktivnost za studente iz drugih država. Lošim rezultatima u obrazovanju doprinosi i loše stanje obrazovne infrastrukture, s više od 700 osnovnih i srednjih škola koje rade u dvije ili više smjena. Samo 15,3 % svih škola u Hrvatskoj trenutno ima priključak za vrlo brzi Internet. Hrvatska i dalje ima niske stope sudjelovanja u ranom obrazovanju.

Ključne potrebe u sektoru su:

- Intenzivirati rad na provedbi Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije, a posebno u dijelu koji se odnosi na provedbu kurikularne reforme i Hrvatskog kvalifikacijskog okvira.
- Povećati stupanj internacionaliziranosti visoko-obrazovnih institucija. Ojačati poticanje ulazne i izlazne mobilnosti studenata i profesora.
- Nastaviti poboljšanje sustava stipendiranja odnosno financijskih olakšica, a posebno za pojedine kategorije studenata koje trenutno nemaju primjereni pristup studentskim potporama.
- Ubrzati formiranje digitalno zrelih škola.
- Snažnije poticati uključenost odraslih u programe cjeloživotnog obrazovanja i osposobljavanja. Nastaviti unaprjeđivati kvalitetu i relevantnost programa obrazovanja odraslih te povećati njihovu dostupnost.
- Povećati dostupnost i opremljenost predškolskih odgojno-obrazovnih ustanova te poboljšati kapacitete i opremljenost osnovnih i srednjih škola.

11. Javna uprava i pravosuđe

Hrvatska u razdoblju od 2010. do 2015. nije napravila gotovo nikakav pomak u odnosu na druge države članice EU u pogledu povećanja učinkovitosti vladavine, regulatorne kvalitete i vladavine prava. Prema dostupnim pokazateljima Hrvatska je zabilježila pomak jedino u odnosu na suzbijanje korupcije, no i uz dalje značajan zaostatak za prosjekom EU-28. Uslijed slabe političke podrške te nedostatnih administrativnih kapaciteta Strategija reforme javne uprave usvojena je tek u lipnju 2015. Konkretni pomaci ostvareni su tek na području pružanja javnih e-usluga kroz provedbu projekta e-Građani. S druge strane, u području pravosuđa se bilježi znatan napredak u pogledu smanjivanja broja neriješenih spisa, iako pojedini

segmenti sustava poput Vrhovnog suda i Visokog upravnog suda bilježe pogoršanje pokazatelja. Usprkos skraćivanju, vrijeme potrebno za donošenje odluke u građanskim i trgovačkim parničnim predmetima još uvijek je među najvećima u EU.

Ključne potrebe u sektoru su:

- Za ostvarenje napretka u području javne uprave i pravosuđa, ključno je osiguranje sustavne političke podrške reformskim procesima.
- Nužno je ojačati kapacitete ključnih aktera, a naročito Ministarstva uprave, za provedbu reforme javne uprave.
- U pravosuđu je potrebno nastaviti s jačanjem upravljačkih funkcija na sudovima, obrazovnim aktivnostima, te informatizacijom, a posebno daljnjim razvojem sustava upravljanja sudskim predmetima.

12. Poljoprivreda

Razvojne potrebe u sektoru poljoprivrede su i dalje nepromijenjene. Usprkos određenom napretku, brojni strukturni problemi su i dalje prisutni kao što su premali stupanj iskorištenosti poljoprivrednog zemljišta, mala veličina poljoprivrednih gospodarstava, niska razina obrazovanosti te nepovoljna dobna struktura radne snage. U posljednjih nekoliko godina biježe se određeni pomaci u segmentu navodnjavanja kojima je donekle smanjen zaostatak za ostalim zemljama članicama. Također, bilježi se brzi porast ekološke proizvodnje, iako i tu još uvijek zaostajemo za prosjekom EU. Primjetne su i pozitivne promjene u strukturi poljoprivredne proizvodnje, budući da se proizvođači sve više okreću prema dohodovnijim kulturama.

Ključne potrebe u sektoru su:

- Omogućiti stavljanje u funkciju što

više neobrađenog poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu države i poticati okrupnjivanje malih posjeda.

- Puno snažnije poticati obrazovanje poljoprivrednika te čim prije započeti s provedbom mjera iz Programa ruralnog razvoja namijenjenih obrazovanju. Nastaviti i dodatno ojačati poticajne mjere za mlade poljoprivrednike kako bi se poboljšala nepovoljna demografska struktura nositelja OPG-ova.
- Nastaviti ulagati u projekte navodnjavanja te osigurati primjerene mehanizme za poticanje što većeg stupnja uključenosti poljoprivrednih proizvođača u korištenje sustava navodnjavanja.
- Čim prije izraditi strategiju razvoja poljoprivrede i druge nedostajuće planske dokumente te se strateški odrediti prema svim ključnim pitanjima. Slično je i u sektoru šumarstva i drvne industrije gdje također nema relevantnih strategija.

13. Ribarstvo

Razvojne potrebe u području ribarstva i akvakulture su i dalje nepromijenjene. Hrvatska se i dalje susreće s nizom problema u postizanju dugoročno održivog ribarstva, a koje je sve više ugroženo smanjenjem ribljeg fonda. Riblji fond se smanjuje usprkos tome što se nakon pristupanja Europskoj uniji broj plovila u ribarskoj floti i nosivost smanjio te provedbi niza mjera s ciljem strože regulacije ribolova i bolje zaštite resursa. Dodatni problem bržeg razvoja ribarstva, je ograničena ribarska infrastruktura i neadekvatni lučki objekti. Iako proizvodnja ribe u akvakulturi kontinuirano raste od 2014. sektor se i dalje suočava s nizom problema koji koče njegov brži razvoj: od slabe dostupnosti obrazovnih programa, do nejasnih kriterija smještanja objekata akvakulture u prostoru, a posebno na kopnu te slabe primjene novih tehnoloških rješenja i drugih.

Ključne potrebe u sektoru su:

- Znanstvene procjene govore da su najvažniji vrste gospodarskog ribolova na Jadranu u prelovu te je neophodno poduzeti mjere za smanjenje razine iskorištavanja, u prvom redu razine ribolovne smrtnosti. Slijedom toga neophodno je nastaviti s provođenjem i intenziviranjem mjera koje su uvedene posljednjih godina
- Promicanje i konsolidacija prerade, trženja i izravne prodaje vlastitog ulova s ciljem stvaranja dodane vrijednosti i većih cijena za ribare.
- Nužno je ojačati aktivnosti na povećanju standarda temeljne ribarske infrastrukture i lučkih postrojenja
- Potrebno je otkloniti ključne prepreke za rast proizvodnje u akvakulturi, a posebno onih koje otežavaju postizanje veće razine učinkovitosti proizvodnje.
- Potrebno je poticati pokretanje programa cjeloživotnog obrazovanja u području ribarstva i akvakulture.
- Uspješna provedba OPFR-a bit će od posebne važnosti za daljnji razvoj ribarstva i akvakulture. U tom pogledu ključno je osigurati odgovarajuće administrativne kapacitete za njegovu učinkovitu provedbu.

14. Demografija

Uslijed izrazitih negativnih demografskih parametara i trendova Hrvatska je danas među 5 demografski najugroženijih zemalja Europske unije. Krajem 2016. godine Hrvatska nema niti jednog pozitivnog demografskog pokazatelja pa populacijska problematika postaje ključno nacionalno pitanje. Procjenjuje se kako će u razdoblju 2011.-2021. iz Hrvatske iseliti preko 450.000 stanovnika. Također, očekuje se da bi u slijedećih 5 godina Hrvatska mogla ući u tip društva izrazito duboke starosti. Stoga su potrebne snažne mjere kako bi se za početak barem umanjili negativni demografski trendovi. U 2017. uvedeno je nekoliko novih mjera populacijske politike među kojima su povećanje roditeljskih naknada te subvencioniranje stambenih kredita za mlade. Međutim, obzirom na težinu stanja bit će potrebne dodatne i snažnije mjere koje će demografsku revitalizaciju postaviti kao ključnu problematiku u temelj gospodarskog i ukupnog razvoja Hrvatske. Posebno je nužno ojačati suradnju i komunikaciju prema hrvatskoj dijaspori s ciljem povećanja njenog doprinosa demografskoj revitalizaciji. Kad je riječ o dodatnim mjerama bit će nužno ojačati sigurnost radnog mjesta zaposlenim majkama, uključujući i osiguranje primanja tijekom rodiljnog dopusta u većem iznosu nego što je to sada slučaj. Također, dodatni demografski poticaji u poreznoj politici će biti nužni kao i u nekim drugim aspektima poput komunalnih davanja.

Kako bi lakše sagledali situaciju u pojedinim tematskim područjima u slijedećoj tablici su sažeto prikazani najvažniji pozitivni i negativni trendovi u razdoblju nakon pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji te pokazatelji stanja u 2016. (odnosno 2015. gdje nije bilo podataka za 2015.) u odnosu na prosjek EU ili usporedne zemlje tamo gdje nije bilo odgovarajućih podataka za razinu EU.

Tablica 1: Sažeti prikaz najvažnijih pokazatelja stanja i trendova u pojedinim tematskim područjima

	Pozitivne promjene	Negativne promjene	Stanje u 2016. ¹
1. Istraživanje, razvoj i inovacije	• Blago smanjenje zaostajanja za EU u pogledu udjela ulaganja za I&R u BDP-u • Povećanje zaposlenosti u djelatnostima intenzivnim znanjem • Povećano je međunarodno zajedničko objavljivanje znanstvenih radova	• Povećanje zaostajanja za EU pogledu udjela zaposlenih u I&R-u u ukupnoj radnoj snazi • Smanjenje broja patentnih prijava u EPO • Smanjenje izvoza proizvoda srednje i visoke tehnologije • Pogoršanje inovativnosti malih i srednjih poduzeća • Pogoršanje suradnje poslovnog i znanstvenog sektora	• Broj međunarodnih zajednički objavljivanih znanstvenih radova na razini 44% iznad prosjeka EU • Prema EIS-u RH je umjereni inovator s ukupnom inovativnosti na razini 55% prosjeka EU • 24. mjesto u EU prema udjelu ulaganja za I&R u BDP-u • Udjel zaposlenih u djelatnosti I&R u poslovnom sektoru 4,6 puta manji nego na razini EU • Broj patentnih prijava EPO-u po stanovniku 32,6 puta manji nego na razini EU • Udio visokotehnoloških industrija u proizvodnji izvoznih dobara na razini 41% prosjeka EU • Izvoz usluga intenzivnih znanjem na razini od 2,7% prosjeka EU • Kvaliteta suradnje poslovnog i znanstvenog sektora na razini 50,8% prosjeka EU

¹ Ukoliko nisu dostupni podaci za 2016. onda je stavljen podatak za 2015.

	Pozitivne promjene	Negativne promjene	Stanje u 2016. ¹
2. Informacijsko-komunikacijske tehnologije	- Smanjenje zaostajanja za EU u pogledu udjela kućanstava s fiksnim širokopojasnm priključkom na internet - Značajno povećanje broja osoba koje su ostvarile komunikaciju s javnom upravom putem internet - Značajno poboljšana IKT pismenost građana - Značajno povećanje izvoza računalnih usluga (programa)		- Udjel IKT djelatnosti u bruto domaćem proizvodu Hrvatske veći nego u Austriji i Sloveniji 24. mjesto u EU prema Indeksu razvijenosti digitalnog gospodarstva i društva - Najskuplja pretplata za samostalni fiksni širokopojasni pristup u EU - Prema dostupnosti širokopojasne mreže slijedeće generacije na 78% prosjeka EU - Najmanji udjel pretplatnika širokopojasnih mreža s brzinama 10 Mb/s i više u EU - Dostupnost mobilnih mreža četvrte generacije na razini 80% prosjeka EU
3. Mala i srednja poduzeća	- Povećanje udjela MSP-a u ukupnim prihodima, zaposlenosti i izvozu - Poboljšanje pristupa izvorima financiranja - Blagi porast zaposlenih u djelatnostima intenzivnim znanjem	Pad inovacijskih aktivnosti	- Na 27. mjestu u EU po pokazatelju udjela „odraslih“ MSP-a (tj. onih koji posluju dulje od 42 mjeseca) u ukupnom broju MSP-a. - Broj poduzeća na 100 stanovnika na razini 62% prosjeka EU - Značajno zaostajanje za prosjekom EU u pogledu dostupnosti ulaganja u vlasnički kapital putem fondova rizičnog kapitala, poslovni anđela i sl.
4. Energija – Podrška prijelazu prema ekonomiji temeljenoj na niskoj razini emisije CO₂ u svim sektorima	- Blagi pad emisije stakleničkih plinova - Povećanje udjela obnovljivih izvora energije u neposrednoj potrošnji energije - Povećanje zaostajanja za EU u korištenju OIE u prometu - Poboljšanje energetske učinkovitosti, posebno u industriji	Pogoršanje financijske održivosti modela poticanja proizvodnje energije iz obnovljivih izvora	- Razina ovisnosti o uvozu energije nešto manja nego na razini EU - Najmanja emisija stakleničkih plinova po stanovniku u EU - Prema udjelu OIE u neposrednoj potrošnji energije na 5. mjestu u EU - Prema udjelu OIE u transportu na razini 52% prosjeka EU - Razina energetske intenzivnosti je 29% veća nego na razini EU

	Pozitivne promjene	Negativne promjene	Stanje u 2016. ¹
5. Klimatske promjene		Nastavljen porast prosječnih temperatura	Među prve tri zemlje u EU prema procjeni udjela šteta od klimatskih ekstrema u BDP-u
6. Zaštita okoliša	- Blago smanjenje količine proizvedenog komunalnog otpada - Blago smanjenje zaostajanja za EU u pogledu udjela recikliranog otpada u ukupnom komunalnom otpadu - Rast količina posebnih vrsta otpada koje se ponovno koriste - Povećanje broja saniranih odlagališta otpada	- Povećano zaostajanje za EU u pogledu količine otpada po stanovniku koji se odlaže na odlagalištima - Povećano zaostajanje za EU u pogledu količine komunalnog otpada koji se kompostira - Povećani gubici vode u javnoj vodoopskrbi - Povećano zaostajanje u pogledu pokrivenosti stanovništva uređajima za pročišćavanje otpadnih voda najmanje drugog stupnja	- Evidentirane količine komunalnog otpada po stanovniku 18,9% manje od prosjeka EU - Udjel recikliranog otpada u ukupnom komunalnom otpadu je 2,5 puta manji od prosjeka EU - Razina komunalnog otpada koja se odlaže na odlagališta je 2,5 puta veća od prosjeka EU - Svega 35,9% ukupnog stanovništva je priključeno na sustave najmanje sekundarnog pročišćavanja otpadnih voda, što je dvostruko manje od većine zemalja članica EU
7. Promet	- Poboljšanje ocjene kvalitete lučke infrastrukture - Smanjenje broja poginulih na cestama	- Povećano zaostajanje za EU u pogledu ocjene kvalitete ukupne prometne infrastrukture, a posebno željezničkog prijevoza - Smanjen prijevoz tereta i putnika u željezničkom prijevozu; željeznički prijevoz dodatno izgubio značenje u odnosu na cestovni prijevoz - Smanjenje prometa roba u morskim lukama - Povećanje prosječne starosti autobusa	- Ocjena razine kvalitete cestovne infrastrukture 14% iznad EU prosjeka - Ocjena kvalitete željezničke infrastrukture na razini 62% prosjeka EU - Prosječna brzina teretnog prijevoza u željeznici 21,6 km/h - Prosječna starost vagona i lokomotiva oko 30 godina - Prema razini elektrificiranosti željezničkih pruga na 18. mjestu od 26 usporedivih zemalja članica EU - Smrtnost u prometnim nesrećama 57,6% veća nego na razini EU

	Pozitivne promjene	Negativne promjene	Stanje u 2016. ¹
8. Tržište rada	- Smanjenje stope nezaposlenosti i povećanje stope zaposlenosti - Povećanje zaposlenosti osoba s invaliditetom	- Smanjenje udjela samozaposlenih osoba u ukupnog broju zaposlenih osoba u odnosu na EU - Značajno povećanje udjela zaposlenih na određeno vrijeme u odnosu na EU - Značajno povećanje odlazaka kvalificirane radne snage u inozemstvo	- Stopa zaposlenosti značajno niža od one u EU - Stopa nezaposlenosti mladih, uključujući i dugotrajno nezaposlene je značajno veća nego u EU - Zapošljivost mladih sa trogodišnjom srednjom školom je skoro dvostruko manja u odnosu na EU - Udjel zaposlenih na određeno vrijeme značajno veći u odnosu na prosjek EU
9. Socijalna uključenost, siromaštvo i zdravstvena skrb	- Smanjen broj osoba u riziku od siromaštva - Smanjena stopa teške materijalne deprivacije - Blago povećanje očekivanog trajanja života - Napredak u razini opremljenosti MR uređajima - Smanjenje prosječne dužine liječenja - Povećanje razine iskorištenosti kreveta u bolnicama	- Blago smanjenje udjela izdvajanja za zdravstvo u BDP-u - Povećanje smrtnosti od cirkulacijskih bolesti i tumora - Povećanje razine dugova u zdravstvu	- RH ulaže više sredstava u socijalnu zaštitu u odnosu na ostale nove zemlje članice EU (s izuzetkom Slovenije) - Veći broj liječnika po stanovniku u odnosu na prosjek EU² - Udjel osoba u riziku od siromaštva 23% veći u odnosu na prosjek EU - Stopa teške materijalne deprivacije 42% veća od prosjeka EU - Najniža relativna mirovina (u odnosu na prosječnu plaću) u EU - Kraće očekivano trajanje života u odnosu na prosjek EU - Veća smrtnost dojenčadi u odnosu na prosjek EU - Veća smrtnost od cirkulacijskih bolesti i tumora u odnosu na prosjek EU - Slabija opremljenost CT i MR uređajima u odnosu na prosjek EU - Manji broj medicinskih sestara i primalja u odnosu na prosjek EU - Dulja prosječna dužina liječenja u odnosu na prosjek EU

² Prema podacima Eurostata za 2014. godinu.

	Pozitivne promjene	Negativne promjene	Stanje u 2016. ¹
10. Obrazovanje	• Povećanje stope sudjelovanja u ranom obrazovanju • Pобољшanje obrazovanosti učenika u području stranih jezika • Povećan broj diplomiranih studenata u STEM područjima • Povećan broj studenata korisnika studentskih domova	• Smanjenje rashoda opće države za obrazovanje • Povećano zaostajanje za EU u pogledu rezultata 15-godišnjih učenika u matematičkoj i prirodoslovnoj pismenosti • Povećan udjel studenata koji žive s roditeljima • Smanjenje udjela odraslih koji sudjeluju u cjeloživotnom obrazovanju	• Bolji rezultati od prosjeka EU u pogledu ranog napuštanja školovanja • Rashodi opće države za obrazovanje prema udjelu u BDP-u ispod prosjeka EU • Ispodprosječne razine sudjelovanja u ranom obrazovanju u odnosu na EU • Udjel osoba s visokim obrazovanjem u dobi 30-34 godine značajno manji od prosjeka EU • Udjel diplomiranih studenata u STEM područjima ispod EU prosjeka • Značajno manji broj studenata živi u studentskim domovima u odnosu na prosjek EU • Među najlošijim zemljama članicama EU prema razini internacionaliziranosti visokog obrazovanja; Najmanji udjel stranih studenata u ukupnoj studentskoj populaciji u EU • Udjel odraslih osoba koje sudjeluju u cjeloživotnom obrazovanju 3,5 puta manji od prosjeka EU

	Pozitivne promjene	Negativne promjene	Stanje u 2016. ¹
11. Javna uprava i pravosuđe	• Blagi pomak u percepciji suzbijanja korupcije • Pобољшanje u jednostavnosti poslovanja • Povećanje broja elektroničkih javnih usluga • Povećanje broja neriješenih kaznenih predmeta • Povećanje broja dana rješavanja predmeta na Vrhovnom sudu	• Smanjenje kvalitete vladavine • Smanjenje regulatorne kvalitete • Pogoršanje vladavine prava • Smanjeno prosječno vrijeme rješavanja prvostupanjskih građanskih, trgovačkih i upravnih predmeta • Smanjenje broja neriješenih sudskih predmeta	• Prema ocjeni učinkovitosti vladavine (kvaliteta javnih i državnih službi, neovisnosti od političkih pritisaka, itd.) RH se nalazi na 23. mjestu među zemljama članicama EU • Prema ocjeni sposobnosti vlasti da formuliraju i provode kvalitetne politike RH se nalazi na 27. mjestu među zemljama članicama EU • Prema ocjeni vladavine prava RH se nalazi na 26. mjestu među zemljama članicama EU • Prema ocjeni razine korupcije RH se nalazi na 22. mjestu među zemljama članicama EU • Vrijeme potrebno za donošenje odluke u građanskim i trgovačkim parničnim predmetima u prvom stupnju je 40% dulje od prosjeka EU • Broj građanskih i trgovačkih parničnih predmeta u postupku u prvom stupnju na 100 stanovnika je 2,3 puta veći od prosjeka EU • Stopa nepotvrđenih odluka na drugostupanjskoj razini se kreće od 34% kod županijskih sudova (kazneni predmeti) do 58% kod visokih prekršajnih sudova
12. Poljoprivreda i šumarstvo	• Povećanje poljoprivrednih površina koje se navodnjavaju • Povećanje izvoza poljoprivrednih proizvodnja uz veću stopu izvoza od uvoza prvi puta zabilježenu u 2016.g. • Povećanje produktivnosti u poljoprivredi u razdoblju 2014.-2016. • Značajno povećanje površina za ekološki uzgoj • Povećanje odliva stakleničkih plinova u šumarstvu • Povećanje zaposlenosti u djelatnosti prerade drva i proizvodnje namještaja	• Smanjenje udjela poljoprivrede u BDP-u i zaposlenosti • Smanjenje korištenih poljoprivrednih površina • Smanjenje vrijednosti poljoprivredne proizvodnje • Snažan porast deficita u vanjskoj trgovini poljoprivrednim proizvodima (uz oporavak u 2016.) • <i>Smanjenje proizvodnje trupaca</i>	• Prosječna veličina poljoprivrednih površina dvostruko manja od prosjeka EU • Vrlo mali udjel nositelja OPG-ova mlađih od 40 godina u ukupnom broju nositelja (9,9%) • Značajan udjel nositelja OPG-ova bez osnovne škole ili samo sa osnovnom školom (30,9%) • Prema udjelu korištenih poljoprivrednih površina koje se navodnjavaju RH se nalazi na 18. mjestu među zemljama članicama EU • Udjel površina pod ekološkim uzgojem je ispod prosjeka EU

	Pozitivne promjene	Negativne promjene	Stanje u 2016. ¹
13. Ribarstvo	- Smanjenje bruto tonaže ribarskih plovila - Smanjenje ulova morske ribe - Snažno povećanje uzgoja ribe iz marikulture - Umjereno povećanje uzgoja slatkovodne ribe	Povećanje ugroženosti ribljeg fonda u Jadranu	- Prema ukupnoj snazi pogonskih motora ribarica RH se nalazi na 6. mjestu među zemljama članicama EU - Prosječna starost ribarske flote je oko 35 godina - Prema količini uzgoja ribe iz akvakulture RH se nalazi na 13. mjestu od 27 usporedivih zemalja članica EU (6 puta manja proizvodnja od Grčke)
14. Demografija		- Značajno pogoršanje negativnog prirodnog prirasta - Značajno povećanje migracije stanovništva u inozemstvo - Povećanje starosti stanovništva	- Prema stopi fertiliteta RH se nalazi na 21. mjestu među zemljama članicama EU - Prema procjeni promjene broja stanovnika 2050. u odnosu na 2015. godinu RH se nalazi na 24. mjestu među zemljama članicama EU (procijenjeno smanjenje populacije za 13%)

1. Istraživanje i razvoj - Jačanje istraživanja, tehnološkog razvoja i inovacija

Hrvatska i dalje znatno zaostaje za prosjekom Europske unije kad je riječ o izdvajanjima za istraživanje i razvoj. Udjel izdataka za istraživanje i razvoj (I&R) u BDP-u u Hrvatskoj u 2015. godini bio je 0,75 %, što je znatno ispod prosjeka Europske unije (2,03 %). U odnosu na 2012. godinu riječ je o povećanju za 0,10 postotnih bodova, no to je i dalje niže od razine 0,88 % BDP-a, zabilježene 2008. godine, a pogotovo od 1,05 % iz 2004. godine. Takav trend ne garantira ostvarenje nacionalnog cilja o 1,4 %-tnom udjelu u BDP-u do 2020. godine. Od članica EU-a, samo Latvija, Rumunjska, Cipar i Malta imaju manji udjel izdataka za I&R u BDP-u nego Hrvatska, a, primjerice, Češka bilježi 1,95 %, Slovenija 2,21 %, a Austrija 3,07 % BDP-a.

Navedeno povećanje udjela u BDP-u u razdoblju 2012. - 2015. ostvareno je isključivo povećanjem izdataka za I&R u poslovnom sektoru s 0,34 % na 0,44 % BDP-a, što je i nadalje znatno ispod prosjeka EU-a (1,3 % BDP-a). Izdaci državnog (javnog) sektora istovremeno su stagnirali na razini 0,21 % BDP-a, što je vrlo blizu prosjeka EU-a (0,24 % u 2015. godini). Izdaci sektora visokog obrazovanja također su stagnirali na razini 0,21 % BDP-a, znatno ispod prosjeka EU-a (0,47 %). Prema područjima znanosti usporedba je učinjena s podacima za Češku i Sloveniju, s obzirom da nisu raspoloživi podaci za prosjek Europske unije. Izdaci za istraživanje i razvoj u prirodnim znanostima

u 2014. godini u Hrvatskoj imali su 0,17 %-tni udjel u BDP-u, dok je taj udjel znatno viši u Češkoj (0,67 %) i Sloveniji (0,85 %). Također je velik nerazmjer i za područje inženjerstva i tehnologije s 0,30 % BDP-a u Hrvatskoj te 0,96 % u Češkoj i čak 1,24 % u Sloveniji. Nužno je postići povećanje izdataka za istraživanje i razvoj, posebice u okviru poslovnog sektora te u prirodnim znanostima, inženjerstvu i tehnologiji, s obzirom na potrebu povećanja udjela proizvoda više dodane vrijednosti u hrvatskom izvozu i ukupnom gospodarstvu.

Hrvatska ima nisku zaposlenost u aktivnostima istraživanja i razvoja. Udjel osoba zaposlenih (prema ekvivalentu zaposlenosti s punim radnim vremenom) u istraživanju i razvoju u ukupnoj radnoj snazi u Hrvatskoj stagnira tijekom posljednjih 10 godina na razini između 0,54 % i 0,58 %, a vrijednost tog pokazatelja u 2015. godini bila je 0,57 %. U Europskoj uniji zaposlenost u I&R povećana je s 0,99 % radne snage u 2006. godini, preko 1,13 % u 2012. na 1,20 % u 2015. godini, dakle, s vidljivim trendom porasta. Posebice je velik zaostatak u udjelu zaposlenosti u I&R poslovnog sektora u radnoj snazi s podatkom 0,14 % za Hrvatsku u odnosu na 0,65 % za EU28, dok je u sektoru visokog obrazovanja zaostatak nešto manji, ali i nadalje znatan (0,25 % u Hrvatskoj i 0,38 % u EU-u). Unatoč razvoju sustava privatnih sveučilišta i škola za stručno visoko obrazovanje, aktivnosti istraživanja i razvoja u okviru sektora visokog obrazovanja nisu se

dovoljno intenzivirale. Još veći je nesrazmjer Hrvatske i prosjeka EU-a u podacima o zaposlenosti istraživača u poslovnom sektoru, u kojem zaposlenost istraživača u Hrvatskoj iznosi 0,06 % radne snage, a u Europskoj uniji 0,37 %, odnosno 6 puta više.

Ključna istraživačka infrastruktura dostupna u zemlji u vlasništvu je javnog sektora te je udjel izdataka za I&R javnog sektora u BDP-u na razini bliskoj prosjeku Europske unije. Međutim, znanstvena zajednica u javnom sektoru nije sustavno poticana na istraživanja koja bi bila od izravne koristi gospodarstvu, a postoje i problemi zastarjele opreme i neodgovarajuće infrastrukture. Stoga treba puno snažnije poticati razvoj istraživačkih i znanstvenih resursa u svim sektorima te aktivnosti suradnje i prijenosa znanja i tehnologije na svim razinama, a posebice projekte istraživanja i razvoja u okviru i od koristi za poslovni sektor.

Niska je efikasnost istraživačkih i razvojnih aktivnosti u smislu učinaka na povećanje tehnološkog sadržaja proizvodnje i usluga u Hrvatskoj. Klasični pokazatelj prijenosa znanja u proizvode - broj patentnih prijava Europskom uredu za patente (EPO) za Hrvatsku jako je nepovoljan te je na razini 3,43 prijave na milijun stanovnika (2014.), dok je europski prosjek tog pokazatelja 112. Ranije spomenute usporedne zemlje (Češka i Slovenija) imale su u 2014. godini 26, odnosno 65 prijava na milijun stanovnika, a taj je pokazatelj za Austriju iznosio 230. U istoj godini Hrvatska je imala 12 prijava u EPO. U 2015. godini broj prijava bio je samo 9 te u 2016. godini 14. Posebno zabrinjava što je riječ o smanjenju u odnosu na prethodno razdoblje jer je 2007. godine zabilježeno 35 prijava, a u razdoblju 2008. - 2012. između 17 i 23 prijava. Slično, nepovoljni su i pokazatelji prijava robnih marki na razini 64,5 % i dizajna na vrlo niskoj razini 18,7 % od prosjeka Europske unije.³

Nedovoljna je razina i dinamika povećanja udjela proizvoda i usluga zasnovanih na znanju, tehnologiji i inovacijama. Prema anketi poduzetnika u okviru Izvješća o globalnoj konkurentnosti⁴, objavljenom 2016. godine, ocjena složenosti (s sofisticiranosti) proizvodnog procesa znatno je niža nego prosječna ocjena u zemljama Europske unije, odnosno ocjena za Hrvatsku je na razini 73,8 % prosjeka. Također, slaba je pozicija na lancu vrijednosti (77,9 %), a posebice je slaba razvijenost klastera (69,2 %). Prema istom izvoru, konkurentnost nije zasnovana na znanju i tehnologiji, nego na niže kvalificiranom radu i prirodnim resursima, a anketni pokazatelj (prikazan ovdje u usporedbi s prosjekom EU-a) pritom se pogoršao s 83,0 % u 2012. na 75,8 % u 2016. godini.

Navedeno potvrđuju i podaci strukturne statistike izvoza. Iako izvoz roba i usluga od 2013. dinamično raste, **i dalje je prisutan problem niskog sadržaja znanja i tehnologije u hrvatskom izvozu.** Udjel visokotehnoloških industrija u proizvodnji izvoznih dobara Hrvatske u 2015. godini bio je 7,1 %, što je znatno ispod prosjeka EU28 (17,0 %). Udjel visokotehnološkog segmenta prerađivačke industrije u ukupnoj zaposlenosti i nadalje je nizak (1,08 % u 2014.). Istodobno, primjetan je pozitivan trend udjela znanjem intenzivnih djelatnosti u ukupnoj zaposlenosti s 28,9 % u 2012. godini na 31,7 % u 2016. čime je znatno smanjen zaostatak za prosjekom EU-a (36,1 %). Međutim, prema istraživanju Europske ljestvica uspjeha u inoviranju (eng. European Innovation Scoreboard, EIS), izvoz znanjem intenzivnih usluga u 2016. godini na iznimno je niskoj razini od 2,7 % prosjeka Europske unije. Izvoz proizvoda srednje i visoke tehnologije smanjen je sa 63,3 % u odnosu na prosjek EU-a u 2010. godini na 52,7 % u 2016. godini, a navedeni pokazatelji utjecali su na činjenicu da je **indeks korištenja znanja, tehnologije i inovacija u proizvodnji i prodaji roba i usluga u okviru istraživanja**

3 European Innovation Scoreboard 2017, European Union, 2017, Ares(2017)3188269 - 26/06/2017

4 The Global Competitiveness Report 2016–2017, World Economic Forum, Geneva, 2016

EIS-a 2017. najlošije ocijenjeno područje (RH je na razini 24,9 % prosjeka Europske unije). Navedeno je posljedica i nadalje visoke zastupljenosti u izvozu jednostavnih proizvoda od drva, nemetalnih minerala, metala, tekstila i kože te naftnih derivata što, pak, upućuje na potrebu snažnijeg pomaka prema djelatnostima u kojima Hrvatska posjeduje jasne konkurentne prednosti u međunarodnom kontekstu, poput djelatnosti izdvojenih u okviru Strategije pametne specijalizacije (informacijskih i komunikacijskih djelatnosti, strojogradnje, elektroindustrije i farmaceutske industrije).

Nadalje, potrebno je dodatno poticati inovativnost na svim razinama u okviru hrvatskih strateških dokumenata te povezanih provedbenih aktivnosti. Prema istraživanju EIS-a, Hrvatska je tzv. „umjereni inovator“ te stagnira na razini 55 % prosjeka EU-a. Prema istom dokumentu, inovativnost malih i srednjih poduzeća, koja je ranije bila jača strana Hrvatske, u znatnoj mjeri je pogoršana (sa 79 % prosjeka EU-a u 2010. na 61,7 % u 2016. godini). Tome je posebno doprinijelo znatno smanjene proizvodne i procesne inovacijske aktivnosti malih i srednjih poduzeća (s 84,3 % na 58,2 % prosjeka EU-a).

Prema nalazima ankete Svjetskog gospodarskog foruma (eng. World Economic Forum, WEF) razmjerno je povoljna ocjena dostupnosti novih tehnologija i njihove apsorpcije na razini poduzeća, ali je znatno nepovoljniji (75,2 % prosjeka EU-a) pokazatelj stjecanja novih tehnologija putem izravnih stranih ulaganja, što ukazuje na **manji interes stranih ulagača za djelatnosti s većim sadržajem znanja i tehnologije u Hrvatskoj.** Navedeno potvrđuje i niska razina indeksa okruženja poticajnog za inovativnost EIS-a (47,9 %), i pripadajući pokazatelj udjela poduzetničke aktivnosti motivirane prilikom, a ne nuždom (34,7 %), za 2016. godinu, u odnosu na prosjek EU-a.

Suradnja subjekata istraživanja, razvoja i inovativnosti ne zadovoljava na svim razinama. Iako je u ranijim godinama EIS pozitivno ocijenio suradnju poslovnog i znanstvenog sektora u okviru hrvatskog IRI sustava, u 2016. godini bilježi se pogoršanje na razinu 50,8 % prosjeka Europske unije (u odnosu na 2010. godinu kad je taj pokazatelj bio na razini 86,3 %), podjednako zbog slabije ocjene suradnje između inovativnih malih i srednjih poduzeća (55,9 %), ali i broja objavljenih znanstvenih radova u suradnji javnog i privatnog sektora, koji je smanjen (u odnosu na prosjek EU-a) sa 78,7 % u 2010. na 31,3 % u 2016. godini. Zanimljivo je kako u anketi Instituta za razvoj poslovnog upravljanja⁵ (IMD), poduzetnici u 2016. godini povoljnije ocjenjuju inovacijski kapacitet u hrvatskim poduzećima (64,4 % prosjeka EU-a) nego kvalitetu znanstvenih istraživanja (56,5 %) i transfer znanja iz znanosti u gospodarstvo (53,2 %) što ukazuje kako na **potrebu za jačom vezom između područja i sadržaja znanstvenih istraživanja tako i na potrebu povećanja primjene znanja u gospodarstvu.** Također, u okviru ankete Svjetskog ekonomskog foruma tj. u Izvješću o globalnoj konkurentnosti niska je ocjena (68,1 % prosjeka EU-a) suradnje između sveučilišta i gospodarstva u području istraživanja i razvoja. Stoga je potrebno pronaći mehanizme poticaja za navedenu suradnju, posebice u zajedničkim inovativnim projektima gospodarstva te korištenjem kapaciteta znanstvene zajednice Hrvatske.

S druge strane, **znatno je povećano međunarodno zajedničko objavljivanje znanstvenih radova,** s razine 14,6 % ispod prosjeka EU-a u 2010. godini na razinu od čak 44 % iznad prosjeka EU-a u 2016. godini, istodobno s ranije spomenutim padom zajedničkog publiciranja u suradnji domaćeg javnog i privatnog sektora. To ukazuje na brz i snažan odgovor hrvatske znanstvene zajednice na promjenu kriterija vrednovanja rezultata znanstvenog rada i upućuje na

5 IMD World Competitiveness Yearbook 2017, IMD Lausanne, 2017

sposobnost prilagodbe sustava znanstvenih istraživanja, ali i postojanje aktivnih međunarodnih veza hrvatskih znanstvenika. Znatno je porasla i citiranost znanstvenih radova, s 20,4 % prosjeka EU-a u 2010. godini na 33,5 % u 2016., što je, međutim, i nadalje vrlo niska razina citiranosti. Prema analizi koju je provela Europska komisija u okviru Europskog semestra, nižu vrijednost navedenog pokazatelja ima samo Bugarska, a povezan je s niskom razinom javnog financiranja znanstvenih istraživanja. Stoga je preporuka povećati ulaganje u znanost istovremeno s dubinskim reformama s ciljem povećanja efikasnosti i kvalitete znanstvenih istraživanja. Specifičan problem Hrvatske je **izrazita usitnjenost na razini istraživačkih projekata, koja ne osigurava kritičnu masu za povećanje kvalitete istraživanja**. Naime, broj istraživača zaposlenih (prema ekvivalentu pune zaposlenosti) u državnom i privatnom neprofitnom sektoru te visokom obrazovanju stagnira na razini tek iznad 5 tisuća, a do 2013. godine istovremeno je provedeno više od 2000 znanstvenih projekata financiranih iz državnog proračuna, bez sustavne evaluacije njihovih rezultata, učinaka i utjecaja.

Hrvatska je pokrenula određene mjere jačanja nacionalnog znanstveno-istraživačkog i inovacijskog sustava sukladno politikama Europske unije o Europskom istraživačkom području. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (MZO) započelo je provedbu višegodišnjih financijskih ugovora u razdoblju 2013. - 2015. s ciljem uspostave odgovarajućeg i

efikasnog sustava financiranja znanosti i visokog obrazovanja, temeljem pokazatelja znanstvene produktivnosti, sudjelovanja u kompetitivnim znanstvenim projektima, mobilnosti istraživača, projektima popularizacije znanosti i suradnje s gospodarstvom i javnim sektorom. Provedene su i aktivnosti uspostave nacionalnih Znanstvenih centara izvrsnosti. Aktualni Strateški plan MZO-a, između ostalog, predviđa povećanje udjela ugovornih projekata znanstvenog sustava s gospodarskim subjektima, poticanje aktivnosti patentnih prijava, povećano zapošljavanje iz područja prirodnih, tehničkih i biotehničkih znanosti i veću internacionalizaciju znanstvenih istraživanja. Dodatna sredstva za provedbu znanstvenih projekata osigurana su putem Hrvatske zaklade za znanost za kompetitivne istraživačke projekte, poticanje povezivanja znanstvenih organizacija, istraživača i opreme te razvoj znanstvenih kapaciteta. Prema Strategiji obrazovanja, znanosti i tehnologije predviđen je porast proračunskih sredstava za programe i projekte financirane putem Hrvatske zaklade za znanost na najmanje 0,15 % BDP-a, kao i stimulacija izvanproračunskih prihoda Zaklade. Povećanju aktivnosti istraživanja i razvoja treba pridonijeti i veće korištenje sredstava Europske unije, prije svega u okviru Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020. kroz koji su osigurana značajna sredstva (660 milijuna eura samo u okviru prvog tematskog cilja) za financiranje projekata. U tom pogledu nužno je ubrzati provedbene aktivnosti kako bi se raspoloživa sredstva pravovremeno iskoristila.

Na temelju provedene analize može se utvrditi sljedeće:

- Potrebno je u kratkom roku povećati udjel izdataka za I&R u BDP-u s 0,75 % u 2015. na više od 1%, kako poticanjem istraživačkih i razvojnih aktivnosti poslovnog sektora tako i u okviru znanosti i visokog obrazovanja, pri čemu je posebno važno u što većoj mjeri iskoristiti dostupna sredstva iz EU fondova.*
- Prema područjima znanosti, potrebno je snažnije poticati istraživanje i razvoj u prirodnim znanostima, inženjerstvu i tehnologiji, a posebno u prioritetnim područjima utvrđenim kroz Strategiju pametne specijalizacije.*
- Nužno je u razumnom roku poticati projekte kojima bi se udvostručila zaposlenost u I&R u poslovnom sektoru, kako bi se približili barem razini od 50 % u odnosu na prosjek Europske unije.*
- Potrebno je smanjiti visoku fragmentiranost znanstveno-istraživačkih projekata financiranih iz javnih izvora te poboljšati sustav vrednovanja rezultata financiranih projekata kao osnovicu za daljnja financiranja.*
- Preporuča se jače poticati usmjerenost područja i sadržaja istraživačkih i razvojnih aktivnosti na povećanje tehnološkog sadržaja proizvodnje i usluga, a posebno onih financiranih putem javnih izvora.*
- Programe potpore poduzećima treba još jače povezati s proizvodnim i procesnim inovacijskim aktivnostima, suradnjom inovativnih poduzeća te suradnjom s javnim i privatnim obrazovnim, znanstvenim i istraživačkim ustanovama i poduzećima.*
- Dodatno ojačati poticanje investicija u djelatnosti više i visoke tehnologije odnosno djelatnosti s većim korištenjem znanja i inovativnosti u vrijednosti proizvodnje.*
- Poticati veće zapošljavanje mladih stručnjaka u hrvatskom gospodarstvu, kako bi se osigurala pokretačka snaga za promjene prema gospodarstvu temeljenom na znanju i inovacijama.*

2. Informacijske i komunikacijske tehnologije

Prema složenom Indeksu digitalnog gospodarstva i društva 2017. (Digital Economy and Society Index, **DESI 2017**⁶) **kojim se mjeri digitalni napredak Hrvatska je u 2016. godini zauzela 24. mjesto od 28 zemalja članica EU-a** što oslikava nužnost ubrzanja mjera poticanja razvoja informacijske i komunikacijske infrastrukture te uspješnosti njezinog korištenja.

Hrvatska i dalje zaostaje u dostupnosti suvremenih telekomunikacijskih mreža. Prema pokazatelju „Povezivost“ koji u okviru DESI indeksa ocjenjuje dostupnost i korištenje pokretnih i nepokretnih širokopojsnih mreža, brzine i cijene širokopojsnog pristupa, Hrvatska je na samom začelju Europske unije. Hrvatska ima umjeren zaostatak prema pokazatelju postotka kućanstava s fiksnim širokopojsnim priključkom na Internet, s povećanjem sa 57 % u 2012. godini na 70 % u 2016., dok je u istom razdoblju u Europskoj uniji taj pokazatelj prosječno poboljšan sa 67 % na 74 % (Eurostat). U istom razdoblju mobilni širokopojsni pristup Internetu u Hrvatskoj povećan je s 9 % kućanstava na 39 %, što je vrlo blizu prosjeku EU-a, koji je u 2016. godini iznosio 41 %. Postotak kućanstava Hrvatske koja su ostvarivala pristup internetu putem fiksnih priključaka i/ili mobilnih mreža u navedenom razdoblju povećan je sa 60 % na 77 %, čime je smanjen zaostatak za prosjekom Europske unije koji u 2016. godini iznosi 83 %.

Za suvremeno korištenje internetom više nije dovoljan samo osnovni širokopojsni pristup, nego je ključna brzina prijenosa podataka, a **Hrvatska i dalje bitno kasni s uvođenjem nove generacije mreža velikih brzina.** Uzrok tomu je nedovoljna dinamika izgradnje odgovarajuće infrastrukture i smanjeno tržišno natjecanje, što oslikavaju visoke cijene fiksnog širokopojsnog pristupa. Hrvatska je u 2016. na razini EU28 bila zemlja s relativno najskupljom pretplatom za samostalni fiksni širokopojsni pristup. U 2016. godini širokopojsna mreža sljedeće generacije bila je dostupna za samo 60 % kućanstava u Hrvatskoj, uglavnom na područjima većih gradova, dok je u Europskoj uniji ta vrijednost iznosila 76 %. U 2016. godini postotak pretplatnika širokopojsnih mreža brzina 30 ili više Mb/s na razini je 10 %, što je najlošiji postotak među zemljama Europske unije, čiji je prosjek bio 37 %. Pokrivenost 4G mrežom 2016. bila je 67 % kućanstava, što je znatno manje od prosjeka EU-a (84 %). Međutim i u razvoju mobilnih mreža postoji kašnjenje. Dostupnost mobilnih mreža četvrte generacije (LTE tehnologije) u 2015. godini u Hrvatskoj bila je 68,9 %, a prosječna u zemljama Europske unije znatno viših 85,9 %.

Za pokazatelj digitalne javne usluge u okviru DESI indeksa 2017., Hrvatska u 2016. godini ima nisku 26. poziciju, iako korištenje e-usluga javne uprave raste vrlo dinamično. Prema podacima Eurostat-a, relativno dobri rezultati ostvareni

6 <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/digital-economy-and-society-index-desi-2017>

su u udjelu osoba (u ukupnoj populaciji) koje su u posljednjih 12 mjeseci ostvarile interakciju s javnom upravom putem interneta s povećanjem u razdoblju 2012. - 2016. s 26 % na 36 %. S druge strane, isti je pokazatelj za Europsku uniju poboljšana sa 44 % na 48 %. U 2016. zaostatak za EU-om u pribavljanju obrazaca putem interneta (25 % naspram 29 %) razmjerno je malen, dok je nešto veći zaostatak u predaji ispunjenih obrazaca (17 % i 28 %). Portalom e-Građani građanima je dostupno 36 javnih e-usluga (lipanj 2017.) i preko 60 različitih vrsta e-poruka s informacijama i obavijestima koje građanima dostavljaju institucije putem njihovog osobnog korisničkog pretinca. Prema podacima Ministarstva uprave (srpanj 2017. godine), sustav e-Građani ima 424.380 jedinstvenih korisnika te je zabilježeno 10,4 milijuna prijava građana na različite e-usluge. U okviru portala e-Građani omogućiti će se također prekogranično pružanje e-usluga koje pruža javna uprava RH stranim državljanima iz EU/EEA.

Svrha nedavno provedenog projekta *Croatian e-Invoicing Business to Administration Exchange Project* je promoviranje korištenja nacionalne platforme za zaprimanje strukturiranih elektroničkih računa od strane javne uprave te razmjena elektroničkih računa između privatnog i javnog sektora putem integracije s postojećim nacionalnim čvorom za razmjenu elektroničkih računa. Osim navedenog, projektom će se osigurati tehnički i operativni preduvjeti za prekograničnu razmjenu elektroničkih računa između privatnog i javnog sektora. U okviru projekta „Država bez papira“, u planu je integrirati i e-aplikacije u područjima graditeljstva, upravljanja zemljištem, pravosuđa, zdravlja i kulture. U srpnju 2017. stupila je na snagu Uredba o organizacijskim i tehničkim standardima za povezivanje na državnu informacijsku infrastrukturu (NN 60/17), kojom se uređuje način povezivanja e-usluga na sustav središnjeg državnog portala na nacionalni identifikacijski i autentifikacijski sustav (NIAS). Također, uređuje se sadržaj i način korištenja javnih

registara u Metaregistru i uspostavlja Centar dijeljenih usluga (CDU). Taj centar ima obvezu objediniti državnu informacijsku infrastrukturu na načelima dijeljenih usluga temeljem ujednačenih programskih rješenja, prvenstveno korištenjem rješenja u „oblaku“.

IKT pismenost hrvatskih građana je poboljšana. Prema istraživanju Eurostat-a, hrvatski građani su razmjerno dobro obrazovani u pogledu informacijskih vještina, koje su (u 2016. godini) iznad osnovnih za 61 % od ukupne populacije, dok je taj pokazatelj za Europsku uniju 65 %. U 2012. godini ti su pokazatelji bili 45 % za Hrvatsku i 51 % za Europsku uniju. Podjednak je i zaostatak koji se odnosi na pokazatelj vještine rješavanja problema (47 % i 52 %), a **veći je zaostatak u komunikacijskim vještinama**, koje su iznadprosječne za 48 % hrvatske populacije, u usporedbi s prosjekom od 56 % za EU. U pogledu vještina programiranja, stanje je čak povoljnije nego na razini prosjeka EU-a, jer 45 % građana ima vještine više od osnovnih, naspram 39 % u Europskoj uniji, a slično vrijedi i za ukupne digitalne vještine (30 % i 28 %).

U 2015. godini 4,1 % diplomanata završilo je studij informacijskih i komunikacijskih tehnologija, što je na podjednakoj razini kao u Austriji, Njemačkoj i Češkoj. Ipak, Hrvatska je u segmentu ljudskog kapitala u okviru DESI indeksa u 2017. godini ostvarila tek 19. poziciju među članicama EU-a.

U području korištenja Internetom ostvaren je određeni napredak te DESI pod-indeks Hrvatsku smješta na 14. poziciju među zemljama članicama. Udjel osoba koje svakodnevno koriste Internet u populaciji povećan je u razdoblju 2013. - 2016. sa 48 % na 63 %, dok je prosjek EU-a 71 %. U pogledu namjene korištenja Internetom u odnosu na prosjek EU-a, u Hrvatskoj je znatno manje postavljanje samostalno kreiranog sadržaja (19 % i 28 %), korištenje usluga internet bankarstva (38 % i 49 %) i praćenje TV programa (17 % i 30 %),

a znatno veće preuzimanje računalnih programa (32 % prema 23 %) prodaja putem interneta (28 % i 18 %) čitanje vijesti (66 % i 58 %) dok je prikupljanje informacija o proizvodima i uslugama i zaposlenju te za potrebe obrazovanja, kao i korištenje društvenim mrežama, na podjednakoj razini kao u Europskoj uniji. U kupovini putem Interneta u posljednjih 12 mjeseci znatan je zaostatak Hrvatske za Europskom unijom (33 % naspram 55 %), a još je veći za kupovine od nacionalnih dobavljača (18 % prema 49 %). Iako je to uglavnom posljedica manjeg udjela u ukupnoj potrošnji proizvoda i usluga koje se kupuju putem Interneta nego u razvijenim zemljama (turistički smještaj, potrošnja za kulturu), znatan je zaostatak i u kupnji hranu (2 % i 12 %) te proizvoda za kućanstvo (11 % i 24 %).

U području poslovnog korištenja IKT-a, situacija je relativno povoljna te su pojedini pokazatelji bolji od prosjeka EU-a. Usporedba udjela poduzeća (s 10 ili više zaposlenih) ukazuje da u Hrvatskoj u 2016. godini 36 % poduzeća ima pristup s brzinom pohranjivanja između 2 i 10 Mb/s, što je više nego u EU-u (28 %), a samo 22 % poduzeća ima pristup brzine 30 ili više Mb/s, dok je na razini prosjeka EU-a taj udjel 32 %. Velik je udjel (80 %) hrvatskih poduzeća koje imaju širokopojasni mobilni pristup internetu, znatno više od prosjeka EU-a (67 %) jer se mobilna infrastruktura brže razvijala pa su poduzeća na taj način kompenzirala nedostatnu infrastrukturu fiksnih mreža. Znatnih 16 % poduzeća za pohranu podataka koristi „oblak“, a 18 % malih i srednjih poduzeća koristi prodaju putem Interneta. U ukupnom prometu e-prodaja ima 14 %-tni udjel u Hrvatskoj u 2016. godini, a zaostatak za prosjekom EU-a je samo 2 postotna boda. Također nije velik zaostatak u udjelu poduzeća (2015.) koja koriste ERP programske pakete za pristup informacijama između različitih funkcionalnih područja (29 % naspram 36 %). Nešto veći je zaostatak u udjelu poduzeća koja koriste programska rješenja poput upravljanja odnosima s kupcima (CRM) (22 % u Hrvatskoj i 33 % u EU).

Vlastite mrežne stranice ima 69 % poduzeća navedene kategorije (EU 77 %), ali samo 40 % ima stranice s katalozima ili cjenicima (EU 56 %). Također, samo 14 % poduzeća ima mogućnosti *online* naručivanja (EU 18 %). Razmjerno malo poduzeća (17 %) pruža informacije na Internetu o mogućnostima zaposlenja, dok je podatak za prosjek EU-a 10 postotnih bodova veći.

Udjel IKT djelatnosti u bruto domaćem proizvodu Hrvatske u 2014. godini bio je 4,1 % što predstavlja stagnaciju u odnosu na 2008. godinu. Ipak, riječ je o razmjerno velikom udjelu, podjednakom kao u Njemačkoj i Češkoj, a većem nego u Austriji i Sloveniji. Pretežiti dio ostvaruje se u uslužnom segmentu (3,7 % BDP-a), slično kao i u spomenutim zemljama. Udjel u ukupnoj zaposlenosti zamjetno je povećan u spomenutom razdoblju; s 1,85 % na 2,19 %, a spomenute usporedne zemlje imaju udjel u rasponu od 2,42 % i 2,81 % u 2014. godini. Detaljni podaci o dodanoj vrijednosti po djelatnostima, koji su raspoloživi i za 2015. godinu, upućuju na velik utjecaj pada cijena telekomunikacijskih usluga na navedenu stagnaciju IKT djelatnosti, s obzirom na to da je dodana vrijednost djelatnosti telekomunikacijskih usluga smanjena s 1.235 milijuna € u 2010. godini na 764 milijuna € u 2015. U istom razdoblju, dodana vrijednost ostalih IKT uslužnih djelatnosti povećana je s 365 na 519 milijuna €, odnosno znatnih 42 %. Navedeno se oslikava i u razmjeni s inozemstvom s padom izvoza telekomunikacijskih usluga u razdoblju 2010. - 2015. sa 168 na 96 milijuna € i **povećanjem izvoza kompjutorskih usluga sa 152 na 307 milijuna €, odnosno skoro 2,5 puta više u samo pet godina.** Razvidno je da je proizvodnja računalnih programa konkurentna djelatnost Hrvatske, s obzirom na to da je uvoz kompjutorskih usluga u 2015. godini bio znatno niži od izvoza, tj. iznosio je 196 milijuna €. Valja spomenuti i veliku važnost proizvodnje komunikacijske opreme sa 111 milijuna € dodane vrijednosti u 2015. godini.

Na temelju provedene analize moguće je dati sljedeće preporuke:

- Nužno je osigurati učinkovitu provedbu Strategije razvoja širokopojasnog pristupa, s posebnim naglaskom na ubrzanju izgradnje infrastrukture komunikacijskih mreža velikih brzina.*
- Ubrzano treba provesti regulatorne promjene koje bi omogućile pružanje javnih usluga građanima i poduzećima putem mrežnih komunikacija i nastaviti s povezivanjem informacijskih sustava državne i javne uprave utemeljenih na jedinstvenim središnjim bazama podataka.*
- Potrebno je ubrzati razvoj digitalnih javnih usluga i nastaviti s unaprjeđivanjem platforme e-Građani te s uključivanjem novih javnih e-usluga za građane RH te građane EU/EEA-a.*
- Povećati ulaganja za osiguranje kvalitetnih programa cjeloživotnog obrazovanja u području IKT-a te osigurati uvjete za što ranije uključivanje predmeta informatike u školske kurikulare.*
- Nužan je daljnji razvoj koncepta e-poslovanja i uspostavljanje šireg, strateškog okvira za razvoj digitalne ekonomije.*
- Potrebno je razmotriti strateške mjere za poticanje povećanja udjela IKT djelatnosti u BDP-u, za što postoje veliki potencijali iskazani rastom dodane vrijednosti i izvoza kompjutorskih usluga.*

3. Mala i srednja poduzeća

Mala i srednja poduzeća ključni su generator stvaranja novih radnih mjesta, a u proteklom su razdoblju snažno doprinijela rastu izvoza. U razdoblju 2013. - 2015. prema podacima DZS-a⁷ nefinancijski poslovni sektor u Hrvatskoj povećao se sa 146.527 na 146.640 poduzeća koja ukupno zapošljavaju 989.328 radnika i stvaraju 161,5 milijardu kuna dodane vrijednosti. Slično kao i kod drugih zemalja EU-a, mali poduzetnici su dominantni u ukupnom broju poduzeća pa tako u 2016. mikro, mala i srednja poduzeća (MSP) u Hrvatskoj čine 99,7 % svih poduzeća, a zapošljavaju 72,9 % zaposlenih i stvaraju 57,3 % ukupne dodane vrijednosti⁸, što ukazuje na to da je **sektor MSP-a u Hrvatskoj važan izvor gospodarskog rasta i predvodnik u zapošljavanju.**

Nakon višegodišnjeg recesijskog razdoblja, visoke financijske ranjivosti i gubitaka, od 2015. sektor MSP-ova bilježi značajniji poslovni oporavak i ponovo posluje s dobiti. Poslovni rezultati za 2016. godinu još više ohrabruju i pokazuju značajno veću neto dobit cijelog sektora MSP-ova u ukupnom iznosu od 11,7 milijarde kuna, što predstavlja porast u odnosu na 2015. za više od 40 % (FINA, 2017). Od 2012. do 2016. udjel zaposlenih u MSP-u povećao se za ukupno 4,6 postotnih poena (u 2012. iznosio je 68,3), čime su u značajnoj mjeri ova poduzeća

ublažila negativne posljedice recesije na razinu nezaposlenosti. Taj je porast bio najizraženiji tijekom 2015. - 2016. kada je uslijedio značajniji gospodarski oporavak i prema podacima FINA 9 od 10 novih radnih mjesta odnosilo se na mikro i mala poduzeća, dok su velika poduzeća uglavnom smanjivala broj zaposlenih.⁹ U tom je pogledu Hrvatska s 90 % udjela mikro i malih poduzeća u ukupnom rastu zaposlenosti komparativno bolja od prosjeka EU-a za 2015./2016., s oko 70 % udjela ukupnog rasta zaposlenosti.¹⁰ Nadalje, ovaj je sektor sve važniji izvoznik roba i usluga. Mala i srednja poduzeća stvarala su 55,27 % ukupnog izvoza¹¹ u 2016. godini, što predstavlja značajan porast u odnosu na recesijsku 2011. godinu kada je taj udjel iznosio 41 %. Ovaj podatak ukazuje i na rast konkurentnosti MSP-a kako na domaćim tako i stranim tržištima te svojevrsnu prekretnicu i **preuzimanje vodstva MSP-ova od velikih poduzeća koja su godinama bila predvodnici izvoza u Hrvatskoj.**

Ohrabruje i podatak Eurostat-a **da u Hrvatskoj u 2015. blago raste zaposlenost u djelatnostima MSP-ova koji se intenzivno oslanjaju na znanje i to za 1 %**

7 DZS, Strukturno-poslovni pokazatelji poduzeća u 2013. - 2015., dostupno na: <http://www.dzs.hr>.

8 FINA, Analiza financijskih rezultata poduzetnika u RH u 2016., 2013. - 2016. i DSZ, 2014. - 2016.

9 FINA, Analiza financijskih rezultata poduzetnika u RH u 2016.

10 European Commission (2017), Annual Report on European SMEs 2015/2016, str.14.

11 FINA, Analiza financijskih rezultata poduzetnika u RH 2016, Prilog 1, Tabela 1. „Financijski pokazatelji poduzetnika prema veličini“.

u odnosu na prethodnu godinu (EC, 2017)¹². Iako je to višestruko niži rast zaposlenosti u ovim djelatnostima nego li, primjerice, u Litvi (7 %) ili Slovačkoj (čak 10 %), ipak ukazuje na blage strukturne pomake u potencijalima rasta zaposlenosti MSP-ova.

Prema izvješću Svjetske banke *Doing Business 2017*, kojim se ocjenjuje kvaliteta poslovnog okružja i ukupno regulatorno opterećenje s kojima se susreću poduzeća, Hrvatska je na 43. mjestu od 190 zemalja (promjena u odnosu na prethodnu godinu: -4). Kad je u pitanju rang za pokretanje poduzeća (eng. start-ups) Hrvatska je na 95. mjestu, a od ostalih pokazatelja dobivanje građevinske dozvole je još uvijek iznimno nepovoljno rangirano, tj. na 128. je mjestu od 190 zemalja. Treba napomenuti da je u međuvremenu došlo do promjene metodologije za pripremu *Doing Business* izvješća što je imalo za posljedicu repozicioniranje ranga niza pokazatelja. Unatoč tome što je došlo do poboljšanja uvjeta za poslovanje poput smanjivanja potrebnog vremena i procedura za pokretanje novog posla; povećanje zaštite ulagača i manjinskih dioničara, lakoće prekogranične trgovine, plaćanja poreza i slično u izvješću se navode **područja u kojima su potrebne reforme koje bi dodatno olakšale poslovanje, posebno na području dobivanja građevinskih dozvola, vremena potrebnog za provedbu ugovora, registraciju vlasništva i rješavanje nesolventnosti**¹³.

Studija Globalni monitor poduzetništva 2016. (eng. Global Entrepreneurship Monitor GEM) za Hrvatsku zaključuje kako su **temeljne ograničavajuće komponente poduzetničkog ekosustava: vladine politike prema regulatornom okviru, prisutnost značajnih administrativnih barijera za ulazak poduzeća na tržište, niska razina**

transfera rezultata istraživanja u poslovni sektor i njihovo opredmećenje u novim proizvodima i uslugama, sustav društvenih vrijednosti koji još uvijek nedovoljno podržava poduzetništvo te nedovoljni doprinos osnovnog, a osobito srednjeg obrazovanja u stvaranju poduzetničkih kompetencija, kao i nesklad između ponude i potražnje vještina na tržištu rada¹⁴. Samo su dvije komponente prema ocjeni posljednjeg GEM izvješća stimulirajuće za poduzetničku aktivnost, a to su raspoloživost i kvaliteta fizičke infrastrukture i dinamika domaćeg tržišta.

Izvješće SBA Fact Sheet za 2016. navodi da poboljšanje poslovnog okružja ostaje jedan od ključnih prioriteta vladine politike za poticanje poduzetništva osobito kada je u pitanju smanjivanje administrativnih i ukupnih regulatornih barijera. **Rast učinkovitosti MSP sektora je izravno povezan s napretkom u općoj investicijskoj klimi te poboljšanjem gospodarske situacije u našim glavnim tržištima.**

Usvajanjem *Akcijskog plana za smanjenje administrativnog opterećenja gospodarstva i uklanjanje regulatornih prepreka slobodi tržišta i usluga* (MINGO, 2015) kreirana je prva sustavna mjera usredotočena na smanjivanje ukupnog regulatornog i administrativnog opterećenja gospodarstva koja je u skladu sa EU Direktivom o uslugama. Tijekom 2016. Akcijski je plan imao za cilj reducirati ukupni administrativni teret za poduzetnike za 20 % u 7 ključnih područja, kako bi se ostvarile uštede na razini 2,5 milijarde HRK godišnje koje bi se onda mogle usmjeriti u dodatni gospodarski rast od 0,7 % BDP-a¹⁵. Prema Izvješću Vlade o provedbi Akcijskog plana za usvojenih 81 SCM mjera u 7 područja (pokretanje poslovanja, zaštita na radu, zdravstveni i sanitarni uvjeti, energetska učinkovitost u gradnji, trgovina i posredovanje nekretninama) u 2016. godini postignuto je prosječno rasterećenje

12 European Commission, Annual Report on European SMEs 2015/2016, str. 29, https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/annual_report_-_eu_smes_2015-16.pdf

13 World Bank, Doing Business Economy Profile 2017: Croatia., <http://www.doingbusiness.org/~media/wbg/doingbusiness/documents/profiles/country/hrv.pdf>

14 GEM Hrvatska - rezultati istraživanja 2016, str. 11, CEPOR, Zagreb, <http://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2017/05/GEM2016-FINAL-za-web.pdf>.

15 2016 SBA Fact Sheet Croatia, str. 15.

gospodarstva (mjereno Standard Cost Model metodologijom) od 30 % (umjesto planiranih 20 %) koje će gospodarstvu u 2017. donijeti 1,5 milijarde kuna uštede.¹⁶ Poboljšanje poslovnog okruženja je također u skladu sa preporukama Europske komisije u okviru Procedure prekomjernog deficita i predstavlja konkretan korak u smjeru rješavanja ovog važnog problema. Vlada je u 2017. usvojila i novu SCM metodologiju kako bi se preciznije mjerili dosegnuti učinci rasterećenja za poduzetnike.

Neusklađenost i nedostatak vještina na tržištu rada, osobito visokostručnih i specijaliziranih vještina i dalje snažno utječe na konkurentnost i inovativnost poduzeća kao i ukupni poslovni razvoj Malih i srednji poduzeća, osobito onih brzorastućih. Razvoj specijaliziranih poduzetničkih vještina preduvjet je osnaživanja konkurentnosti hrvatskih MSP-ova, ali je i način za povećanje broja prilika usmjerenih ka stvaranju novih poduzeća te komercijalizaciju inovativnih proizvoda i usluga. Izvješće GEM 2016 naglašava kako je Hrvatska na pretposljednem mjestu u EU-u po pokazatelju sudjelovanja „odraslih“ MSP-ova (tj. onih koji posluju dulje od 42 mjeseca) u ukupnom broju MSP-ova. Razlika u gustoći takvih poduzeća na 100 stanovnika u odnosu na EU je velika (svega 62 % od prosjeka EU-a) i zbog toga daljnje jačanje poduzetničkih kapaciteta kroz redovno i cjeloživotno obrazovanje treba ostati prioritet.¹⁷ Nadalje, prema izvješću GEM 2016, pokretanje vlastitog poduzetničkog pothvata je još uvijek više iz nužnosti, nego li zbog uočenih poduzetničkih prilika i Hrvatska je po TEA indeksu kao i po motivacijskom indeksu za vlastiti posao značajno nepovoljnije rangirana od prosjeka EU-a.¹⁸

Od 2013. pristup različitim izvorima financiranja za MSP-ove znatno se poboljšao, kako po pitanju uvjeta komercijalnih bankarskih kredita tako i po raspoloživosti proračunskih financijskih sredstava namijenjenih poticajima i potpori poduzetnicima uključujući i kreditna jamstva, a što je posebno povezano s većom dostupnosti fondova EU-a za te namjene. To je i prije ulaska u Europsku uniju bila izrazito važna prepreka povećanju konkurentnosti i gospodarskog rasta. Diverzificiranost i dostupnost različitih izvora financiranja MSP-ova u Hrvatskoj je relativno dobro usklađena s prosjekom EU-a (SBA Fact Sheet, 2016).

Međutim, unatoč napretku još uvijek postoji prostor za značajna poboljšanja kako bi se sustigle najbolje EU prakse. To se osobito odnosi na nedostatan razvoj onih izvora financiranja koji bi podupirali inovativni razvoj poduzetnika u fazama povećanog rizika (npr. razvoja novih proizvoda i usluga) poput fondova rizičnog kapitala ili poslovnih anđela koji su primarno usmjereni na ulaganja u vlasnički kapital. 2015. godine započeo je pilot *Program poticanja ulaganja u vlasnički kapital inovativnih MSP-ova* kojeg provodi HAMAG-BICRO uz pomoć sredstava grada Zagreba, no inicijalni rezultati su još relativno skromni.¹⁹ Nadalje, problemi mikro-financiranja unatoč napretku na području državnih potpora mikro-poduzetnicima, također su prisutni zbog restriktivne regulative i spektra ponude financijskih proizvoda vezanih za kreditne unije, kao i slabe informiranosti korisnika. S druge pak strane, u Hrvatskoj je visoko razvijen segment tržišta komercijalnih bankarskih kredita. Glavni izvori financiranja za mala i srednja poduzeća u Hrvatskoj su i dalje banke, koje su u razdoblju recesije zbog visoke stope nenaplaćenih kredita bile iznimno oprezne pri kreditiranju MSP-ova osobito po pitanju dugoročnih kredita. Međutim od 2016., prema podacima HNB-a, zapaža se vidljiv oporavak i porast

16 Vlada RH, Izvješće o provedbi Nacionalnog programa reformi 2016. za razdoblje travanj-prosinac 2016., https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2017/01_%20sije%C4%8Danj/19%20sjednica%2014%20VRH/19%20-%2018.pdf

17 GEM Hrvatska - rezultati istraživanja 2016., str. 10, CEPOR, 2017., Zagreb, <http://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2017/05/GEM2016-FINAL-za-web.pdf>

18 GEM Hrvatska - rezultati istraživanja 2016., str. 25-27, CEPOR, 2017., Zagreb, <http://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2017/05/GEM2016-FINAL-za-web.pdf>

19 Izvješće o malim i srednjim poduzećima – 2016., CEPOR, 2017., Zagreb. <http://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2015/04/Cepor-izvjesce-2016-HR-web.pdf>

kredita MSP-ova, zbog povoljnijih uvjeta kreditiranja uz povijesno niske kamatne stope. Bankarske kredite, osobito one s višim vrijednostima i dužim rokom otplate, mala i srednja poduzeća još uvijek najviše koriste za kupnju zemljišta, gospodarskih objekata, kupnju nove tehnologije i druge opreme. Poslovne banke uz komercijalne nude i puno povoljnije uvjete financiranja u suradnji sa državnim institucijama poput ministarstava, HBOR-a, HAMAG-BICRO-a, jedinicama lokalne samouprave, županijama, te međunarodnim financijskim institucijama. Primjerice, od 2014. MINGO provodi Program poboljšanog kreditiranja poduzetništva „Kreditom do uspjeha“ uz potporu EU fondova. Od 2016. raspoloživi ESIF financijski instrumenti u okviru provedbe TC3 OPKK su u vrijednosti 150 milijuna eura za jamstva preko HAMAG-BICRO-a te 110 milijuna eura za „Kredite za rast i razvoj“ preko HABOR-a. Zbog niske kapitaliziranosti većine MSP-ova, važna podrška dobivanju kredita dolazi iz jamstvenog programa i poticaja za subvenciju kamata. Od ulaska u EU, javni izvori financijske potpore MSP-ovima su vrlo diverzificirani i široko-obuhvatni, no njihova učinkovitost nikada nije cjelovito evaluirana. Od 2014. do 2015. nacionalni godišnji programi financijske potpore „Poduzetnički impuls“ sadržavaju integrirani set mjera i izvora financiranja za male poduzetnike na jednom mjestu i u tom smislu predstavljaju mali iskorak na području politike potpore MSP-ovima. Na nacionalnoj razini donesene su i mjere usmjerene ka internacionalizaciji sektora MSP-ova te jasno identificirani izvori financiranja i vrste potpore, EU i nacionalne, koje mogu doprinijeti realizaciji tog cilja u različitim fazama pripreme izvoza ili pak razvoja novih proizvoda i usluga, npr. od onih unutar Ministarstva gospodarstva i poduzetništva, HGK-a, HBOR-a, a osobito HAMAG-BICRO-a sa svojim jamstvenim programima, programima mikrokreditiranja poduzetnika-početnika, potpore za rizično financiranje te raspoloživim sredstvima za istraživanje, inovacije i razvoj preko specifičnih financijskih programa EU-a. Na lokalnoj i županijskoj razini postoje

komplementarni sustavi financijskih instrumenata te organizacijske poduzetničke mreže, ali su **ova sredstva još uvijek prilično fragmentirana te je potrebno i na toj razini poraditi na boljem usmjeravanju i sinergiji s nacionalnim i EU programima.** Mogućnosti financiranja inovativnih i brzorastućih visokotehnoloških poduzeća u Hrvatskoj poboljšane su poglavito zbog EU fondova kroz programe bespovratnih sredstava potpore HAMAG-BICRO-a, npr. za poticanje suradnje između MSP-ova i istraživačko-razvojnih ustanova. Međutim, njihova je iskorištenost uslijed malog broja projekata i spore provedbe natječaja još uvijek relativno slaba.

Podaci Eurostat-a (CIS 2014) pokazuju da je udjel visokotehnološkog izvoza u ukupnom izvozu Hrvatske značajno ispod prosjeka EU-a. Podaci objavljeni početkom 2017. pokazuju da Hrvatska ima oko 38 % poduzeća koja bilježe neki oblik inovacijske aktivnosti naspram prosječno 49 % u EU-u.²⁰ Ipak, slično kao i u EU-u, još uvijek najviše inovacijskih aktivnosti poduzimaju velika poduzeća. **Od 2010. do 2015. godine inovacijske aktivnosti MSP-ova u Hrvatskoj slično kao i u EU-u opadaju. Struktura inovacijske aktivnosti pokazuje da hrvatska mala i srednja poduzeća ne ulažu dovoljno u aktivnosti u području I&R-a i inovacija kako bi uvela nove proizvode i usluge na tržište.** Podaci Europske ljestvice uspjeha u inoviranju 2017²¹ pokazuju da je relativni udjel MSP-ova s novim proizvodima i uslugama u ovom razdoblju manji u odnosu na prosjek EU-a za 26 %, dok je MSP-ova s inovacijama u području marketinga i poslovnih procesa manje za 6 %. Vlastita inovacijska aktivnost MSP-ova manja je za 20 %, dok je ona u suradnji sa drugima manja za čak 51 %. Ovi podaci ukazuju na daljnju nužnost poticanja

20 Eurostat, Community Innovation Survey 2014, Press Release, 24. siječnja 2017., dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20170124-2>.

21 European Innovation Scoreboard 2017, Country Profile: Croatia, dostupno na: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_hr

različitih oblika inovacijskih aktivnosti MSP-ova kako bi se smanjio jaz između Hrvatske i EU-a.

Veliki dio impresivnog rasta turističkog sektora u proteklom razdoblju ostvarila su mala i srednja poduzeća, osobito u rastu kapaciteta privatnog smještaja i ugostiteljstva. Kako je turizam sektor koji stvara izrazito jake učinke poslovne povezanosti i umnožavanja koji se šire i u druge poslovne sektore poput poljoprivrede, proizvodnje i prerade hrane, graditeljstva, tekstilne industrije, on predstavlja važnu platformu za ukupan gospodarski razvoj, kao što ističe Strategija razvoja turizma 2020. Prepreku za rast broja MSP-ova u turizmu još uvijek predstavljaju dva osnovna problema: visoka sezonalnost (najveći dio turističkog prometa odvija se unutar razdoblja ljetnih mjeseci) i manjak raznovrsnih turističkih proizvoda (što rezultira niskom prosječnom potrošnjom). U razdoblju 2014. – 2016. značajna su poboljšanja i postignuća u izgradnji sezonskih komplementarnosti s drugim industrijama te na produženju obalne sezone i razvoju turističke ponude u kontinentalnoj Hrvatskoj, pa se u posljednjih dvije tri godine događa dvoznamenkasti rast i dolazaka i prihoda u ne-obalnim regijama, čime su u velikoj mjeri pridonijela i mala i srednja poduzeća.²² S obzirom na opasnosti prevelike izloženosti i ovisnosti ukupnog gospodarstva o uspjehu u turizmu potrebna je diversifikacija i jačanje ostalih gospodarskih sektora i djelatnosti temeljem sustavnije analize potencijala njihova rasta.

Razlike u poduzetničkoj aktivnosti i poduzetničkom uspjehu značajno se razlikuju između hrvatskih regija. Bolje pokazatelje i dalje pokazuje Kontinentalna Hrvatska (NUTS 2) koja prema podacima FINE iz 2015. ima oko 65 % ukupnog broja MSP-ova i 72 % zaposlenosti, dok je u Jadranskoj Hrvatskoj njih 35 % sa 28 % udjela u zaposlenosti. Pored toga, Kontinentalna

Hrvatska ima i bolje pokazatelje uspješnosti poput dobiti, produktivnosti i ekonomičnosti ukupnog poslovanja. Međutim, kad promatramo situaciju na razini županija (NUTS 3), u Kontinentalnoj Hrvatskoj, osim Grada Zagreba najviša poduzetnička aktivnost prisutna je u Zagrebačkoj i Varaždinskoj županiji, dok je poduzetnička aktivnost značajno niža u ostatku regije (najniža je u Vukovarsko-srijemskoj, Sisačko-moslavačkoj i Požeško-slavonskoj županiji). Regije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj također su vodeće i po broju inovativnih poduzeća (Grad Zagreb, Istra, Varaždinska županija). Slična je situacija u jadranskoj regiji gdje je poduzetnička aktivnost visoka u Splitsko-dalmatinskoj županiji, Istri i Primorsko-goranskoj županiji, a najniža je u Ličko-senjskoj županiji. To govori da su područja glavnih gradova regija i sama metropola najveći pokretači poduzetničke konkurentnosti i mogu pridonijeti policentričnom razvoju. Podaci FINE za 2016. međutim pokazuju ohrabrujući rast dobiti poduzetnika i u tradicionalno manje učinkovitim županijama poput Brodsko-posavske (rast dobiti za 857,7 %) i Ličko-senjske (rast dobiti za 142,6 %).

Na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini aktivno djeluju brojne institucije za pružanje različitih oblika podrške malim i srednjim poduzećima (Business support organisation - BSO). Od 2013. ove potporne institucije (tj. razvojne agencije - lokalne i županijske; poduzetnički centri, poslovni inkubatori, poduzetnički akceleratori, poslovni parkovi, znanstveno-tehnološki parkovi i centri kompetencije) su uz poduzetničke zone sastavni dio tzv. „poduzetničke infrastrukture“ čije je osnivanje regulirano Zakonom o unaprjeđenju poduzetničke infrastrukture.²³ Zakon je donesen s ciljem da se na jednom mjestu u Ministarstvu gospodarstva, poduzetništva i obrta pruže sve potrebne informacije svima koji trebaju usluge i potporu ovih organizacija. U 2016. u Hrvatskoj je u poduzetničkoj infrastrukturi

22 HGK, Turizam u 2016 godini, veljača 2017, dostupno na: <http://www.hgk.hr/documents/aktualna-tema-turizam-u-20165899d9633ad81.pdf>

23 Narodne novine br. 93/13 i NN br. 41/14).

uz 178 poduzetničkih zona bilo ukupno 127 potpornih institucija (BSO), koje se sastoje od 61 regionalnih i lokalnih agencija za razvoj, 1 organizacije za poduzetničko obrazovanje (Regionalni centar za razvoj poduzetničkih kompetencija zemalja jugoistočne Europe - SEECEL), 28 poduzetničkih centara, 42 poslovna inkubatora, 3 poduzetnička akceleratora, 5 poslovnih parkova, 10 znanstveno-tehnoloških parkova i 5 centara kompetencije²⁴ (CEPOR, 2017).

Od 2013. razvoj potpornih organizacija za poslovnu podršku postupno ide u smjeru pružanja savjetodavne i drugih usluga podrške s višom i visokom dodanom vrijednosti nego li je to bio slučaj prije ulaska u EU. Međutim, ove usluge kao odgovor na specifične zahtjeve poduzetnika i menadžera MSP-ova još su podzastupljene i trebaju u većoj mjeri obuhvaćati upravljanje kvalitetom, marketinške planove, procjenu i podršku ulaganjima i projektima, podršku vezanu za prava intelektualnog vlasništva, podršku vezanu za inovacije i razvoj proizvoda, procesa i usluga²⁵.

Unatoč značajnom ulaganju u razvoj kapaciteta poduzetničke infrastrukture, izvješće GEM 2016 navodi kako **percepcija kvalitete komercijalne i profesionalne poduzetničke infrastrukture ukazuje na nedovoljno iskorišteni potencijal postojeće infrastrukture te neusklađenost ponude s očekivanjima i potrebama malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj**. Zbog toga je uputno napraviti analizu dosadašnjih ulaganja u potporne institucije koja bi omogućila jasniju sliku o opsegu preklapanja njihovih aktivnosti i nadležnosti, te drugim uzrocima neučinkovitosti u pružanju usluga. Ovakva analiza bi pomogla kvalitetnijem i ciljanom preusmjeravanju sredstava kako bi se postigli željeni učinci i ispunila očekivanja poduzetnika. Nakon toga bi se moglo u

budućnosti ciljano osnaživati kapacitete potpornih institucija uskladu sa strateškim prioritetima u području poduzetništva te s krajnjim ciljem da se poduzetnicima omogući pristup visoko specijaliziranoj poslovnoj podršci veće dodane vrijednosti u svim fazama razvoja poduzeća od osnivanja do ciklusa brzorastućeg poslovanja.

Zaključno, unatoč poboljšanju poslovnih uvjeta nakon ulaska u EU, **mala i srednja poduzeća u Hrvatskoj i dalje su suočena s nizom problema, od nedovoljno poticajnog poslovnog okruženja do neadekvatnih usluga poslovne podrške osobito onih s većom dodanom vrijednosti**. Pristup novim tehnologijama, kvalificirana radna snaga, suvremena poslovna logistika i umreženost, adekvatne i profesionalne institucije za podršku MSP-ovima na svim razinama, učinkovitost javne uprave i poslovna infrastruktura od izrazite su važnosti za ostvarenje snažnijih konkurentnih prednosti za ova poduzeća.

24 Izvješće o malim i srednjim poduzećima – 2016., str. 75-85, CEPOR, 2017., Zagreb. <http://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2015/04/Cepor-izvjesce-2016-HR-web.pdf>

25 Ibid str. 75.

Sukladno nalazima analize, zaključno se može utvrditi sljedeće:

- Poboljšanje poslovnog okružja ostaje jedan od najvažnijih prioriteta vladine politike osobito kroz daljnje ciljano smanjivanje administrativnih i ukupnih regulatornih barijera. Rast učinkovitosti MSP-ova izravno je povezan s napretkom u općoj investicijskoj klimi. U tom smislu treba sustavno jačati mjere i reforme koje imaju izravne učinke na lakše poslovanje poduzetnika kroz ostvarivanje zacrtanih ciljeva Akcijskog plana za smanjenje administrativnog opterećenja gospodarstva i uklanjanje regulatornih prepreka slobodi tržišta i usluga.*
- Potrebno je daljnje olakšavanje pristupa malim poduzetnicima javnim i privatnim izvorima financiranja te njihova diversifikacija i sinergija s EU fondovima. Osobito je potrebno poboljšati dostupnost do sada ograničenih izvora financiranja koji su primarno usmjereni na ulaganja u vlasnički kapital, a koji bi podupirali inovativni razvoj poduzetnika u fazama povećanog rizika (fondovi rizičnog kapitala, poslovni anđeli).*
- Obrazovanje za poduzetništvo, razvoj specijaliziranih poduzetničkih vještina i njihova usklađenost sa tržištem rada preduvjet je osnaživanja konkurentnosti i inovativnosti hrvatskih MSP-ova te način povećanja broja prilika usmjerenih ka stvaranju novih poduzeća, ali i bržeg razvoja postojećih MSP-ova. Zbog toga daljnje jačanje poduzetničkih kapaciteta, vještina i znanja treba ostati prioritet kroz redovno i cjeloživotno obrazovanje, kako formalno tako i neformalno.*
- Poticanje različitih oblika inovacijskih i izvoznih aktivnosti malih i srednjih poduzeća i suradnje s istraživačkim i obrazovnim sektorom kroz povećanje ulaganja u istraživanja, inovacije i razvoj iznimno je važno kako bi se ostvarili strukturni pomaci u potencijalima rasta i konkurentnosti MSP-ova k izvoznim sektorima izvan turizma te smanjio jaz između Hrvatske i Europske unije.*
- Potrebno je ciljano osnaživanje kvalitetnih kapaciteta potpornih institucija kako bi MSP-ovi imali pristup visoko specijaliziranoj poslovnoj podršci veće dodane vrijednosti u svim fazama razvoja poduzeća od osnivanja do ciklusa brzorastućeg poslovanja. Daljnja ulaganja uputno je temeljiti na kontinuiranoj analizi učinkovitosti usluga potpornih institucija.*

4. Energija – Podrška prijelazu prema ekonomiji temeljenoj na niskoj razini emisije CO₂ u svim sektorima

Na području energije i energetske učinkovitosti Republika Hrvatska bilježi visok stupanj ostvarenja ključnih strateških ciljeva iz strategije EU 2020. Međutim, istovremeno je prisutan cijeli niz izazova koji su ponajviše povezani s dalje visokim stupnjem ovisnosti o uvozu energije, neodgovarajućim modelima poticanja proizvodnje energije iz obnovljivih izvora te sporom provedbom nacionalnih programa u području energetske učinkovitosti.

Republika Hrvatska i dalje bilježi visok stupanj ovisnosti o uvozu energije, budući da već dulje uvozi oko polovicu potreba za energijom. Ipak, u usporedbi s drugim zemljama članicama EU-a, Hrvatska stoji nešto bolje od prosjeka EU. Prema podacima Eurostata za 2015. RH bilježi stopi ovisnosti o uvozu energije 48,3 %, što je nešto niže od prosjeka EU-28 koji iznosi 54 %²⁶ U području energetske sigurnosti poseban izazov predstavlja kontinuirano smanjenje domaćih zaliha plina i nafte, ograničeni izvori dobave plina, nedovoljno kvalitetni skladišni kapaciteti u području plina te vrlo nestabilne hidrološke prilike koje znatno utječu na proizvodnju u domaćim hidroelektranama. Pitanje osiguranja dugoročno stabilnih izvora energije, kako iz domaćih izvora tako i onih iz inozemstva stoga i dalje ostaje važan strateški cilj. U takvoj situaciji **diversifikacija**

inozemnih izvora energije ima posebnu važnost te su projekti poput gradnje LNG terminala na otoku Krku od posebnog značaja za ostvarenje navedenog cilja. Gradnja LNG terminala je posebno važna i u kontekstu bolje iskorištenosti kapaciteta postojeće plinske infrastrukture te jačanja položaja Hrvatske kao tranzitne zemlje u distribuciji plina. Također, za poboljšanje sigurnosti opskrbe izuzetno je važno i pitanje konačnog rješavanja statusa proizvodnih kapaciteta na teritorijima drugih zemalja iz kojih elektroenergetski sustav Republike Hrvatske ima pravo isporuke električne energije na temelju zakupa snage i energije odnosno udjela u vlasništvu, obzirom da se radi o vrlo velikim kapacitetima.²⁷

Razina emisije stakleničkih plinova u Republici Hrvatskoj kontinuirano opada od 2008. do 2014. godine (-21%), uz blagi porast u razdoblju 2014. - 2015. godine, što je u izravnoj vezi s poboljšanom situacijom u gospodarstvu. Tablica 2 prikazuje emisiju stakleničkih plinova po sektorima za razdoblje od 2013. do 2015. godine. Kao što se može vidjeti najveći izvor emisije stakleničkih plinova predstavlja sam energetski sektor i upravo je smanjenje emisije u području energetike bilo ključno za ukupno smanjenje emisije.

26 Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdcc310&plugin=1>

27 Prema podacima iz izvještaja Energija u Hrvatskoj 2015. HEP sudjeluje u vlasništvu TE Gacko u BiH instalirane snage 300MW i potražuje pravo na energiju iz TE Obrenovac u Srbiji, instalirane snage 305MW.

Tablica 2. Emisija stakleničkih plinova po sektorima od 2013. do 2015. godine²⁸

	2013. (kt CO _{2ekv})	2014. (kt CO _{2ekv})	2015. (kt CO _{2ekv})
Energetika	17.416	16.460	16.728
Industrijski procesi i uporaba proizvoda	2.539	2.688	2.666
Poljoprivreda	2.537	2.427	2.555
Otpad	1.431	1.474	1.553
Ostalo	NP	NP	NP
Ukupna emisija	23.923	23.049	23.502

Izvor: Eurostat

U usporedbi s najvećom vrijednošću (2007. cca 31.400 kt CO_{2ekv}) 2015. godine zabilježen je pad emisije stakleničkih plinova od 24 %. Od 2007. do 2014. emisije se smanjuju po prosječnoj godišnjoj stopi od 4,2 %, na što su posebno utjecale povoljne hidrološke prilike, tj. povećanje korištenja hidroenergije te pad proizvodnje cementa i vapna.²⁹ U usporedbi s referentnom vrijednošću (1990. cca 31.200 kt CO_{2ekv}) **u 2015. godini zabilježen je pad emisije stakleničkih plinova od 23,4 % čime je Republika Hrvatska ostvarila strateški cilj iz Strategije Europa 2020** koji se odnosi na smanjenje stakleničkih plinova. U usporedbi s ostalim zemljama članicama EU-a, Republika Hrvatska je 2015. godine imala najmanju emisiju stakleničkih plinova (tone ekvivalenta CO₂) po stanovniku. Međutim, ovakvo stanje je u puno većoj mjeri povezano s padom ekonomske aktivnosti u prvoj polovici 1990-ih te promjene strukture gospodarstva u smislu smanjenja važnosti industrije, a u manjoj mjeri je rezultat provedbe mjera u području smanjenja stakleničkih plinova.

Obnovljivi izvori energije (OIE) dobivaju sve više na važnosti u ukupnoj proizvodnji energije, prije svega električne. **Republika Hrvatska već je u samom početku članstva ostvarila zacrtani cilj u pogledu udjela obnovljivih izvora energije u ukupnoj energetskej potrošnji.** Međutim, takav ishod prvenstveno je rezultat velikog udjela davno izgrađenih velikih hidroelektrana u proizvodnji električne energije, a ne toliko ulaganja u nove proizvodne kapacitete.³⁰

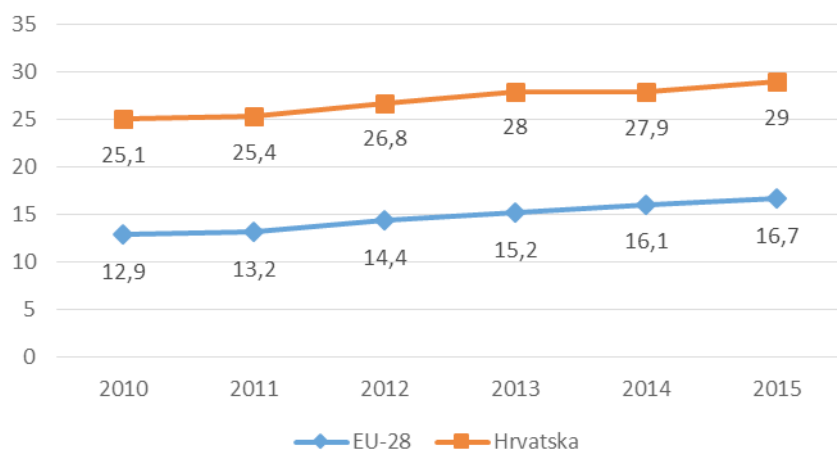
Kad je riječ o potrošnji energije iz obnovljivih izvora prema podacima Eurostat-a u razdoblju 2010. - 2015. ukupna potrošnja energije proizvedene iz OIE u Hrvatskoj pala je za 5 %.³¹ S druge strane, ukupna potrošnja energije u istom je razdoblju pala za 9,6 %, što je značilo da je udjel OIE u ukupnoj potrošnji automatski povećan. Sam pad energije proizvedene iz OIE rezultat je pada proizvodnje energije iz hidroelektrana uslijed nepovoljnih hidroloških prilika.

28 Izvješće o inventaru stakleničkih plinova na području Republike Hrvatske za razdoblje 1990.-2015. (Agencija za zaštitu okoliša, ožujak 2017., Tablica ES.2-2, str. 16)

29 Odabrani pokazatelji okoliša i prirode u Hrvatskoj 2016., str.13., <http://www.azo.hr/Publikacije24>

30 Prema podacima iz Izvješća o radu Hrvatske energetske regulatorne agencije za 2016. udjel hidroelektrana u ukupnoj instaliranoj snazi elektrana iznosi 45,4 %, dok je udjel ostalih oblika OIE iznosio 12,5 %.

31 Eurostat, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_107a&lang=en

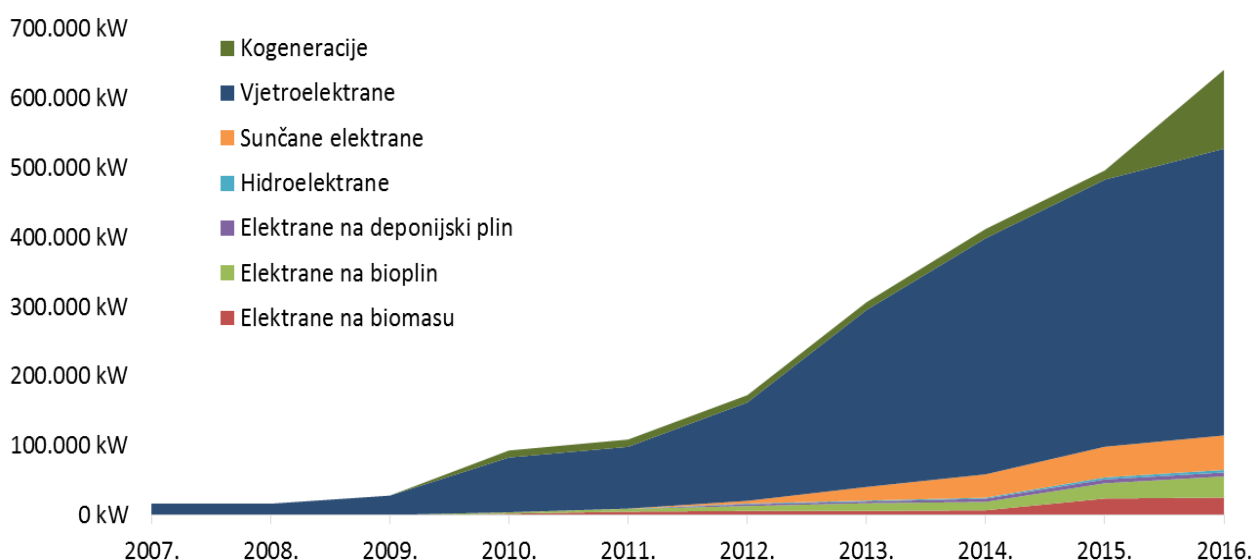

Slika 1. Udjel OIE u neposrednoj potrošnji energije od 2010. do 2015. godine (u %)

Izvor: Eurostat

Kad je riječ o proizvodnji električne energije, najveći udjel u 2016. godini imale su hidroelektrane (6,3 TWh, 55,16 %), zatim slijede termoelektrane (3,6 TWh, 31,99 %), vjetroelektrane (1TWh, 8,85 %) te ostali obnovljivi izvori =0,5 TWh, 4,01 %). **Usprkos i dalje prisutnoj dominaciji hidroenergije, sve veću važnost dobivaju i ostali oblici obnovljivih izvora energije** kao rezultat značajnih ulaganja u nove kapacitete u posljednjem desetljeću. Prema podacima

iz Izvješća o radu Hrvatske energetske regulatorne agencije za 2016. ukupna instalirana snaga postrojenja koja su uključena u sustav poticaja u razdoblju 2007. - 2016. dosegla je 640,5 MW-a. Kao što se može vidjeti na sljedećoj slici najveći dio toga odnosi se na vjetroelektrane (64 %), nakon čega slijede kogeneracijska postrojenja (17,5 %) te sunčane elektrane (7,7 %).

Slika 2. Instalirana snaga postrojenja u sustavu poticaja od 2007. do 2016. godine prema vrsti postrojenja

Izvor: Izvješće o radu Hrvatske energetske regulatorne agencije za 2016., str. 106

Kad je riječ o instaliranim kapacitetima za proizvodnju toplinske energije iz obnovljivih izvora energije prema procjeni EIHP-a (Energy Institute Hrvoje Požar) najvažniji izvor predstavlja biomasa (515MW), a zatim slijede sunčeva (128MW) i geotermalna energija (124MW).³² Kad je riječ geotermalnoj energiji ukupni instalirani kapacitet obuhvaća izvore s 23 lokacije.³³ S obzirom na to da su brojna kontinentalna područja RH još uvijek nedovoljno istražena u pogledu geotermalnog potencijala za očekivati je da će u budućnosti ovaj oblik OIE dobiti dodatno na važnosti, uz pretpostavku osiguranja kvalitetnog regulatornog okvira za istraživanje i eksploataciju.

Promet je jedno od područja gdje Hrvatska i dalje zaostaje za Europskom unije u pogledu korištenja OIE. Prema podacima Eurostat-a udjel OIE u potrošnji goriva u prijevozu u 2015. iznosio je 6,7 %, dok je u Hrvatskoj iznosio 3,5 %.³⁴ Posebno zabrinjava što u razdoblju 2013. - 2015. Hrvatska bilježi pad udjela sa 4,3 na 3,5 %, dok se istovremeno na razini EU-a bilježi povećanje sa 5,9 na 6,7 %.³⁵ Ovdje treba spomenuti da je u 2016. donesen *Zakon o uspostavi infrastrukture za alternativna goriva* (NN, 120/2016) koji bi trebao snažnije potaknuti korištenje alternativne energije u prometu (električne energije, vodika, biogoriva, prirodnog i ukapljenog naftnog plina), tj. smanjenje ovisnosti sektora prometa o fosilnim gorivima. Na temelju zakona usvojen je *Nacionalni okvir politike za uspostavu infrastrukture i razvoj tržišta alternativnih goriva u prometu* kojim se, između ostalog, utvrđuju konkretni ciljevi u pogledu broja punionica i drugih oblika infrastrukture koje je potrebno osigurati do 2030. Međutim, još uvijek je prerano donositi zaključke o

učincima provedbe zakona, s obzirom na to da je potrebno donijeti još niz akata kojima se reguliraju pojedini važni aspekti poput utvrđivanja uvjeta distribuiranja, naplate i jedinične cijene alternativnih energenata koji se koriste u prometu, itd.

Kad je riječ o funkcioniranju postojećeg **modela poticanja proizvodnje iz OIE posebno velik problem odnosi se na sustav financiranja.** Naime, uslijed značajnog porasta instaliranih kapaciteta koji su ušli u sustav poticaja došlo je do znatnog porasta vrijednosti poticaja koje RH, odnosno Hrvatski operator tržišta energije (HROTE), isplaćuje proizvođačima. Prema podacima Hrvatske energetske regulatorne agencije (HERA), samo u razdoblju 2014. - 2016. isplaćeni poticaji povećani su sa 839,7 milijuna kuna na 1.546,6 milijuna kuna, odnosno za čak 84,2 %. S obzirom na to da su prihodi HROTE-a od naknade koje plaćaju krajnji potrošači te od prodaje energije iz OIE opskrbljivačima u istom razdoblju povećani za samo 26,6 %, (s 984 na 1,240 milijuna kuna) došlo je do negativnog financijskog rezultata HROTE-a u 2016. Ovi podaci jasno ukazuju da je postojeći model financijski neodrživ i da je potrebno izvršiti korekcije modela, po mogućnosti čim prije, s obzirom na to da će se negativna razlika prihoda i rashoda nastaviti povećavati ne dođe li do promjene modela.

Prema podacima Europske komisije, energetska intenzivnost u Hrvatskoj kontinuirano se smanjuje, odnosno povećava se energetska učinkovitost.³⁶ Tako je i u razdoblju 2012. - 2015. zabilježeno smanjenje energetske intenzivnosti za 3,9 %. Ipak, dinamika smanjenja intenzivnosti slabija je nego na razini EU-a, gdje je u istom razdoblju zabilježeno smanjenje za 7,3 %. **Na sličan zaključak upućuje indeks ODEX** kojim mjerimo poboljšanje energetske učinkovitosti u odnosu na početno stanje pri čemu vrijednost ODEX

32 Energija u Hrvatskoj 2015. – godišnji energetski pregled, str. 188. - 189, Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, prosinac 2016.

33 Ibid.

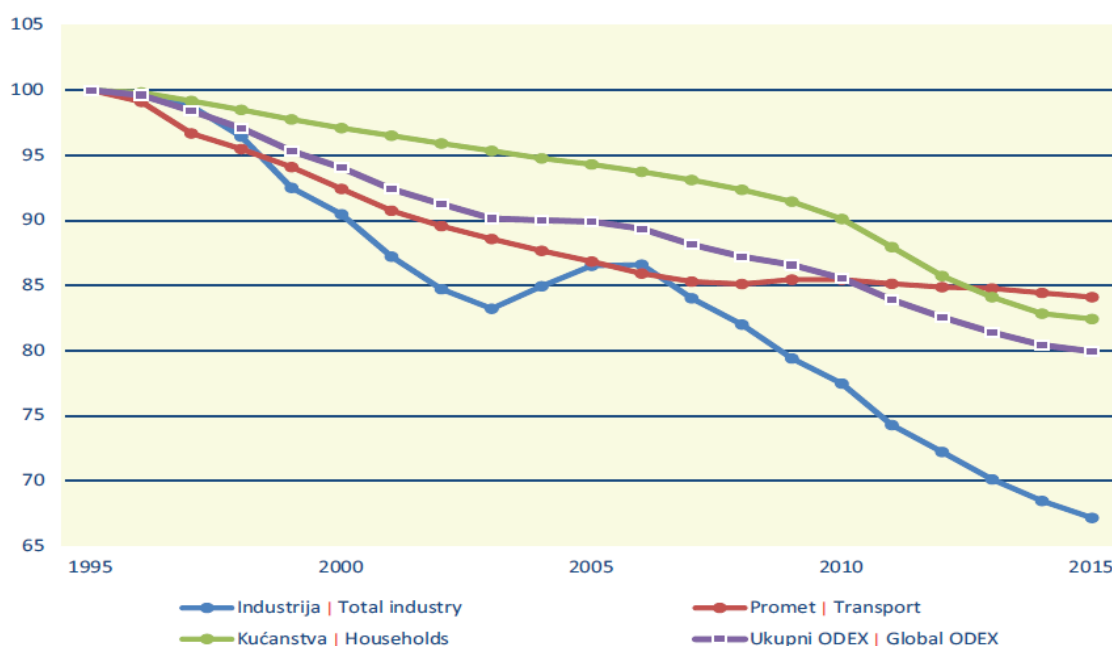
34 <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tsdcc340&language=en>

35 Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tsdcc340&language=en>

36 Kao pokazatelj razine energetske učinkovitosti najčešće se koristi energetska intenzivnost i indeks poboljšanja energetske učinkovitosti - ODEX.

indeksa 90 znači povećanje energetske učinkovitosti 10 % u odnosu na početno stanje. Od 1995. do 2015. godine indeks ODEX pao je na 80, što predstavlja

povećanje energetske učinkovitosti od 20 % – pri čemu je za industriju pao na 68, za kućanstvo na 83, a za promet na 84.³⁷

Slika 3. Kretanje indeksa poboljšanja energetske učinkovitosti ODEX, 1995. - 2015.

Izvor: Energija u Hrvatskoj 2015, EIHP, str. 208.

Značajno povećanje energetske učinkovitosti u industriji najviše se može povezati s promjenom strukture industrije u posljednja dva desetljeća, prestankom rada niza poduzeća u segmentu tzv. teške industrije te poboljšanjem tehnološke opremljenosti poduzeća koja je i dovela do porasta energetske učinkovitosti. U prometu je nakon sedam godina stagnacije zabilježeno blago poboljšanje indeksa u 2014. i 2015. Vrlo spor napredak u pogledu korištenja željezničkog prijevoza, odnosno kontinuirana dominacija cestovnog prometa kod prijevoza roba i putnika ključni su čimbenici slabog povećanja energetske učinkovitosti u području prometa. Međutim, **u javnom prijevozu, pogotovo kad je riječ o cestovnom prijevozu, postoji jako mnogo prostora za poboljšanje energetske učinkovitosti,** posebno kada se uzme u obzir pogonsko gorivo i starost vozila kojima se trenutno obavlja javni prijevoz.

Prema podacima Energetskog instituta Hrvoje Požar, na zgradarstvo otpada čak 50,8 % neposredne potrošnje (od čega 2/3 na rezidencijalni, a 1/3 na javni i komercijalni sektor), iz čega proizlazi da **realizacija programa energetske učinkovitosti u zgradarstvu predstavlja ključan korak u postizanja strateških ciljeva povećanja energetske učinkovitosti.**³⁸ Podaci o ukupno utrošenoj energiji u stanovanju za razdoblje 2012. - 2015. govore o blagom padu potrošnje s 2,5 milijuna tona na 2,4 milijuna tona ekvivalenata nafte.³⁹ Ovo blago smanjenje potrošnje teško je dovesti u vezu s provedbom javnih politika, obzirom da su u promatranom razdoblju nacionalni programi energetske učinkovitosti bili na samom početku provedbe tako da glavne razloge smanjenja treba tražiti u energetski

37 Energija u Hrvatskoj 2015. – godišnji energetski pregled, str. 207. - 210. Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, prosinac 2016.

38 Energija u Hrvatskoj 2015, EIHP, str. 215

39 <https://ec.europa.eu/energy/en/data-analysis/country>

učinkovitijim aparatima, promjeni ponašanja potrošača i klimatskim prilikama.

Kada su u pitanju aktivnosti nadležnih tijela za problematiku energetske učinkovitosti treba naglasiti da je **u razdoblju 2012. - 2016. donesen niz zakonskih i podzakonskih akata kao i strateških dokumenata koji su omogućili stvaranje potrebnog okvira za provedbu aktivnosti** povećanja energetske učinkovitosti u zgradarstvu, prometu i drugim područjima. Nakon što su otvoreni prvi natječaji koji su bili financirani isključivo iz domaćih izvora, zahvaljujući značajnim sredstvima iz ESI fondova koja su na raspolaganju u razdoblju 2014. - 2020. omogućeno je otvaranje niza novih natječaja. Međutim, **cjelokupna provedba programa energetske učinkovitosti i dalje ide prilično sporo** što može dovesti

u pitanje pravovremeno povlačenje raspoloživih sredstava iz EU fondova. Kao i u drugim područjima, tako je i ovdje pitanje administrativnih kapaciteta tijela koja upravljaju ESI fondovima kao i sposobnost prijavitelja da pravovremeno i na kvalitetan način pripreme projektne prijedloge od presudne važnosti za učinkovito iskorištavanje raspoloživih sredstava. Kad je riječ o većim energetske projektima od velike je važnosti nedavna pozitivna odluka EK-a o financiranju gradnje LNG terminala na otoku Krku u iznosu od 102 milijuna eura. Ipak, procjenjuje se da taj iznos pokriva tek oko jedne trećine potrebnih sredstava tako da i dalje ostaje otvoreno pitanje zatvaranje preostalog dijela financiranja bez čega neće biti moguće krenuti s realizacijom projekta.

Na temelju provedene analize može se istaknuti sljedeće:

- *Republika Hrvatska i dalje uvelike ovisi o inozemnim izvorima energije te je u tom smislu potrebno ubrzati realizaciju projekata koji doprinose smanjenju energetske ovisnosti kao i povećanju stupnja diversificiranosti izvora energije. Potrebni su veći naponi ključnih dionika u pogledu iskorištavanja sredstava iz Instrumenta za povezivanje Europe za potrebe realizacije ključnih energetske projekata kao što je LNG terminal na Krku i drugih povezanih projekata.*
- *Ostvarena je visoka razina dostizanja postavljenih ciljeva strategije EU 2020, osim u sektoru prometa. Međutim, razloge dostizanja strateških ciljeva samo se manjim dijelom može povezati s mjerama nositelja javne politike, a u mnogo većoj mjeri to je rezultat određenih povijesnih procesa.*
- *Poseban problem predstavlja postojeći model poticanja proizvodnje energije iz obnovljivih izvora energije koji je kao takav neodrživ i potrebno ga je mijenjati. Isplativost daljnjih ulaganja u postrojenja za proizvodnju energije iz OIE u budućnosti bi se trebala mnogo više temeljiti na napretku u tehnologiji odnosno na smanjenju razlike u cijeni proizvedene energije između OIE i one iz konvencionalnih izvora nego na razini poticaja iz javnih izvora, budući da potonji postaju sve veći financijski teret.*
- *Iako su pojedini programi energetske učinkovitosti uglavnom dobro osmišljeni, slabosti financijskog planiranja i kašnjenja u donošenju provedbenih akata dovele su do usporavanja njihove provedbe. Stoga je nužno ojačati mehanizme provedbe programa te osigurati njihovu učinkovitiju provedbu nego što je to sada bio slučaj, posebno u zgradarstvu koje ima najveći potencijal za doprinos ukupnom povećanju energetske učinkovitosti.*
- *Posebnu pažnju treba usmjeriti na poboljšanje energetske učinkovitosti u prometu. Premda se slabi rezultati u ovom području najviše povezuju sa slabostima u sektoru željezničkog prometa, postoji jako mnogo prostora za povećanje aktivnosti u pogledu poticanja većeg korištenja OIE u javnom prijevozu.*

5. Klimatske promjene – Promicanje prilagodbe na klimatske promjene, prevencija i upravljanje rizicima

Hrvatska se nalazi u grupi zemalja za koje se procjenjuje da imaju visok stupanj osjetljivosti na klimatske promjene. Usprkos tome, i dalje nedostaje sustavan pristup u suočavanju s ovim problemom. Premda je od ulaska u Europsku uniju pokrenut niz aktivnosti koje imaju za cilj sustavnije bavljenje problematikom klimatskih promjena, još uvijek nije uspostavljen cjelovit i funkcionalan sustav. To se, pak najviše očituje kroz nedostatak upravljačkih kapaciteta te vrlo sporu provedbu ključnih projekata.

Europska agencije za okoliš (EEA) u svom posljednjem izvješću⁴⁰ navodi podatke o utvrđenim kumuliranim ekonomskim gubicima uslijed klimatskih ekstrema u razdoblju 1980. - 2013. U slučaju Hrvatske, ukupne utvrđene štete procijenjene su na 2,25 milijardi eura. Ukoliko bi promatrali relativnu važnost ovih šteta prema visini šteta u odnosu na BDP, Hrvatska bi se nalazila na drugom mjestu među zemljama članicama, odmah iza Češke. Procijenjeni ekonomski gubici RH zbog klimatskih ekstrema na godišnjoj razini iznosili su 0,2 % BDP-a.⁴¹

Zanimljivo je primijetiti kako štete u Hrvatskoj praktički nisu uopće pokrivene iz osiguranja baš kao ni u Mađarskoj, za razliku od drugih zemalja članica. Na razini Europske unije čak 33% svih šteta je bilo pokriveno iz osiguranja.

Najveće štete pripisuju se poplavama, sušama i požarima. Kad je riječ o poplavama postalo je očito kako poplave nisu povremeni rizik, već se pojavljuju prilično redovito, čak i u područjima koja se uobičajeno ne smatraju visokorizičnima. Kad je riječ o sušama, produženje sušnih razdoblja tijekom ljeta uzrokuje značajne negativne posljedice po poljoprivrednu proizvodnju. Tome doprinosi činjenica da je postojeća infrastruktura za navodnjavanje nerazvijena i da prevladavaju individualni, nekontrolirani, raspršeni i neracionalni načini korištenja vode u poljoprivredi.

40 European Environment Agency (EEA) Report – Climate change, impacts and vulnerability in Europe 2016. An indicator-based report. (01/2017)

41 Isto, tablica 5.1, str. 197

Tablica 3. Zemlje članice EU-a s posebno značajnim štetama od klimatskih ekstrema u razdoblju 1980. - 2013.

Država	Procjena šteta od klimatskih ekstrema (kumulativ, EUR)					
	ukupno (mil.)	osigurano (mil.)	% šteta pokrivenih osiguranjem	po stanovniku	po km ²	% BDP
Češka	9.563	3.088	32	926	121.256	0,24
Hrvatska	2.248	4	0	499	39.714	0,20
Mađarska	5.521	69	1	535	59.347	0,18
Ukupno za EU	392.949	128.813	33	710	68.755	0,10

Izvor: European Environment Agency (2017)

Ukojoj mjeri klimatske promjene doista utječu na Hrvatsku još uvijek je teško sa sigurnošću procijeniti s obzirom na vrlo ograničene znanstveno-istraživačke spoznaje. Ipak, moguće je utvrditi nekoliko važnih trendova koji se mogu povezati s klimatskim promjenama kao što je kontinuirani porast prosječnih temperatura te, u manjoj mjeri i samo u određenim područjima Hrvatske, smanjenje količina oborina i povećanje broja sušnih razdoblja. Također, projekcije pokazuju da se treba očekivati nastavak trenda porasta temperature kao i smanjenje oborina u ljetnim razdobljima te povećanje oborina u zimskim razdobljima.⁴²

Sve veći utjecaj klimatskih promjena podrazumijeva potrebu iznalaženja adekvatnih odgovora od strane nositelja vlasti. **Temeljni preduvjet za prijelaz s reaktivnog na proaktivni pristup u upravljanju prilagodbama klimatskim promjenama dovršetak je izrade odgovarajućeg strateškog okvira,** odnosno donošenje Strategije prilagodbe klimatskim promjenama za razdoblje do 2040. godine s pogledom na 2070. te Akcijskog plana za prilagodbu klimatskim promjenama. Radna verzija

Strategije je pripremljena te njezino usvajanje treba očekivati do kraja 2017. Strategija će utvrditi prioritete financiranja kroz identifikaciju ranjivih sektora, procjenu utjecaja i prioriternih mjera i aktivnosti potrebnih za prilagodbu u sektorima izloženim klimatskim promjenama. Do donošenja Strategije okvir i preduvjeti za aktivnosti prilagodbe klimatskim promjenama određuju se prema 6. Nacionalnom izvješću Republike Hrvatske prema UNFCCC (2014.) te u skladu s Operativnim programom „Konkurentnost i kohezija“ 2014. - 2020.

Tijekom izrade nacрта Strategije održano je niz edukacija i aktivnosti za osvješćivanje javnosti. Nabavljena je računalna oprema za klimatsko modeliranje, projicirane promjene klime prema dva scenarija te su ojačani kapaciteti za procjenu ranjivosti i utjecaja klimatskih promjena. Time su stvoreni preduvjeti za izgradnju kapaciteta i razradu te provedbu mjera prilagodbe u sektorima izloženim utjecaju klimatskih promjena na nacionalnoj i lokalnoj razini. Također, **utvrđeni su utjecaji klimatskih promjena i procijenjena je ranjivost u osam „resursnih“ sektora** (hidrologija, upravljanje vodnim i morskim resursima; poljoprivreda; šumarstvo; ribarstvo; prirodni ekosustavi i bioraznolikost; energetika; turizam; zdravstvo) i dva „transverzalna“

⁴² MZOIP, 2014 Sixth national communication and first biennial Report of the Republic of Croatia under the United Nations framework convention on Climate change

sektora (prostorno planiranje i upravljanje obalnim područjem te upravljanje rizicima).

Daljnji izazovi odnose se, prije svega, na uspješnu integraciju prilagodbe klimatskim promjenama u obvezujuće zakonske dokumente (strateška procjena utjecaja plana i programa na okoliš – SPUO; procjena utjecaja zahvata na okoliš – PUO; ocjena prihvatljivosti zahvata na prirodu – OPZP), elaborate zaštite okoliša, strateške dokumente, akcijske planove, lokalne razvojne dokumente, prostorne planove i sl. Osim toga, identificirana su područja istraživanja koje bi trebalo provesti kako bi se stvorila održiva osnova za provedbu strategije prilagodbe.

Integracija prilagodbe klimatskim promjenama u regulatorni okvir zahtijeva: (i) uključivanje obveza koje proizlaze iz Pariškog sporazuma o borbi protiv klimatskih promjena, koji je stupio na snagu u studenome 2016. godine, a Republika Hrvatska ga je potpisala u travnju 2016. godine te potvrdila 2017. *Zakonom o potvrđivanju Pariškog sporazuma* (NN 3/2017), (ii) provedbu obveza prema *Okviru za klimatsku i energetska politiku do 2030.* EU-a, kojim se Europska unija obvezala do 2030. godine smanjiti emisije stakleničkih plinova za najmanje 40 % ispod razina iz 1990. godine te povećati energetska učinkovitost za 27 %, kao i udjel obnovljivih izvora energije u ukupnoj potrošnji na 27 % te (iii) usklađivanje s potrebama i stanjem na nacionalnoj razini, za što je potrebno unaprijediti postojeću znanstveno-stručnu podlogu koja se odnosi na procjenu utjecaja klimatskih promjena na Hrvatsku kao i upravljačke kapacitete svih stručnih tijela uključenih u provedbu mjera povezanih s borbom protiv klimatskih promjena.

Drugi važan korak u prilagodbi i povećanju otpornosti na učinke klimatskih promjena je upravljanje rizicima od katastrofa i jačanje pripravnosti u kriznim stanjima. U svrhu prepoznavanja, razumijevanja i boljeg upravljanja rizicima Državna upravu za zaštitu i spašavanje pripremila je nacrt

dokumenta pod nazivom *Procjena rizika od katastrofa u Republici Hrvatskoj*, a koji je Vlada RH usvojila krajem 2015.⁴³ U njemu se za svaki rizik opisuje potencijalni utjecaj – ne samo kako bi se naglasile promjene u okolišu nastale kao rezultat klimatskih promjena (za koje su utvrđene konkretne vrijednosti prilikom izračuna rizika), već i kako bi se naglasila važnost i povezanost klimatskih promjena i rizika od katastrofa te kako bi se prilagodbe klimatskim promjenama definirale i kroz javne politike za smanjivanje rizika od katastrofa. Obradeni su rizici: bolesti bilja; bolesti životinja; ekstremne temperature; epidemije i pandemije; industrijske nesreće; poplave izazvane izlivanjem kopnenih vodenih tijela; potres; požar otvorenog tipa; snijeg i led; suša; zaslanjenost kopna; čime se dobila kvalitetna stručna podloga za utvrđivanje ključnih strateških ciljeva i aktivnosti u smanjenju identificiranih rizika. Navedenom procjenom rizika identificirana su tri prioritetna rizika (požari, potresi i poplave) koji su ujedno i prioriteti za ulaganje sredstava. Međutim, to ne znači da se u ostala područja ne treba ulagati, dapače, treba smanjivati rizike u svim identificiranim područjima, osobito vodeći računa o specifičnostima pojedinih regija u Hrvatskoj. Nakon usvajanja spomenutog dokumenta kao idući korak potrebno je u što kraćem vremenu donijeti Strategiju smanjenja rizika od katastrofa i procjene kapaciteta upravljanja rizicima kako bi se provedbene aktivnosti konačno temeljile na jasnom strateškom okviru.

Kad je riječ o konkretnim infrastrukturnim ulaganjima u smanjenje rizika od prirodnih katastrofa, najveća ulaganja bilježe se u području zaštite od poplava. Hrvatske vode kontinuirano ulažu sredstva u preventivnu obranu od poplava koja se na godišnjoj razini kreću od 400 - 500 milijuna kuna.⁴⁴ Međutim, kao što su to pokazale poplave na području Gunje i drugih mjesta u istočnoj

43 Potpuni dokument dostupan na: http://www.platforma.hr/images/dokumenti/Procjena_rizika_RH_FINAL.pdf; sažetak: http://www.platforma.hr/images/dokumenti/Zavrzni_sazetak_2015_11.pdf

44 Vidjeti godišnje Planove upravljanja vodama na: <http://www.voda.hr/hr/plan-upravljanja-vodama-0>

Hrvatskoj u 2014. te na području Karlovca u 2015. godini potrebna su još znatna ulaganja u poboljšanje postojećeg sustava kako bi se ovakve katastrofe u budućnosti spriječile. Hrvatske šume su ključni nositelji ulaganja u protupožarnu zaštitu s godišnjim ulaganjima između 60 i 70 milijuna kuna. Međutim, kao što pokazuju brojni požari i značajne štete nastale kao posljedica požara, sustav protupožarne zaštite nužno treba dodatna ulaganja,

posebno u preventivne aktivnosti, kao i niz poboljšanja u međusobnoj koordinaciji velikog broja aktera koji trenutno sudjeluje u njegovoj provedbi.⁴⁵ Stimulirajući, a s obzirom na značajna sredstva koja su Hrvatskoj stavljena na raspolaganje iz ESI fondova u području prilagodbe klimatskim promjenama, njihovo uspješno iskorištavanje od ključne je važnosti za unaprjeđenje cjelokupnog sustava za borbu protiv prirodnih katastrofa i smanjenje negativnog utjecaja klimatskih promjena.

Zaključno se može istaknuti sljedeće:

- *Hrvatska je prepoznata kao područje visoke razine osjetljivosti na klimatske promjene, osobito vezano za povećanje broja toplih dana i promjene padalina te utjecaja ekstremnih vremenskih utjecaja na okoliš, pa se preporuča jačanje istraživačkih aktivnosti radi dobivanja što kvalitetnijih analitičkih podloga za procjenu osjetljivosti i rizika koji su vezani za klimatske promjene.*
- *Ukupni upravljački kapaciteti za prilagodbu, prevenciju i upravljanje rizicima povezanim s klimatskim promjenama nisu dovoljno razvijeni, stoga posebnu pažnju treba posvetiti jačanju tih kapaciteta. To se osobito odnosi na sektore koji su prepoznati kao ključni: osam „resursnih“ sektora (hidrologija, upravljanje vodnim i morskim resursima; poljoprivreda; šumarstvo; ribarstvo; prirodni ekosustavi i bioraznolikost; energetika; turizam; zdravstvo) i dva „transverzalna“ sektora (prostorno planiranje i upravljanje obalnim područjem i upravljanje rizicima). Za uspješno upravljanje rizicima nužno je i jačanje kako unutar-sektorske tako i među-sektorske suradnje s obzirom na to da se često puta radi o međusobno povezanim utjecajima.*
- *U tijeku je izrada Strategije prilagodbe klimatskim promjenama koja bi trebala omogućiti dovršetak uspostave za praćenje i predviđanje klimatskih promjena, što predstavlja preduvjet za sustavnu provedbu aktivnosti prilagodbe, prevencije i upravljanja rizicima. Posebnu pažnju treba posvetiti uspostavi mehanizama za koordinaciju provedbe te praćenje uspješnosti realizacije Strategije.*
- *Potrebno je žurno pripremiti i usvojiti Strategiju smanjenja rizika od katastrofa i procjene kapaciteta upravljanja rizicima kako bi se osigurao kvalitetan strateški okvir za sve provedbene aktivnosti.*
- *S obzirom da su provedbene aktivnosti u području praćenja, prognoziranja i povećanja otpornosti na klimatske promjene još uvijek u samom početku, ključna preporuka je da se iste trebaju ubrzati. To se naročito odnosi na korištenje sredstava iz Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija“ 2014.-2020. gdje se bilježi kašnjenje u pripremi i provedbi projekata. Naročito je potrebno ubrzati aktivnosti koje se odnose na ulaganja u regulacijske i zaštitne vodne građevine, kao i poboljšanja u pogledu upravljanja slivom. Također, potrebno je razmotriti i promjenu praksi u gradnji objekata kako bi se umanjile štetne posljedice poplava. Nadalje, nužno je ubrzati daljnji razvoj sustava navodnjavanja kao i sustav preveniranja i reagiranja u područjima izloženima značajnim rizicima od požara.*

⁴⁵ Ovdje je potrebno napomenuti, da je, razliku od ostalih prirodnih katastrofa, kod požara ključni uzrok nastanka ljudski faktor, u smislu nepažnje ili namjernih radnji koje vode do nastanka požara.

6. Zaštita okoliša

Republika Hrvatska i dalje je suočena je sa značajnim izazovima u području **gospodarenja otpadom te u vodnom sektoru**, a pored toga bilježi se i niz poteškoća u određenim segmentima **sustava zaštite prirode**. U siječnju 2017. godine Vlada RH usvojila je Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2022. godine (NN 3/17) koji u fokus stavlja prelazak na kružno gospodarstvo s naglaskom na učinkovitije gospodarenje otpadom - sprječavanje nastanka otpada, ponovnu uporabu, recikliranje i kompostiranje. Međutim, sama provedba aktivnosti iz ovog kao i prethodnog Plana suočena je s nizom poteškoća koje dovode u pitanje pravovremeno ispunjenje utvrđenih ciljeva.

Ukupne količine otpada (komunalnog i proizvodnog) u Hrvatskoj u razdoblju 2012. – 2015. porasle su za 10,5 % - sa 3,3 milijuna tona u 2012. godini na 3,7 milijuna tona u 2015. godini. Najveći dio otpada nastaje u kućanstvima (31 %). 2015. godine odlaganjem na odlagališta zbrinuto je 1,88 milijuna tona otpada što je 5,35 % manje u odnosu na 2010. godinu⁴⁶. U Hrvatskoj je u usporedbi s EU-28 manja razina proizvodnje komunalnog otpada po stanovniku (386 kg po stanovniku u Hrvatskoj i 476 kg po stanovniku u EU-

28).⁴⁷ **Najveći udjel komunalnog otpada u Hrvatskoj odlaže se na odlagališta (83 %), dok je na razini EU-a taj udjel znatno manji** – svega 28 %. U 2015. godini 1,3 milijuna tona komunalnog otpada zbrinuto je na odlagališta, od čega je 63 % biorazgradivi komunalni otpad⁴⁸. Iako se bilježi blagi porast (sa 51 kg/st u 2012. na 64 kg/st u 2015. godini) **recikliranja komunalnog otpada (uključujući kompostiranje) ovaj udjel još je uvijek na niskoj razini** (17 % u usporedbi s prosjekom EU-a od 44 %).⁴⁹

Pozitivno je da **rastu količine posebnih vrsta otpada koji se ponovno koristi**. Primjerice, 2015. godine sakupljeno je 140.441 tona ambalažnog otpada od čega je ukupno oporabljena količina iznosila 129.869 tona, odnosno 92 % od ukupno sakupljene količine. Električnog i elektroničkog otpada sakupljeno je 23.758, a oporabljeno 22.679 tona.⁵⁰⁵¹

Godišnje količine opasnog otpada procjenjuju se na oko 200.000 - 220.000

46 http://www.mzoip.hr/doc/plan_gospodarenja_otpadom_republike_hrvatske_za_razdoblje_2017-2022_godine.pdf

47 [http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=](http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdpc240)

[table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdpc240](http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdpc240)

48 http://www.mzoip.hr/doc/plan_gospodarenja_otpadom_republike_hrvatske_za_razdoblje_2017-2022_godine.pdf

49 [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?ur](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017SC0045&from=HR)

[i=CELEX:52017SC0045&from=HR](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017SC0045&from=HR)

50 <http://www.azo.hr/izvjesca14>

51 http://www.mzoip.hr/doc/plan_gospodarenja_otpadom_republike_hrvatske_za_razdoblje_2017-2022_godine.pdf

tona⁵². U 2014. godini evidentirano je 130.316 tona opasnog otpada, što je 25 % više nego 2011. godine. Iako je posljednjih godina unaprijeđena kvaliteta podataka o opasnom otpadu, još uvijek se ne evidentiraju sve nastale količine **te sustav gospodarenja opasnim otpadom treba dalje unaprijeđivati**. Slična je situacija u pogledu morskog otpada, budući da se **sustavno prikupljanje i obrada podataka o vrstama i količinama morskog otpada još uvijek ne provodi**.

Javni sustav za sakupljanje otpada pokriva 99 % stanovništva, ali sveukupni je sustav usredotočen na sakupljanje otpada kao takvog te na odlaganje. Pozitivno je da se u razdoblju od 2008. do 2015. godine **povećao broj saniranih odlagališta otpada** sa 63 na 171, a u pripremi ili u tijeku je sanacija na 134 lokacije. Do kraja 2015. godine zatvoreno je 174 odlagališta otpada, od čega je s 83 lokacije otpad izmješten⁵³ čime se stvaraju preduvjeti za funkcioniranje novog sustava gospodarenja otpadom koji se temelji na mnogo manjem broju lokacija.

Prethodnim Planom gospodarenja otpadom za razdoblje 2007. – 2015. godine bila je predviđena izgradnja 13 centara za gospodarenje otpadom (CGO). Do sada su izgrađena dva centra - CGO Kaštijun u Istarskoj županiji koji ima kapacitet 90.000 t/god i CGO Mariščina s kapacitetom 100.000 t/god u Primorsko-goranskoj županiji. Osim toga provodi se projekt izgradnje CGO Bikarac s kapacitetom oko 38 tisuća t/god (Šibensko-kninska županija) i CGO Biljane Donje u Zadarskoj županiji kapaciteta 80 tisuća t/god. U Varaždinu je privatnim sredstvima izgrađen CGO s tehnologijom mehaničko-biološke obrade (95.000 t/god). U 2016. godini na području RH ukupno se nalazilo **84 reciklažnih dvorišta i 46 mobilnih reciklažnih dvorišta što, s obzirom na intenciju uvođenja kružnog gospodarstva,**

još uvijek nije zadovoljavajući broj te ga u narednom razdoblju treba što prije povećati. U 2017. godini otvoren je natječaj za izgradnju reciklažnih dvorišta čija će provedba doprinijeti unaprijeđenju sustava uvođenja kružnog gospodarstva u narednom razdoblju.

Također, treba istaknuti kako još uvijek nije riješen problem tzv. crnih točaka koje predstavljaju lokalitete opterećene dugotrajnom neprimjerenom prisutnosti različitih vrsta otpada. Trenutno je 6 takvih lokacija u različitim fazama postupka saniranja. U 2017. godini otvoren je natječaj za izgradnju reciklažnih dvorišta (financiranih putem ESI fondova) čime će se doprinijeti unaprijeđenju sustava uvođenja kružnog gospodarstva u narednom periodu.

U srpnju 2016. godine izrađen je **drugi Plan upravljanja vodnim područjima za razdoblje 2016. do 2021. godine** koji sadrži pregled stanja voda i program mjera za upravljanje kakvoćom voda u Republici Hrvatskoj. Sastavni dio Plana je i Plan upravljanja rizicima od poplava.⁵⁴ Vodna bilanca pokazuje da Hrvatska obiluje vodama, no zbog prostorne i vremenske neravnomjernosti u raspodjeli vodnoga bogatstva, **raspored količina voda je nepovoljan** što je osobito izraženo ljeti u obalnom području. Prema podacima iz Plana upravljanja, **ekološko stanje površinskih voda nije zadovoljavajuće na 58 % vodnih tijela vodotoka**, na 54 % vodnih tijela jezera, odnosno na oko 79 % površine jezera te na oko 55 % površine prijelaznih i oko 12 % površine priobalnih voda.⁵⁵ Dobro kemijsko stanje površinskih voda nije postignuto na 8 % vodnih tijela rijeka, na 15 % ukupne

54 <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/dodatni/441070.pdf>

55 Stanje površinskih voda određuje se na temelju ekološkog i kemijskog stanja tijela ili skupine tijela površinskih voda. Ekološko stanje ocjenjuje se u odnosu na biološke, hidromorfološke i osnovne fizikalno-kemijske i kemijske elemente koji prate biološke element, a kemijsko u odnosu na pokazatelje kemijskog stanja. Za ekološko i kemijsko stanje površinskih voda provode se posebne analize, a za končano stanje površinskih voda uzima se lošije stanje iz samostalnih analiza.

52 http://www.mzoip.hr/doc/plan_gospodarenja_otpadom_republike_hrvatske_za_razdoblje_2017-2022_godine.pdf

53 http://www.mzoip.hr/doc/plan_gospodarenja_otpadom_republike_hrvatske_za_razdoblje_2017-2022_godine.pdf

površine prijelaznih i na oko 6 % površine priobalnih voda, s tim da su vodna tijela jezera u dobrom kemijskom stanju. Stanje podzemnih voda je povoljnije, ali s relativno niskom razinom pouzdanosti procjene. Na vodnom području rijeke Dunav u lošem kemijskom stanju je tijelo podzemnih voda Varaždin (povišena koncentracija nitrata zbog poljoprivredne proizvodnje u slivu (peradarske farme, poljoprivreda) i osnovno vodno tijelo podzemne vode Zagreb (utvrđena prisutnost onečišćujućih tvari trikloretena i tetrakloretena⁵⁶)). Osim toga, u Jadranskom vodnom području loše kemijsko stanje utvrđeno je na vodnom tijelu Južna Istra (nitrati) te na vodnom tijelu Bokanjac-Poličnik (utvrđena intruzija slane vode).

Stupanj pokrivenosti uslugom javne vodoopskrbe u Hrvatskoj iznosi 93 % što znači da je pitanje dostupnosti javne vodoopskrbe danas gotovo riješeno.⁵⁷

Ipak, sustav javne vodoopskrbe bilježi znatne gubitke uslijed njegove dotrajalosti tj. gubljenja određenih svojstava elemenata i opreme uslijed zamora, habanja i drugih pojava koje su posljedica vremena i režima rada te nedostatnih ulaganja u održavanje. Prema podacima DZS-a **gubici vode u 2016. iznose čak 41% od ukupne količine zahvaćene vode**, što ujedno predstavlja porast u odnosu na 2013. kada su gubici iznosili 37%.

Sustav javne odvodnje u usporedbi s većinom država članica Europske unije nije dovoljno razvijen. Evidentirana su 245 sustava javne odvodnje (118 na vodnom području rijeke Dunav i 127 na jadranskom vodnom području) na koje je priključeno 46 % ukupnog stanovništva. Prema podacima Eurostat-a svega 35,9 % ukupnog stanovništva Hrvatske priključeno je na sustave najmanje sekundarnog

pročišćavanja otpadnih voda što je značajno ispod vrijednosti većine ostalih država članica koje se kreću uglavnom iznad 70 %.⁵⁸

Složenost problema ilustrira podatak da postoji 28 izgrađenih uređaja za pročišćavanje koji trenutno nisu u funkciji zbog neizgrađenog odnosno nefunkcionalnog pripadajućeg sustava javne odvodnje⁵⁹. Očito je da su i dalje **nužni značajni iskoraci u ispunjavanju obveza** koje je Hrvatska preuzela Ugovorom o pristupanju (usklađenost s odredbama Okvirne direktive o vodama, Direktive o pročišćavanju komunalnih otpadnih voda, Direktive o kakvoći vode namijenjene za ljudsku potrošnju). Jedino rješenje za to je **ubrzanje ulaganja u vodno-komunalnu infrastrukturu** u narednom razdoblju bez čega će je realno očekivati da Hrvatska neće uspjeti ispuniti obveze iz Ugovora o pristupanju. Radi se o jednom od najvećih investicijskih programa u povijesti Hrvatske koji prema planu za razdoblje 2013. - 2023. iznosi 6,37 milijardi. kuna ulaganja u javnu vodoopskrbu, a 21,89 milijardi kuna u javnu odvodnju⁶⁰.

Hrvatska se odlikuje visokim stupnjem očuvanosti prirode. Uz Plitvička jezera, od 2017. godine na UNESCO-voj listi zaštićene prirodne baštine su *Iskonske bukove šume na području NP Paklenica*. Preko 40.000 divljih vrsta evidentirano je na teritoriju RH, no procjenjuje se da ih postoji između 50.000 i 100.000, što pokazuje da biološka raznolikost nije dovoljno istražena. Brojne vrste su ugrožene, a skoro 3.000 biljnih i životinjskih vrsta nalazi se na crvenom popisu i u crvenim knjigama. Zabilježen je problem invazivnih stranih vrsta, na kojem se prema popisu EU-a nalazi njih 37 koje izazivaju zabrinutost, od čega ih je 9 prisutno u Hrvatskoj stoga je potrebno daljnje

56 Vrlo štetni kemijski sastojci po ljudsko zdravlje koji u podzemne vode dolaze isključivo antropogeno, odnosno kao rezultat kemijske industrije.

57 http://www.mzoip.hr/doc/strateski_plan_ministarstva_zastite_okolisa_i_energetike_za_radoblje_2017-2019.pdf

58 <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=ten00020&language=en>

59 http://www.voda.hr/sites/default/files/plan_upravljanja_vodnim_podrucjima_2016._-2021.pdf

60 Plan zaštite okoliša Republike Hrvatske za razdoblje od 2016. do 2023. godine (nacrt)

aktivnosti usmjeriti na njihovo sprječavanje i iskorjenjivanje (2016).⁶¹ **Nedostatna infrastruktura za posjetitelje te opasnost od nekontroliranog i prekomjernog korištenja prirode predstavljaju prijetnju očuvanju zaštićenih područja, posebno nacionalnih parkova i parkova prirode te područjima ekološke mreže Natura 2000. Primjer Nacionalnog parka Plitvička jezera za koja je i UNESCO dao niz preporuka za hrvatsku stranu kako bi se što bolje očuvalo zaštićeno područje od prekomjerne turističke eksploatacije najbolje pokazuje da se u pojedinim sredinama radi o itekako značajnom problemu.**

Poseban problem koji još uvijek postoji u RH te znatno otežava kvalitetno upravljanje zaštićenim prirodnim područjima su **minski sumnjiva područja**, iako su ona smanjena za 59 % u razdoblju 2012. - 2016. godine (sa 745,5 km² u 2012. na 467,4 km² u 2016. godini). Oko 50 % miniranih površina je na područjima mreže Natura 2000. Od ukupnih minskih sumnjivih područja u Hrvatskoj šume zauzimaju 86,8 %, a poljoprivredne površine 12,3 %.⁶² U narednom razdoblju očekuje se dodatno smanjenje minski-zagađenih područja u zaštićenim prirodnim područjima uz pomoć sredstva iz ESI fondova. Međutim, vrlo je teško prognozirati kada će ovaj problem biti u potpunosti riješen, budući da će to izravno ovisiti o dostupnim financijskim sredstvima za tu svrhu.

Republika Hrvatska ima bogatu i raznovrsnu kulturnu baštinu. Tijekom 2016. i 2017. godine, uz sedam kulturnih dobara na Popis svjetske kulturne baštine UNESCO-a, dodana su još dva: srednjovjekovni nadgrobni spomenici - Stećci i obrambeni sustavi Republike Venecije u Zadru i Šibeniku. 13 je kulturnih dobara nematerijalne kulturne baštine, a 2016. godine u Registar najboljih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine svijeta upisan je projekt Očuvanje

nematerijalne baštine Rovinja kroz Eko muzej Batana⁶³. Unazad nekoliko godina postignuti su iskoraci u izradi planova upravljanja kulturnom baštinom te osmišljavanjem njezina održiva gospodarska korištenja. Također, kroz programe ulaganja, dijelom sredstvima EU-a, otvorene su mogućnosti za obnovu i turističku valorizaciju ovih područja. **Međutim, pravilno upravljanje i održivo korištenje kulturne baštine i prirodnih resursa i dalje predstavlja značajan razvojni izazov.**

U 2017. godini donesena je Strategija regionalnoga razvoja Republike Hrvatske u kojoj je, između ostalog, naglašen značaj jačanja uloge gradova kao pokretača razvoja kao i potreba rješavanja neiskorištenih gradskih površina. Tijekom 2015. **osmišljen je i pokrenut program integriranih teritorijalnih ulaganja (ITU), unutar kojeg je posebna pažnja posvećena brownfield prostorima** koji su identificirani kao važan razvojni resurs te su osigurana određena sredstva za njihovu revitalizaciju. U tijeku je i priprema registra kao jedinstvenog i javno dostupnog preglednika podataka o područjima planiranim za urbanu preobrazbu koji će pomoći daljnjem osmišljavanju prenamjene *brownfield* područja⁶⁴.

Zrak je na području Republike Hrvatske čišći nego prije dvadesetak godina. U odnosu na 1990. godinu u 2014. godini smanjene su emisije dušikovog oksida (NOx) za 47 %, sumporovog oksida (SO₂) za 91 %, amonijaka (NH₃) za 42 %, ne-metanskih hlapljivih organskih spojeva (NMHOS) za 57 %, ugljikovog monoksida (CO) za 56 % te čestica aerodinamičnog promjera manjeg od 10 µm (PM 10) za 17 %.⁶⁵ U razdoblju od 2013. do 2015. prekoračenje graničnih vrijednosti za PM 10 zabilježeno je više od 35 dana u godini, čime je kvaliteta zraka svrstana u II kategoriju (onečišćen zrak 0), a u Kutini je zabilježen porast prekoračenja granične

61 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R1141&from=HR>

62 Plan protuminskog djelovanja za 2016. godinu

63 <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=4642>

64 Strategija e-Hrvatska 2020

65 Plan zaštite okoliša Republike Hrvatske za razdoblje od 2016. do 2023. godine (nacrt)

vrijednosti sa 72 dana u 2013. na 100 dana u 2015. godini. Iako su postignuti pozitivni pomaci, u velikim gradovima i industrijskim zonama Zagrebu, Osijeku, Kutini, Sisku i Slavonskom Brodu kvaliteta zraka još uvijek nije adekvatna što je prvenstveno posljedica onečišćenja prometom, industrijom te emisijama iz malih kućnih ložišta.

U Hrvatskoj još uvijek **nema sustavnoga praćenja buke u okolišu i evaluacije utjecaja buke na zdravlje ljudi.**

Sistematizirani podaci o izmjerenim razinama buke nisu dostupni, a u zakonodavstvu ne postoji obveza centralnog prikupljanja i evaluacije takvih podataka. S druge strane, nastavlja se rad na izradi strateških karata buke od strane obveznika. Nakon što su prve karte kojima se utvrđuju mjesta prekomjerne izloženosti buci i prateći akcijski planovi napravljene 2011. godine, nove karte očekuju se tijekom 2017. godine.

Zaključno, razvojne potrebe u području zaštite okoliša nisu se bitno promijenile unatrag nekoliko godina. Ključne potrebe tako i dalje ostaju:

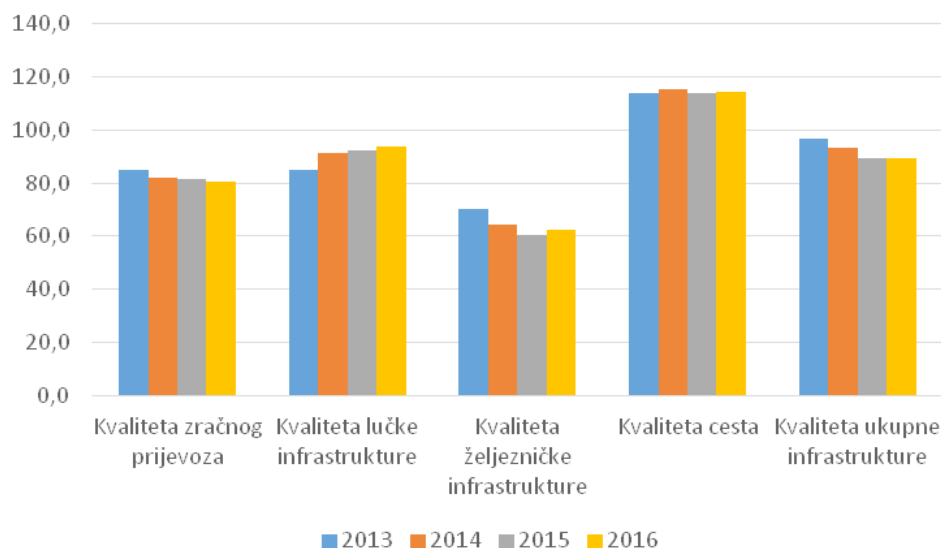
- Unapređenje sustava gospodarenja otpadom prema kružnom gospodarstvu i praćenje stanja te aktivnosti vezane za morski otpad.
- Daljnje poboljšanje vodno-komunalne infrastrukture, a posebno smanjenja gubitaka vode u sustavu, u povećanju razine priključenosti na sustave javne odvodnje te veće pokrivenosti stanovništva uređajima za pročišćavanje otpadnih voda. U tom pogledu ključno je ubrzati realizaciju infrastrukturnih projekata, a posebno onih sufinanciranih iz ESI fondova gdje su na raspolaganju značajna sredstva.
- Adekvatno uređenje infrastrukture za posjetitelje te osiguranje primjerenog upravljanja zaštićenim područjima s obzirom na to da nekontrolirano i prekomjerno korištenje prirodne baštine predstavlja prijetnju očuvanju zaštićenih područja. Također, potrebno je provesti reviziju procjene ugroženosti bioraznolikosti prema IUCN standardima⁶⁶.
- Poboljšanje kvalitete izrade planova upravljanja kulturnom baštinom i prirodnim resursima te osiguranje praćenja i vrednovanja njihove provedbe.
- Rješavanje posebnih ekoloških pitanja vezanih za kvalitetu zraka na posebno ugroženim lokacijama.
- Osiguranje veće razine usklađenosti prioriteta, mjera i aktivnosti relevantnih strateških dokumenata u sektoru okoliša s dostupnim izvorima financiranja njihove provedbe, kao i veći stupanj integracije okolišnih izazova u sektorske politike.
- Kontinuirano ulaganje u jačanje administrativnih kapaciteta na svim razinama, a posebno onih službi koje su izravno u funkciji korištenja sredstava iz ESI fondova i drugih EU programa.

⁶⁶ International Union for Conservation of Nature

7. Prometna infrastruktura

Prema podacima iz Izvješća o globalnoj konkurentnosti **Hrvatska i dalje zaostaje za prosjekom Europske unije u pogledu razvijenosti ukupne prometne infrastrukture**, pri čemu se ocjena o razini zaostajanja dodatno pogoršala u razdoblju 2013. - 2016. Vrlo loše ocjene Hrvatska bilježi i prema tzv. Transport Scoreboardu za 2016. koji je objavila Europska komisija, a po kojem je Hrvatska smještena na pretposljednje mjesto među zemljama članicama.⁶⁷

Najlošija je situacija u pogledu željezničke infrastrukture koja kontinuirano zaostaje za ostalim vidovima prometne infrastrukture te nije u stanju ponuditi odgovarajući nivo usluga kad je u pitanju prijevoz roba i putnika. S druge strane, Hrvatska bilježi iznadprosječne ocjene kvalitete jedino u području cestovne infrastrukture, što je očekivano s obzirom na intenzivna ulaganja u cestogradnju te posebno na razvoj mreže autocesta u posljednjih 15-ak godina.

Slika 4. Kvaliteta prometne infrastrukture u RH u razdoblju 2013. - 2016. (EU 28=100)

Izvor: Svjetski gospodarski forum, Izvješća o globalnoj konkurentnosti

⁶⁷ <https://ec.europa.eu/transport/facts-fundings/scoreboard/>

U slučaju lučke infrastrukture zaostajanje za prosjekom EU-a kontinuirano se smanjuje, premda je i dalje prisutno. To se može povezati s povećanim ulaganjima u lučku infrastrukturu u posljednjih desetak godina, posebice u najveće luke kao što su Rijeka, Ploče, Zadar te Split. Premda ocjena kvalitete u zračnom prijevozu bilježi blagi pad, za očekivati je da će se ocjena poboljšati u skorije vrijeme s obzirom na netom završena ulaganja u Zračnu luku Zagreb, zatim značajna ulaganja koja su u tijeku u ZL Dubrovnik te skori početak ulaganja u modernizaciju i proširenje ZL Split kao i niz manjih ulaganja u ostale zračne luke koja su netom provedena ili su u tijeku.

Stanje razvijenosti željezničke mreže je ostalo praktički nepromijenjeno što je posljedica vrlo malog broja dovršenih projekata u području modernizacije željezničke infrastrukture. Prema podacima izvješća Europske komisije, Transport Scoreboard, s obzirom na stupanj dovršenosti izgradnje TEN-T osnovne željezničke mreže, RH je među najlošijim zemljama u EU-u, sa svega 5 % dovršenosti u 2014. godini. Također, željeznička mreža i dalje bilježi vrlo nizak stupanj elektrificiranosti. U 2014. svega 37 % od ukupne duljine pruga bilo je elektrificirano, dok je prosjek na razini Europske unije iznosio 52 %, što Hrvatsku smješta na 18. mjesto od 26 usporedivih država članica.⁶⁸ U tom pogledu situacija se u Hrvatskoj u 2015. nije promijenila, odnosno nije ostvaren nikakav napredak u pogledu elektrifikacije pruga. Slično je i s udjelom jedno-kolosijećnih pruga u ukupnoj duljini pruga koji i dalje iznosi oko 90 %⁶⁹.

Kad je riječ o prosječnim komercijalnim brzinama prometovanja vlakova zabilježeno je vrlo malo povećanje sa 33,4 km/h u 2012. na 34,7 km/h u 2015. godini.⁷⁰ Međutim, za usporedbu još u 2011. je ostvarena

prosječna brzina iznosila 36,1 km/h, što dovoljno ilustrira razinu nazadovanja željezničke infrastrukture. Kad je u pitanju teretni prijevoz, prosječna brzina je još niža te je u 2015. iznosila svega 21,6 km/h, što prijevoznicima u željeznici znatno otežava natjecanje s cestovnim načinom prijevoza.

Ovako loše stanje željezničke infrastrukture odrazilo se na obujam i strukturu prijevoza tereta i putnika. Tako je ukupan prijevoz tereta putem željeznice pao sa 11,8 milijuna tona u 2011. na 9,9 milijuna tona u 2016., odnosno za oko 16,1 %, dok je broj putnika pao sa 27,5 milijuna u 2012. na 20,7 milijuna u 2015., što predstavlja pad od čak 24,7 %. Drastični pad broja putnika u relativno kratkom razdoblju može se, između ostalog, pripisati i zastarjelom voznom parku jedinog željezničkog prijevoznika putnika čija je prosječna starost putničkih vagona i lokomotiva gotovo 30 godina.

Posljedica značajnog pada prevezenog tereta i putnika je **daljnji gubitak važnosti željeznice u odnosu na cestovni i vodeni prijevoz**. Tako je prema podacima Eurostat-a udjel željeznice u prijevozu tereta u RH pao sa 20,2 % u 2011. na 16,2 % u 2015. godini, dok se udjel cestovnog prijevoza u istom razdoblju povećao sa 74 % na 77,3 %. Za usporedbu, na razini EU-a udjel željeznice se kontinuirano održava na razini od oko 18 %, dok udjel cestovnog prijevoza vrlo blago opada. Ovakav nepovoljan trend je također u neskladu s proklamiranim strateškim ciljem smanjenja zagađenja okoliša u prometu, a koji podrazumijeva povećanje udjela željezničkog i vodenog prijevoza u odnosu na cestovni. Nešto bolji trendovi u pogledu prijevoza tereta putem željeznice mogu se očekivati u 2017., kao posljedica ulaska privatnih teretnih prijevoznika na tržište pružanja usluga prijevoza u posljednje dvije godine, odnosno efekta povećanja konkurencije.

**Slaba razvijenost željezničke
infrastrukture izravno doprinosi i**

68 Malta i Cipar nisu uključeni.

69 HŽ Infrastruktura, Poslovno izvješće za 2016., str.32
<http://www.hzinfra.hr/wp-content/uploads/2017/07/Godisnje-poslovno-izvjesce-za-2016-godinu.pdf>

70 HŽ Infrastruktura, Poslovno izvješće za 2016. i 2013. Podatak se odnosi na prosječnu komercijalnu brzinu putničkih i teretnih vlakova.

smanjenoj konkurentnosti jadranskih i riječnih luka. Prema podacima DZS-a promet morskih luka u razdoblju 2013. - 2016. nastavio je i dalje padati, smanjivši se sa 19,3 milijuna tona robe na 18,5 milijuna tona, odnosno za 3,8 %. Luka Rijeka kao najveća hrvatska luka i dalje ne uspijeva uhvatiti priključak s konkurentskim lukama sjevernog Jadrana, lukama Kopar i Trst. Ograničen prostor za daljnji razvoj same luke, nedostatak kvalitetne prometne povezanosti luke s njezinim zaleđem, sporo probijanje na nova tržišta, manjak jasne specijalizacije kao i značajno kašnjenje u realizaciji pojedinih projekata poput Zagrebačke obale znatno otežavaju daljnji razvoj luke Rijeka. Nešto je bolja situacija s lukom Ploče, gdje se očekuje nastavak ulaganja privatnih investitora u lučke kapacitete za tekuće terete te se stoga može očekivati i porast prometa u tom segmentu.

Riječne luke su i dalje suočene s niskom razinom prometa. Premda luke na unutarnjim vodnim putevima bilježe povećanje prekrcaja roba od 17,3 % u razdoblju 2013. - 2016., razina prometa je gotovo trostruko niža od one koja je ostvarena u razdoblju 2006. - 2007. kada je prekrcaj roba iznosio oko 1,6 milijuna tona godišnje.⁷¹ Najveći problemi riječnih luka i dalje predstavljaju mali broj plovniha dana, zastarjela lučka infrastruktura te nepovoljna klasifikacija vodnih puteva koja znatno ograničava mogućnosti razvoja ovog vida prometa, posebno u području rijeke Save i Kupe. Vrlo niska razina ulaganja u održavanje vodnih puteva dodatno doprinosi ograničenjima plovidbe. Pored toga, provedba ulaganja u modernizaciju riječnih luka vrlo sporo napreduje čime se dodatno usporava brža modernizacija i razvoj ovog vida prometa.

Kad je riječ o cestovnom prijevozu **poseban problem i dalje predstavljaju pojedina uska grla**, ponajviše u blizini velikih

gradova, pojedinih turističkih središta na obali te na području Neuma (BiH). Dok će problem prolaska vozila kroz Neum biti riješen izgradnjom Pelješkog mosta, pitanje rješavanja preostalih uskih grla i dalje ostaje otvoreno. Posebno se to odnosi na nastavak gradnje zaobilaznice oko Splita gdje, prema podacima Hrvatskih cesta, prosječni godišnji dnevni promet na pojedinim dionicama prelazi 50.000 vozila, a ljeti i 60.000,⁷² čime se znatno usporava brzina prijevoza te stvaraju vrlo nepovoljni učinci na okoliš. Slična je situacija i u području Dubrovnika gdje nedostaje kvalitetna cestovna povezanost između zračne luke i centra grada. Također, i dalje je prisutan problem priključivanja pojedinih regionalnih centara na autoceste, odnosno na TEN-T koridore. Dodatnu pozornost treba usmjeriti prema daljnjem razvoju inteligentnih prometnih sustava kako bi se ubrzala razmjena prometnih informacija između upravitelja cesta u Hrvatskoj te upravitelja u ostalim zemljama u EU-u s ciljem pružanja više razine usluge za krajnje korisnike. **Značajan problem predstavlja i dalje visok udjel državnih cesta koje su u lošem stanju** (oko četvrtina svih kolnika), što je posljedica nedovoljnog ulaganja u održavanje cesta. Premda je u razdoblju 2013. - 2016. struktura ulaganja u javne ceste bitno promijenjena u smislu većeg udjela ulaganja u održavanje postojećih u odnosu na izgradnju novih cesta, potrebe za obnovom i održavanjem javnih cesta i dalje nadilaze sadašnja ulaganja. U tom pogledu, poseban problem predstavlja **teška financijska situacija ključnih tvrtki u prometnom sektoru** koja dodatno ograničava daljnja ulaganja. Zbog svega navedenog aktivnosti financijske i operativne reorganizacije javnih poduzeća u cestovnom sektoru s ciljem **podizanja razine troškovne učinkovitosti** jedna su od ključnih potreba u narednom razdoblju, pri čemu treba i nadalje uvažavati sve zahtjeve sigurnosti prometa.

Napredak Hrvatske u ostvarenju nisko-

71 Prema podacima DZS-a o prijevozu na unutarnjim vodnim putevima.

72 <http://www.hrvatske-cesta.hr/default.aspx?id=46>

ugljičnog, kvalitetnog, sigurnog i integriranog prijevoza i dalje je vrlo ograničen. Kao što je navedeno u poglavlju o Energiji, udjel obnovljivih izvora u prometu na razini Europske unije u razdoblju 2013. - 2015. kontinuirano raste dok Hrvatska bilježi pad udjela obnovljivih izvora energije u prometu što je svrstava među posljednjih pet zemalja članica prema udjelu obnovljivih izvora. Ovako nepovoljan trend može se izravno povezati s opadanjem važnosti željezničkog prometa, ali i sa sporim napretkom u modernizaciji javnog prijevoza, odnosno u smanjenju korištenja osobnih automobila u prijevozu. Prema podacima Centra za vozila Hrvatske, prosječna starost autobusa u 2016. iznosila je 12 godina, pri čemu je više od 60 % autobusa bilo starije od 10 godina. Također, u razdoblju 2013. - 2016. bilježi se blago povećanje prosječne starosti autobusa, što ukazuje na daljnje pogoršanje situacije u javnom prijevozu.⁷³ Premda svake godine raste broj električnih i hibridnih vozila na cestama, njihov je broj još uvijek zanemariv u odnosu na vozila s konvencionalnim gorivima. Bez jačeg razvoja potrebne infrastrukture kao i veće cjenovne konkurentnosti teško je očekivati neko značajnije povećanje udjela električnih i hibridnih automobila u skoroj budućnosti.

Stvaranje integriranih oblika prometnog prijevoza putnika i dalje napreduje vrlo sporo te je većina projekata tek u ranoj pripremljivoj fazi. U većini gradova trenutno se izrađuju *master* planovi prometnog razvitka kao temeljni strateški dokumenti za sve daljnje aktivnosti na provedbi integriranih oblika prijevoza. Primjena modela integriranog prijevoza putnika od osobite je važnosti za područje grada Zagreba kao najvećeg urbanog centra u Hrvatskoj s vrlo velikim brojem dnevnih migranata iz okolnih jedinica lokalne samouprave. U tom pogledu određeni iskorak predstavlja osnivanje posebne tvrtke za provedbu projekta integriranog prijevoza putnika od strane grada Zagreba i dvije susjedne županije,

čime je određen jasan nositelj, odnosno koordinator projektnih aktivnosti. Međutim, slično kao i kod ostalih velikih gradova provedbene aktivnosti u smislu realizacije *master* plana tek predstoje.

Loša prometna povezanost otoka i dalje predstavlja ozbiljnu prepreku razvoju otoka te znatno ograničava kvalitetu življenja na otocima, osobito onih udaljenijih od kopna. Loša povezanost otoka posebno dolazi do izražaja izvan turističke sezone kada se znatno smanjuje broj linija, posebno onih prema udaljenijim otocima. Niska isplativost većine linija dodatno destimulira brodare od ulaganja u održavanje većeg broja linija izvan sezone. S obzirom na to da se od 2018. godine tržište otvara i za inozemne brodare tek predstoji vidjeti kakav će biti konačan učinak na kvalitetu prijevoza za otočno stanovništvo, pri čemu će koncesijski uvjeti utvrđeni od strane nadležnog regulatornog tijela biti osobito važan čimbenik koji će utjecati na odluke brodara i posljedično na kvalitetu povezanosti. Vrlo je bitno nastaviti što bolje usklađivati kopneni (prije svega autobusni) i pomorski prijevoz kako bi se putnicima s otoka i na otoke osigurala najkvalitetnija usluga s najmanjim utroškom vremena do dolaska na destinaciju. U tom pogledu, pored već uobičajenih ulaganja u lučku infrastrukturu kao temeljnog preduvjeta za poboljšanje prometne povezanosti, nužno je promicati nova, za okoliš prihvatljiva, inovativna i tehnološki napredna prijevozna rješenja koja će omogućiti veću mobilnost stanovnicima otoka kao i onima koji putuju s kopna na otoke.

U pogledu sigurnosti putnika u prometu, Hrvatska i dalje ima visoku smrtnost u prometnim nesrećama u usporedbi s EU-om (u 2015. bilo je 82 mrtvih na milijun stanovnika, u usporedbi s prosjekom EU-a od 52 mrtva na milijun stanovnika)⁷⁴. Međutim, broj poginulih u prometu u Hrvatskoj se već

73 Autorska obrada podataka preuzetih s <https://www.cvh.hr/tehnicki-pregled/statistika/>

74 EK, Directorate General Energy and Transport https://ec.europa.eu/transport/road_safety/sites/roadsafety/files/pdf/observatory/historical_evol_popul.pdf

godinama smanjuje što se može povezati s uspješnom provedbom niza aktivnosti, od ulaganja u cestovnu sigurnost do provedbe relevantnih zakonskih odredbi koje se odnose na sigurnost u prometu kao i niza preventivnih aktivnosti koje poduzimaju nadležne službe. U tom pogledu, nužno je nastaviti sa svim postojećim aktivnostima, a sve u skladu s Nacionalnim programom sigurnosti cestovnog prometa za razdoblje

od 2011. do 2020. Jedno od važnih pitanja koje je potrebno riješiti jest organiziranje specijalizirane helikopterske službe koja bi bila zadužena za zbrinjavanje unesrećenih, a poglavito kada je riječ o prometno izoliranim odnosno udaljenim područjima. Također, potrebno je nastaviti sanacije opasnih mjesta, posebno jer je u 2016. detektirano 41 novo opasno mjesto čija će sanacija zahtijevati dodatna financijska sredstva.⁷⁵

Zaključno, prioritetne potrebe u sektoru prometa i dalje su uglavnom nepromijenjene, što je očekivano s obzirom na vrlo sporu dinamiku provedbe ključnih infrastrukturnih projekata te spore procese restrukturiranja javnih poduzeća koja su ujedno i ključni nositelji investicija. Ukratko, prioritete možemo sažeti na sljedeći način:

- *Potrebno je intenzivirati započeta i pokrenuti nova ulaganja u modernizaciju željezničkih pruga, prije svega na europskim koridorima, kao i implementaciju sustava koji promiču interoperabilnost i olakšavaju prijevoz unutar Unije (ERTMS). Ulazak privatnih operatera na tržište željezničkog teretnog prijevoza vrlo brzo se pokazalo kvalitetnim doprinosom povećanju konkurentnosti sektora te je stoga potrebno i dalje uklanjati prepreke i poticati konkurenciju u željezničkom prijevozu.*
- *Daljnji razvoj morskih luka također bi trebalo usmjeriti prema većem stupnju povezanosti s privatnim sektorom koji će biti u stanju osigurati veći stupanj učinkovitosti u provedbi ulaganja nego što je to do sada bio slučaj. Usklađeno planiranje razvoja morskih i riječnih luka sa željezničkom infrastrukturom te njihovo jasno pozicioniranje u širem, europskom kontekstu, ključni je preduvjet za njihov uspješni budući razvoj. Kod riječnih luka, ključno je ubrzati provedbu započetih projekata te osigurati veća ulaganja u održavanje riječnih puteva kako bi se povećali prihvatni kapaciteti.*
- *U cestovnom prijevozu, pitanje rješavanja preostalih uskih grla na pojedinim dionicama, uglavnom u blizini velikih gradova, i dalje ostaje važan problem. Također, nužno je nastaviti sanaciju crnih točaka i sve ostale aktivnosti u skladu s Nacionalnim programom sigurnosti cestovnog prometa. Bolja organizacija rada javnih poduzeća te povećanje njihove učinkovitosti od posebne je važnosti za postizanje ključnih ciljeva razvoja cestovnog sektora, posebno u kontekstu teške financijske situacije najvećih javnih poduzeća. Također, i dalje ostaje otvoreno pitanje trajnog rješenja hitne helikopterske službe koja je nužno potrebna.*
- *U pogledu integriranog prijevoza putnika nužno je ubrzati postojeće aktivnosti, posebno u područjima gdje se pomaci mogu ostvariti i bez značajnih infrastrukturnih ulaganja (poput stvaranja zajedničkih tarifnih unija). Visoka starost prometnih vozila, kako u željeznici, tako i kod autobusa i tramvaja dodatno otežava postizanje kvalitetnih rješenja u području integriranog prijevoza putnika kao i smanjenja negativnog utjecaja na okoliš.*
- *U pogledu bolje povezanosti otoka s kopnom prioritet i dalje ostaje poboljšanje povezanosti izvan sezone te poticanje troškovno učinkovitijih prijevoznih rješenja koja će povećati isplativost brodara za održavanjem linija kao i bolja usklađenost brodskih i autobusnih linija. Kriteriji i modeli koncesioniranja u području održavanja brodskih linija u narednim godinama će biti od posebne važnosti, posebno s obzirom na očekivani ulazak inozemnih brodara na hrvatsko tržište.*

⁷⁵ Prema podacima iz Programa građenja i održavanja javnih cesta za razdoblje od 2017. do 2020. godine.

8. Tržište rada

Situacija i trendovi na hrvatskom tržištu rada ukazuju na određena poboljšanja, iako se Hrvatska u usporedbi s prosjekom EU-a i dalje nalazi u nepovoljnijem položaju. Prema podacima Eurostat-a⁷⁶, stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj smanjila se s 17,4 % u 2013. na 13,3 % u 2016. godini, što je i dalje iznad prosjeka EU-a od 8,5 % u 2016. godini. Relativno brzo smanjenje nezaposlenosti samo je djelomično uzrokovano rastom zaposlenosti, budući da je prisutan trend izraženog smanjenja brojnosti radne snage posebice zbog migracijskih odljeva i izrazitih negativnih demografskih pokazatelja i trendova prema kojima je Hrvatska među 5 demografski najugroženijih država članica EU-a. Stopa zaposlenosti stanovništva u dobi od 20 do 64 godine povećala se sa 59,2 % u 2014 na 61,4 % u 2016. godini. No, Hrvatska je i dalje znatno ispod EU-28 prosjeka od 71,1 % te se uz Grčku (56,2 %), Italiju (61,6 %) i Španjolsku (63,9 %) nalazi na začelju država članica. Razlike u stopi zaposlenosti između spolova u Hrvatskoj kreću se u okvirima europskog prosjeka te je stopa zaposlenosti žena između 20 i 64 godine iznosila 56,6 % u 2016., u usporedbi sa 66,2 % za muškarce⁷⁷.

Problem dugotrajne nezaposlenosti (12 mjeseci i više) i dalje je značajan na hrvatskom tržištu rada, unatoč pozitivnim

trendovima smanjenja u razdoblju od 2013. do 2016. godine. U 2016. godini, dugotrajno nezaposleni (u dobi od 15-74 godine) činili su 6,6 % ukupne radne snage, što je iznad prosjeka EU-a od 4 %⁷⁸. Rizik od dugotrajne nezaposlenosti posebno je visok među nezaposlenima sa stupnjem obrazovanja nižim od srednjoškolskog, starijim nezaposlenim osobama, nezaposlenim osobama s invaliditetom i nezaposlenim osobama bez prethodnog radnog iskustva.

Mladi su i dalje skupina u nepovoljnom položaju na tržištu rada. Premda podaci Eurostat-a ukazuju na postepeno smanjenje stope nezaposlenosti mladih osoba u dobi od 15-29 s 34,1 % u 2013. na 24,6 % u 2016. godini, to je i dalje značajno iznad prosjeka EU-a koji je iznosio 14,7 % u 2016.⁷⁹ Osim navedenog, stopa nezaposlenih mladih od 15 do 29 godina koji nisu u obrazovanju, izobrazbi ili zaposlenju (status NEET – „Not in Education, Employment or Training“) iznosila je 19,5 % u 2016., što je također iznad prosjeka EU-a od 14,2 %⁸⁰. Čak 10,1 % mladih u dobi od 15 do 29 godina u Hrvatskoj vode se kao dugotrajno nezaposlene osobe, dok je prosjek EU-a iznosio 4,9 %⁸¹. Ukratko, **iako su se u razdoblju od 2013. do 2016. stope**

76 <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdec450&plugin=1>

77 <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

78 <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipslm70&plugin=1>

79 <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

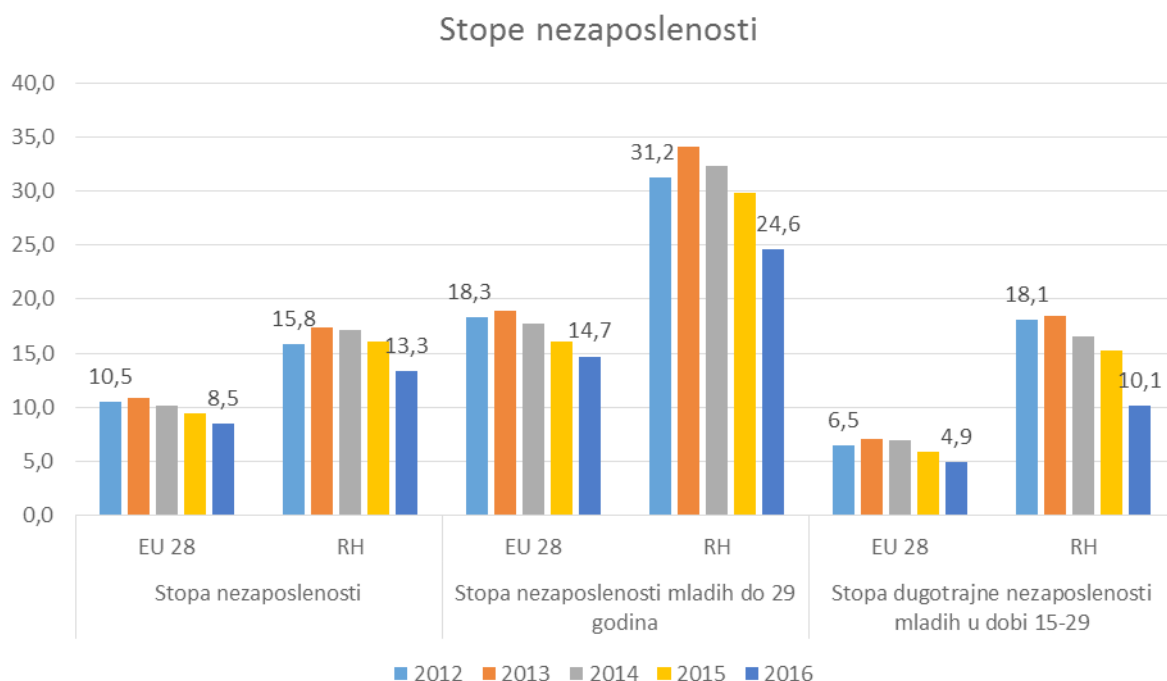
80 <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

81 http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=yth_empl_120&lang=en

nezaposlenih mladih (15-29) u NEET statusu te pogotovo stope mladih koji su nezaposleni 12 i više mjeseci kontinuirano smanjivale, zaostajanje za prosjekom EU-a još uvijek je vrlo izraženo. Također, treba uzeti u obzir da je u promatranom razdoblju zabilježeno povećano iseljavanje iz Hrvatske u druge zemlje, pri čemu je među iseljenima bio i znatan udjel mladih, a što je posljedično doprinijelo boljim pokazateljima nezaposlenosti mladih.

Značajan pad broja nezaposlenih osoba kao posljedica, između ostalog, i povećanog

iseljavanja radne snage te kontinuirani porast potražnje za radnom snagom u pojedinim sektorima poput turizma, ICT-a i brodogradnje, doveli su do **sve više izraženog problema nedostajuće radne snage koji ozbiljno ograničava poslovanje velikog broja poslodavaca.** Dio problema svakako predstavljaju obrazovna politika još uvijek nedovoljno usklađena s potrebama tržišta rada, naročito u strukovnom obrazovanju kao i relativno niske kvote za uvoz radne snage te poteškoće sa zapošljavanjem radnika iz zemalja koje nisu članice Europske unije.

Slika 5. Odabrane stope nezaposlenosti u Hrvatskoj i EU-28 (2012. - 2016.)

Izvor podataka: Eurostat. Labour Force Survey

Prema posljednjim dostupnim podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (HZZ), u 2016. godini stopa nezaposlenosti nastavila se smanjivati u svim županijama. Međutim, **razlike u stopi nezaposlenosti među županijama i dalje su vrlo značajne** te su se u 2016. godini kretale u rasponu od 6,0 % u Istarskoj županiji do 29,8 % na području

Sisačko-moslavačke županije⁸². Osim Sisačko-moslavačke županije, vrlo visoke stope nezaposlenosti zabilježene su i u Virovitičko-podravskoj (29,6 %), Vukovarsko-srijemskoj (26,6 %), Osječko-baranjskoj (25,1 %), Bjelovarsko-bilogorskoj (24,0 %) te Brodsko-posavskoj (22,8 %) županiji⁸³. Osim Sisačko-

⁸² http://www.hzz.hr/UserDocsImages/HZZ_Godisnjak_2015.pdf, str. 12-13

⁸³ Ibid.

moslavačke županije, sve ostale županije s najvećim stopama nezaposlenosti nalaze se na području Slavonije i Baranje, što jasno ukazuje na vrlo snažnu regionalnu dimenziju problema nezaposlenosti. Posebno zabrinjava činjenica da od navedenih šest županija s najvećom nezaposlenosti, četiri bilježe ispodprosječno smanjenje broja nezaposlenih u razdoblju 2013. - 2016.⁸⁴ Jedinu izuzetku jesu Brodsko-posavska županija, koja je zabilježila vrlo snažan pad broja nezaposlenih (-40,9 %) te Vukovarsko-srijemska županija s nešto umjerenijim padom, ali još uvijek iznad nacionalnog prosjeka (-33 %). Za usporedbu najveći pad nezaposlenosti bilježe tri županije na sjeverozapadu Hrvatske: Varaždinska (-47,7 %), Koprivničko-križevačka (-45,6 %) i Međimurska županija (-41,1 %) koje već tradicionalno bilježe dobre rezultate na tržištu rada. Međutim, navedeno značajno smanjenje nezaposlenosti u spomenutim slavonskim županijama samo je djelomično uzrokovano rastom zaposlenosti, budući da upravo spomenute županije bilježe jedan od najvećih odljeva stanovništva, a naročito mladih osoba otkako je Hrvatska pristupila Europskoj uniji.

U Hrvatskoj i dalje postoji problem vrlo niske zaposlenosti **specifičnih skupina stanovništva, posebice starijih osoba, osoba s invaliditetom te osoba s nižim stupnjem obrazovanja**. Prema dobnim skupinama, posebno je **problematična niska stopa zaposlenosti među starijom populacijom**, gdje Hrvatska značajno zaostaje za prosjekom EU-a. Unatoč vrlo blagom poboljšanju stope zaposlenosti osoba u dobi od 60 do 64 godine s 24,9 % u 2013. na 26,2 % u 2016., to su znatno niže vrijednosti od prosjeka EU-a, koji se u navedenom razdoblju povećao sa 34,4 % na 40,5 %. Povećanje zaposlenosti starijih osoba naročito je važno u kontekstu smanjenja financijskog pritiska na mirovinski sustav uslijed trenutno vrlo nepovoljnog omjera broja osiguranika i korisnika mirovina. Iako su

određeni koraci u tom pogledu napravljeni, brojne mjere na koje su se različite Vlade RH kroz Nacionalne programe reformi od 2014. pa nadalje obvezale, a prije svega one koje za cilj imaju smanjenje prijevremenog umirovljenja te bolje uređenje kriterija za stjecanje mirovine po posebnim pravima, još uvijek nisu provedene.

Prema Anketi o radnoj snazi, **stopa nezaposlenosti znatno odstupa ovisno o obrazovnim skupinama koje se promatraju**. Tako je stopa nezaposlenosti u 2016. godini u Hrvatskoj kod nezaposlenih sa (ne)završenom osnovnom školom i nižim razredima srednje škole (ISCED razine 0-2) iznosila 17,3 %, kod nezaposlenih s trogodišnjom srednjom školom i četverogodišnjom srednjom školom i gimnazijom (ISCED razine 3-4) 14,6 %, a kod nezaposlenih s visokim obrazovanjem (ISCED razine 5-8) 7,8 %. Za usporedbu, prosjek EU-a je u 2016. godini iznosio 16,1 % nezaposlenih sa (ne)završenom osnovnom školom i nižim razredima srednje škole (ISCED razine 0-2), 7,8 % nezaposlenih s trogodišnjom srednjom školom i četverogodišnjom srednjom školom i gimnazijom (ISCED razine 3-4) te 5,1 % nezaposlenih s visokim obrazovanjem (ISCED razine 5-8)⁸⁵. Navedeni podaci potvrđuju kako osobe s najmanjom razinom nezaposlenosti očekivano imaju i najveće probleme sa zapošljivosti, kako u Hrvatskoj tako i na razini Europske unije. Međutim, **Hrvatska se najviše razlikuje od prosjeka EU-a u pogledu zapošljivosti mladih s trogodišnjom srednjom školom, bilježeći značajno negativno odstupanje od prosjeka EU-a**. Takav ishod može se prije svega povezati s nedovoljno kvalitetnim i usmjerenim srednjoškolskim obrazovanjem u odnosu na potrebe tržišta rada.

U pogledu **nezaposlenosti osoba s invaliditetom zabilježen je značajan porast zapošljavanja**. Iako je trend zapošljavanja posljednjih deset godina

84 Prema podacima HZZ-a pad broja nezaposlenih osoba na razini RH u razdoblju 2013. - 2016. iznosio je 29,9 %.

85 <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tepsrwc140&language=en>

pozitivan, najveći porast zapošljavanja bilježi se upravo nakon primjene novog Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN 157/13, 152/14)⁸⁶ kojim je uvedena obveza i tvrtkama u privatnom sektoru s više od 20 zaposlenih da najmanje 3 % zaposlenih trebaju činiti osobe s invaliditetom. Prema evidenciji HZZ-a⁸⁷, u ožujku 2017. osobe s invaliditetom činile su 3,2 % ukupno nezaposlenih osoba, što se ne može ocijeniti kao jako visok udjel s obzirom na to da je ukupan broj osoba s invaliditetom u RH veći od pola milijuna. Međutim, pri tome treba voditi računa da je broj zaposlenih osoba s invaliditetom malo veći od dvadeset tisuća, što govori da je **najveći dio ove populacije izvan tržišta rada**.⁸⁸ Takav odnos može se u najvećoj mjeri povezati s brojnim preprekama s kojima se osobe s invaliditetom suočavaju u pokušaju zapošljavanja (poput neodgovarajućeg obrazovnog sustava). Posljedično, značajan dio populacije koji je djelomično ili potpuno radno sposoban pribjegava rješenjima putem mirovinskog ili socijalnog sustava.

Prema dobnoj skupini, najveći broj nezaposlenih osoba s invaliditetom čine mlade osobe od 20 do 29 godina (29,2 % od ukupnog broja nezaposlenih osoba s invaliditetom). Prema obrazovnoj strukturi, nezaposlene osobe s invaliditetom najvećim dijelom (78,8 %) imaju završeno srednjoškolsko obrazovanje. U pogledu trajanja nezaposlenosti, posebno je problematičan **kontinuirani trend dugotrajne nezaposlenosti (više od 12 mjeseci) osoba s invaliditetom**. Do ožujka 2017., čak 15,8 % osoba s invaliditetom prijavljeno je u evidenciji Zavoda duže od 8 godina, a njih 14,3 % između 3 i 5 godina. Jedna od najvećih prepreka zapošljavanju

osoba s invaliditetom je nedostatak radnog iskustva (čak 33 % osoba s invaliditetom nema prethodnog radnog iskustva) što ukazuje na potrebu njihovog većeg uključivanja u Mjere aktivne politike zapošljavanja.

Hrvatski branitelji također predstavljaju ranjivu skupinu na tržištu rada. Pozitivan pomak ogleda se u činjenici da se i broj nezaposlenih branitelja smanjuje u skladu s općim trendovima. Tako je u razdoblju 2013. - 2016. prosječan broj nezaposlenih branitelja smanjen s 30.265 na 22.433. Međutim, poseban problem za veću zapošljivost hrvatskih branitelja predstavlja njihova nepovoljna dobna i obrazovna struktura. U 2016. godini prema podacima HZZ-a od ukupnog broja nezaposlenih branitelja njih 62,4 % bilo je u dobi od 50 do 65 godina. Također, njih 38,1 % imalo je završenu ili nezavršenu samo osnovnu školu, a njih 35,7 % imalo je završenu trogodišnju srednju strukovnu školu ili osposobljavanje za kvalificirane radnike, što ukazuje na potrebu za dodatnim ulaganjima u poboljšanje obrazovne strukture ove skupine.

Kad je riječ o mjerama aktivne politike tržišta rada (APTR) opseg takvih mjera značajno je proširen u razdoblju od 2013. godine (kada je mjere APTR-a iskoristilo ukupno 53.656 osoba) do 2016. godine (s ukupnim brojem od 70.728 korisnika). Prema podacima HZZ-a najveći porast korisnika mjera APTR-a zabilježen je za mjeru Stručno osposobljavanje za rad bezzasnivanja radnog odnosa (SOR), s ukupno 19.322 korisnika (36%) u 2013. na čak 33.366 korisnika (47,1%) u 2016. godini. Ovako veliko povećanje broja korisnika spomenute mjere odrazilo se i na povećanje udjela mladih osoba obuhvaćenih APTR-om, budući da je ova skupina glavni korisnik te mjere. Udjel mladih do 29 godina obuhvaćenih mjerama APTR-a u prosječnom broju nezaposlenih iste skupne porastao sa 55,5% u 2013. na 64,8% u 2015. Međutim, treba također istaknuti kako je ovako veliki obuhvat spomenute mjere više puta dovedeno u pitanje od pojedinih aktera, a ponajviše od strane sindikata i pojedinih

86 http://www.hzz.hr/UserDocsImages/HZZ_Godisnjak_2016.pdf

87 HZZ 2017. Izvješće o aktivnostima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u području zapošljavanja osoba s invaliditetom u razdoblju od 1. siječnja do 31. ožujka 2017. godine

88 Prema podacima HZZ-a iz Izvješća o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj za 2017. ukupan broj osoba s invaliditetom iznosio je 511.850, a od toga je broj zaposlenih osoba iznosio 20.378.

udruga mladih, koji tvrde da se tom mjerom omogućava privremeni i slabo plaćeni rad koji zamjenjuje klasično pripravništvo te otežava mladima mogućnost dobivanja stalnog zaposlenja. Ostale mjere koje bilježe porast udjela korisnika 2016. u odnosu na 2013. su obrazovanje nezaposlenih (sa 4% na 6,9%), te potpore za očuvanje radnih mjesta (sa 2,4% na 4,1%). Istovremeno pad udjela korisnika zabilježen je u području javnih radova (sa 28,7% na 17%), potpora za zapošljavanje i usavršavanje (sa 18,2% na 17,8%) kao i potpora za samozapošljavanje (sa 10,7% na 7%).

Kada je riječ o samozapošljavanju, Hrvatska i dalje znatno zaostaje za trendovima na razini EU-a, odnosno kontinuirano bilježi smanjene udjele samozaposlenih u ukupnom broju zaposlenih. Taj se trend nastavio i u razdoblju 2013. - 2016. u kojem je prema podacima Eurostat-a broj samozaposlenih u Hrvatskoj pao sa 229,5 tisuća na 184,6 tisuća, odnosno za 19,5 %. U istom razdoblju, broj samozaposlenih na razini EU-a je stagnirao. Ovi podaci dovoljno govore o tome da je poduzetnička klima za poticanje mikro-poduzetništva u RH i dalje nepovoljna te da je potrebno uložiti znatno više napora u njezino poboljšanje.

Još jedno važno obilježje tržišta rada u Hrvatskoj u razdoblju od 2013. do 2016. godine odnosi se na **porast nestandardnih oblika rada**. Tako se udjel zaposlenih na određeno vrijeme (mjereno kao % ukupnog broja zaposlenih) povećao sa 11,9 % u 2013. na 18,6 % u 2016. godini, što je iznad prosjeka EU-a od 11,2 %⁸⁹. Pri tome se naročito

povećao udjel zaposlenih na određeno vrijeme kod mladih osoba. Prema podacima Eurostat-a, u Hrvatskoj je udjel zaposlenih na određeno vrijeme u dobi od 15 do 24 godina u ukupnom broju zaposlenih u toj skupini povećan sa 40,3 % u 2013. na čak 61,7 % u 2016. godini, dok je na razini EU-a taj udjel blago povećan s 39,3 % u 2013. na 40,8 % u 2016. Ovako snažan porast privremeno zaposlenih svakako ima svoje negativne posljedice kad je u pitanju socijalna sigurnost radnika, a naročito mladih, o čemu je potrebno povesti računa u narednom razdoblju, posebno kod dizajniranja mjera APTR-a.

Prema pokazateljima vezanim uz tržište rada iz anketnih izvora (Institute for Management Development - IMD), **po pitanju privlačenja i zadržavanja talenata u poduzećima, Hrvatska je kontinuirano ispod prosjeka EU-a.** Kada se promatra u kojoj mjeri tzv. „odljev mozgova“ (odlazak visokoobrazovanih i kvalificiranih) utječe na konkurentnost nacionalnog gospodarstva, Hrvatska kontinuirano bilježi negativne trendove i niske ocjene u usporedbi s prosjekom EU-a, što ukazuje na izrazit problem koji odlazak kvalificirane radne snage predstavlja za hrvatsko gospodarstvo. Prema ovom pokazatelju, Hrvatska je u 2016. godini zauzela 57. mjesto na ljestvici od ukupno 61 države uključene u IMD-ovo istraživanje⁹⁰ što je lošije u usporedbi s pozicioniranjem država iz neposrednog okruženja, primjerice Slovenijom (53. mjesto) ili Češkom (26. mjesto). U apsolutnim vrijednostima (EU=100), Hrvatska je prema ovom pokazatelju pala s 59,3 % na 44,9 % prosjeka EU-a u 2013. odnosno 2016. godini.

89 Eurostat <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tesem110&language=en>

90 IMD World Talent Report 2016

Zaključno, prioritetne potrebe mogu se sažeti na sljedeći način:

- *Potrebno je nastaviti s provedbom mjera koje su usmjerene prema zapošljavanju teže zapošljivih skupina na tržištu rada, posebice daljnjim usmjeravanjem mjera aktivne politike zapošljavanja prema dugotrajno nezaposlenim osobama, starijim radnicima, nezaposlenima s nižim stupnjem obrazovanja te osobama s invaliditetom. Također, posebno je važno nastaviti podupirati integraciju na tržište rada mladih nezaposlenih osoba u NEET statusu.*
- *Nužno je poboljšati prilike za zapošljavanje uzimajući u obzir regionalne i lokalne razlike i potrebe. Potrebno je poticati i ojačati regionalnu dimenziju kod mjera zapošljavanja, odnosno prilagođenost specifičnostima regionalnog tržišta rada.*
- *Značajne napore treba uložiti u osiguravanju kvalificirane radne snage, daljnjim usklađivanjem tržišta rada s obrazovanjem. Također, potrebno je unaprijediti kvalitetu i dostupnost programa cjeloživotnog učenja uz povećanje mogućnosti prekvalifikacija i dokvalifikacija nezaposlenih osoba, usklađenih s potrebama poslodavaca. Potrebno je nastaviti s provedbom i razvojem HKO-a te kurikularne reforme kao ključnih instrumenata za poboljšanje kvalitete obrazovnih programa.*
- *Potrebno je nastaviti s preispitivanjem učinkovitosti pojedinih mjera APTR-a. Pri tome je posebno važno preispitati opravdanost postojeće mjere SOR-a, odnosno mogućnosti za njeno redefiniranje s obzirom na njezinu učinkovitost u pogledu dobivanja stalnog zaposlenja.*
- *U suradnji s ostalim sektorskim politikama (naročito obrazovnim i demografsko-stambenim) potrebno je povećati ulaganja u stvaranje preduvjeta za smanjenje iseljavanja radne snage u druge zemlje, a naročito visoko-kvalificirane radne snage.*
- *Potrebno je snažnije poticati samozapošljavanje budući da postojeći podaci ukazuju na kontinuiran pad ovakvog oblika zapošljavanja i sve veće zaostajanje za Europskom unijom.*

9. Socijalna uključenost, siromaštvo i zdravstvena skrb

9.1. Socijalna uključenost i siromaštvo

Pokazatelji o siromaštvu i socijalnoj isključenosti za Hrvatsku ukazuju na vrlo nepovoljnu situaciju, iako se u posljednjih nekoliko godina bilježe pozitivni trendovi prema većem broju pokazatelja. Prema podacima Eurostat-a 29,1 % osoba u Hrvatskoj je u 2015. živjelo u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. To znači da je od ukupno 4,28 milijuna stanovnika oko 1,25 milijuna suočeno s tim rizikom. Hrvatska se prema tom pokazatelju nalazi daleko iznad prosjeka EU-a koji je u 2015. iznosio 23,7 %. Pozitivno je da je Hrvatska u razdoblju 2012. - 2015. zabilježila smanjenje udjela osoba u riziku od siromaštva (s 32,6 na 29,1 %), čime se uklopila u trend na razini EU-a (pad s 24,7 na 23,7 %).

U 2015. godini stopa **rizika od siromaštva nakon socijalnih transfera u Hrvatskoj iznosila je 20%, dok je prosjek EU-a bio 17,3 %**. To znači da je u 2015. 20 % stanovništva Hrvatske imalo ekvivalentni raspoloživi dohodak ispod praga rizika od siromaštva, a prema ovom pokazatelju posljednjih godina nisu zabilježene značajnije promjene. Stopa rizika od siromaštva još je veća za osobe starije od 65 godina te je 2014. iznosila 23,1 % dok je prosjek EU-a bio 13,8 %. Sukladno podacima DZS-a za 2014. naročito su pogođene žene iznad 65 godina s obzirom da je njihova stopa rizika iznosila 24,6 %, dok

je za muškarce iste dobne skupine bila 20,8 %. U 2015. nakon socijalnih transfera najviše stope rizika od siromaštva registrirane su među sljedećim skupinama, uzimajući u obzir njihov status aktivnosti: nezaposlenima (42,8 %), gospodarski neaktivnima (32,4 %) i umirovljenicima (22,1 %). Iste godine 4,9 % zaposlenog stanovništva bilo je suočenom s prijetnjom opasnosti od siromaštva. Bez mirovina i socijalnih transfera stopa rizika od siromaštva u 2014. godini iznosila bi 45,2 %.

Postotak stanovništva u dobi do 59 godina koje živi **u kućanstvima s vrlo niskim intenzitetom rada** u 2015. iznosio je 14,4 %, što predstavlja mali napredak u odnosu na 2013. **Ipak, Hrvatska je po ovom pokazatelju i dalje na začelju EU-a**, zato jer je u 2015. prosjek EU-a iznosio 10,6 %, a slabije od Hrvatske bile su samo četiri države članice. **Poboljšanje ovog pokazatelja za Hrvatsku** ukazuje na važnost povećavanja obuhvata mjera aktivne politike tržišta rada što predstavlja primjetan trend posljednjih godina.⁹¹ **Stopa teške materijalne deprivacije** odnosi se na nedostatak četiri od devet pokazatelja materijalnih uvjeta života i ukazuje na ozbiljnu deprivaciju. U 2015. ova stopa za Hrvatsku iznosila je 13,7 %, dok je prosjek EU-a bio 9,6 %. **Posljednjih godina u ovom području bilježi se pozitivan trend**, budući da je stopa materijalne deprivacije u 2012. iznosila 15,9 %.

⁹¹ Prema podacima HZZ-a stopa obuhvata mjera aktivne politike tržišta rada povećana je sa 14,7 u 2013. na 29,8 % u 2016.

Ukupni trošak za socijalnu zaštitu u 2014. iznosio je 21,6 % BDP-a, dok je prosjek EU-a bio 28,7 %. Iznos tih troškova nije se značajnije mijenjao unatrag nekoliko ranijih godina, što pokazuje da **Hrvatska kontinuirano ulaže manje sredstava u socijalnu zaštitu od europskog prosjeka. Međutim, Hrvatska ipak ulaže relativno više sredstava od većine ostalih novih zemalja članica.**⁹²

U Strategiji borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti 2014. - 2020. prepoznate su brojne skupine stanovništva kojima prijeti siromaštvo, socijalna isključenost, različiti oblici materijalne deprivacije i posljedično, diskriminacija. Ranjive skupine kao što su korisnici socijalnih prava, osobe s invaliditetom, dugotrajno nezaposlene osobe, mladi, žene, djeca i mladež bez odgovarajuće roditeljske skrbi te djeca i mladež s poremećajima u ponašanju, starije i nemoćne osobe, branitelji Domovinskog rata i žrtve rata i članovi njihovih obitelji, povratnici i prognanici te pripadnici nacionalnih manjina (uglavnom romsko i srpsko stanovništvo), migranti, beskućnici i manje skupine kao što su tražitelji azila i žrtve nasilja, smatraju se skupinama kojima je potrebna dodatna potpora.

Romi predstavljaju skupinu stanovništva među najugroženijima po pitanju socijalne isključenosti. Siromaštvo Roma često je dubinsko i trajno te pogađa gotovo sve aspekte života uključujući stanovanje, obrazovanje, zdravlje i zapošljavanje. Prema popisu stanovništva iz 2011. Romi čine 0,4 % stanovništva Hrvatske iako se u Nacionalnoj strategije za uključivanje Roma 2013. – 2020. navodi da bi taj broj mogao biti i veći. Anketa UNDP-a, Svjetske Banke i DG Regio-a, iz 2011. godine govori da su pokazatelji zaposlenosti, nezaposlenosti i radne aktivnosti za Rome i višekratno lošiji nego za ne-romsko stanovništvo.⁹³ **Nadalje, 76 % Roma i 20 % ostalog stanovništva koje živi u blizini romskih naselja žive u**

apsolutnom siromaštvu. U nastojanjima za poboljšanjem položaja Roma veliki problem predstavlja nepostojanje etnički dezagregiranih statističkih podataka koji bi pružili jasnu sliku trendova vezano za ovu populaciju.

Prema Izvješću Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo za 2016. godinu u Hrvatskoj živi 511.850 osoba s invaliditetom (11,9 %) od čega su 307.934 (60 %) muškog, a 203.916 (40 %) ženskog spola. Najveći broj osoba s invaliditetom (48 %) nalazi se u radno aktivnoj dobi između 19 i 64 godine, dok dobnoj skupini preko 65 godina pripada 45 % osoba sa invaliditetom. Invaliditet djece u dobi do 19 godina zastupljen je sa 8 %. **Uspoređujući podatke o osobama s invaliditetom od 2011. do danas vidimo da njihov broj lagano opada.** Međutim, isto tako vidljivo je da opada broj osoba s invaliditetom u radno aktivnoj dobi dok on raste u populaciji preko 65 godina života, što se može objasniti općim trendom starenja stanovništva.

Starijim osobama u Hrvatskoj često prijeti socijalna isključenost s obzirom da Hrvatska ima najnižu relativnu mirovinu u EU-u koja je u 2015. iznosila 38 % prosječne plaće.⁹⁴ Zbog demografskih trendova starenja stanovništva i duljeg životnog vijeka omjer umirovljenika i onih koji plaćaju doprinose u 2015. godini iznosio je nepovoljnih 1:1,16. Uz to, prosječan radni staž iznosi samo 30 godina.⁹⁵ Prema podacima za 2016. godinu, u sustavu je manje od polovine korisnika starosnih mirovina (45 %), a ostatak se odnosi na korisnike obiteljskih mirovina (20 %), primatelje prijevremenih mirovina (15 %), invalidskih mirovina (12 %), te starosnih mirovina prevedenih iz invalidskih (8 %) koje sve nisu u potpunosti pokrivene doprinosima.⁹⁶ Sve to ukazuje na nužnost reforme mirovinskog sustava kako zbog njegove održivosti tako i zbog suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti u starosti.

92 Od svih novih zemalja članica jedino Slovenija ulaže relativno više sredstava od Hrvatske (u 2014. 24,1 % BDP-a).

93 UNDP/World Bank/EC Regional Roma survey, 2011.

94 Nacionalni program reformi 2016. Zagreb, travanj 2016.

95 Nacionalni program reformi 2017. Zagreb, travanj 2017..

96 Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje. 14 (3), listopad 2016.

Vrlo specifično je za Hrvatsku nedavno izravno iskustvo rata (1991. – 1996.), što znači da je Hrvatska jedina država članica Europske unije koja je prošla rat s njegovim višedimenzionalnim posljedicama u pogledu rizika od socijalne isključenosti. Za vrijeme Domovinskog rata, uništeno je oko 196.000 domova i posjeda i preko 25 % hrvatskog gospodarstva, a izravna šteta u Hrvatskoj iznosila je 32 milijarde eura. Otprilike 400.000 građana Hrvatske prognano je ili su bili izbjeglice u prosječnom trajanju od 6 godina.⁹⁷ Izgubljeno je više od 21.000 života, 57.890 branitelja pretrpjelo je tjelesna oštećenja veća od 20 % i imaju status branitelja s invaliditetom, a 1.541 branitelja i civila i dalje se smatra nestalima.⁹⁸ Zbog specifičnosti ovih ranjivih skupina povezanih s posljedicama Domovinskog rata potrebno je **kontinuirano razvijati posebne aktivnosti usmjerene na psihosocijalnu podršku radi što kvalitetnijeg uključenja ratnih stradalnika u društvo.**

Tijekom 2015. godine u Hrvatskoj je zabilježeno svega 211 tražitelja azila. Tijekom migracijske krize do kraja 2015. godine broj tražitelja azila nije povećan, iako je više od 660.000 migranata prošlo kroz RH.⁹⁹ Međutim, u razdoblju od siječnja do lipnja 2016. godine broj tražitelja azila značajno je povećan što je rezultat zatvaranja granice na Zapadnoj balkanskoj ruti, nakon čega je određeni broj migranata ostao u Hrvatskoj te nije mogao nastaviti putovanje prema zapadu Europe. Povećan je i broj prelazaka sukladno Dublin III Uredbi br. 604/2013, budući da zemlje članice EU-a učestalo vraćaju migrante/ tražitelje azila koji su prošli kroz Hrvatsku tijekom migrantske krize. Osim toga, sukladno zaključcima Europskog vijeća iz lipnja 2015. godine RH je u obvezi do rujna 2017. godine prihvatiti oko 1.580 osoba koje će biti premještene na njezin teritorij. Navedene

okolnosti kao i nastavak nestabilnosti na Bliskom istoku ukazuju na **izgledan daljnji porast broja migranata i tražitelja azila koji pripadaju među najugroženije skupine stanovništva po pitanju siromaštva i socijalne isključenosti.**

Kako bi se modernizirala socijalna skrb proteklih se godina provodila **Strategija razvoja socijalne skrbi 2011. – 2016.** kojom je stavljen naglasak na smjernice Europske unije u području socijalnog uključivanja kao što su supsidijarnost, holistički pristup, transparentnost, odgovornost itd. Sukladno strategiji 2013. godine donesen je novi Zakon o socijalnoj skrbi (NN157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 17/17) kojim je, između ostalog, uvedena zajamčena minimalna naknada (ZMN) kojom su tadašnje četiri posebne socijalne naknade konsolidirane u jednu. Primjena imovinskih i dohodovnih kriterija za dodjelu ZMN-a rezultirala je značajnim uštedama u sustavu socijalne skrbi čime je napravljena dobra podloga za daljnju primjenu većeg broja kriterija i kod ostalih socijalnih naknada. Unatoč navedenim pomacima **brojni reformski koraci u području socijalne skrbi još nisu započeti ili se nalaze na samom početku.** Stoga program Vlade Republike Hrvatske 2016. – 2020. naglašava da će Vlada provesti reformu sustava socijalne skrbi, posebno sustava novčanih naknada, unaprjeđenje centara za socijalnu skrb i mreže obiteljskih centara. Za unaprjeđenje sustava socijalnih naknada trebat će unaprijediti zakonodavni okvir u smislu standardizacije kriterija za ostvarivanje prava, ujednačavanja definicija pojedinih pojmova kao i preispitivanja sustava imovinskog cenzusa. Nadalje, trebat će provesti standardizaciju i harmonizaciju s metodologijom Europskog sustava integrirane statistike socijalne zaštite (ESSPROS). To će omogućiti kvalitetnije prikupljanje i, u kasnijoj fazi, razmjenu podataka o programima i korisnicima socijalne zaštite između nacionalne i lokalne i regionalne razine. U konačnici trebat će povećati obuhvat osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti.

97 Zajednički regionalni program o trajnim rješenjima za izbjeglice i interno raseljene osobe: Okvirni Program, studeni 2011. Izvješće o studiji izvedivosti: Hrvatska (rujan 2013).

98 Ministarstvo hrvatskih branitelja. Nestale osobe u Domovinskom ratu (2017.) <https://branitelji.gov.hr/mjere-14/nestale-osobe/nestale-osobe-u-domovinskom-ratu-834/834>

99 Ministarstvo socijalne politike i mladih. Nacionalno socijalno izvješće, 2016.

Hrvatska bi morala intenzivirati proces prelaska s institucionalne na skrb unutar zajednice za osobe s invaliditetom, djecu i mladež bez odgovarajuće roditeljske skrbi kao i za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju. Deinstitutionalizacija predstavlja poželjno rješenje za pružanje podrške ranjivim skupinama uz istovremeno rješavanje problema dislociranosti između sustava socijalne skrbi i zdravstvenog sustava. Društveno gospodarstvo i društveno poduzetništvo vrlo su važni alati za osnaživanje socijalno isključenih skupina i njihovo učinkovito uključivanje u tržište rada. U Hrvatskoj je prema bazi podataka koju vodi Udruga za kreativan razvoj - SLAP registrirano 40 društvenih poduzetnika, no procjena je da ih je zapravo od 40 do 150.¹⁰⁰

U Hrvatskoj je evidentirana **velika razlika u stupnju socijalne ugroženosti među različitim zemljopisnim područjima**. Područja koja su najviše pogođena siromaštvom velikim dijelom su područja pogođena ratnim razaranjima za vrijeme Domovinskog rata te pojedina pogranična područja i područja Slavonije gdje nije bilo razaranja tijekom rata, a što pokazuje nedavno objavljena karta siromaštva.¹⁰¹ Siromaštvom su posebno pogođena ruralna područja, koja se suočavaju i s ogromnim problemima starenja stanovništva, depopulacijom, slabijim pristupom uslugama te komunalnoj, društvenoj i prometnoj infrastrukturi, što ih čini socijalno najugroženijem područjima u Hrvatskoj.

Zaključno, u razdoblju 2013. – 2016. većina pokazatelja siromaštva i socijalne isključenosti pokazuje blago pozitivan trend. *To se može objasniti izlaskom iz recesije, stabilizacijom javnih financija, ali i činjenicom da je od ulaska Hrvatske u Europsku uniju preko 200.000 građana otišlo raditi u druge članice EU-a. S obzirom na to da je veliki dio ovih emigranata na taj način riješio problem svoje nezaposlenosti to je pozitivno utjecalo na pokazatelje siromaštva i socijalne isključenosti. Međutim, prioritetne potrebe u području socijalnog uključivanja i dalje su nepromijenjene. Kako bi se značajnije smanjilo siromaštvo i socijalna isključenost nužno je nastaviti rad na sljedećim prioritetima:*

- *Potrebno je nastaviti i intenzivirati rad na izgradnji modernog institucionalnog i zakonodavnog okvira u području socijalne skrbi kako bi se povećala njegova transparentnost, te učinkovitost mjera u ovom području. To podrazumijeva reformu sustava novčanih naknada i nastavak započete deinstitutionalizacije.*
- *Hrvatska bi trebala provesti standardizaciju i harmonizaciju svih mjera socijalne skrbi s metodologijom Europskog sustava integrirane statistike socijalne zaštite (ESSPROS). To će omogućiti bolju harmonizaciju između nacionalne i regionalne razine u ovom području te kvalitetnije prikupljanje podataka o naročito ugroženim skupinama kao što su Romi, osobe s invaliditetom ili tražitelji azila/migranti.*
- *Zbog male razine zaposlenosti, kratkoće prosječnog radnog vijeka, te nepovoljnih demografskih kretanja mirovinski sustav teško je održiv. Reforma mirovinskog sustava trebala bi povećati iznos prosječne mirovine kako bi se smanjio rizik od siromaštva i socijalne isključenosti umirovljeničke populacije. Međutim, to neće biti moguće bez strožih kriterija za umirovljenje i drugih reformskih mjera, prije svega usmjerenih na povećanje zaposlenosti.*
- *S obzirom na velike razlike stupnja razvijenosti među različitim zemljopisnim područjima Hrvatska bi trebala povećati napore na izradi mjera ekonomske politike kojima bi se ostvario veći stupanj unutarnje kohezije. Takvim mjerama smanjio bi se zemljopisno uvjetovan rizik od siromaštva i socijalne isključenosti. S tim u vezi potrebno je povećati uspješnost u povlačenju sredstava iz Europskih strukturnih i investicijskih fondova u najslabije razvijenim područjima.*

100 Strategije razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine.

101 Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2017. <https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/3585>

9.2. Zdravstvena skrb

Kvaliteta zdravstvene zaštite u Hrvatskoj suočava se sa sve većim izazovima, pri čemu se posebno može izdvojiti pitanje financijske stabilnosti zdravstvenog sustava te očuvanja kvalitete ljudskih resursa u zdravstvu. Kad je riječ o financijskoj situaciji u kojoj se nalazi javni zdravstveni sustav, tu se posebno ističe problem dospjelih dugova koji je u 2016. ponovno zabilježio značajan rast, a isti se trend nastavlja i u 2017. godini.¹⁰² Problem dugova u zdravstvu može se, s jedne strane, povezati s nedovoljnim ulaganjima u financiranje zdravstvene zaštite s obzirom na usporedne zemlje, a s druge, s neprovođenjem reformskih mjera koje su imale za cilj povećanje učinkovitosti zdravstvenog sustava. Kad je riječ o ulaganjima u zdravstvo, prema podacima Europske komisije, **razina ukupnih izdataka za zdravstvo u Hrvatskoj, mjereno udjelom u BDP-u, iznosila je 6,7 % u 2015. godini, što je ispod prosjeka EU-a koji iznosi 9,5 %**¹⁰³. Promatrajući razine ukupnih izdataka za zdravstvo kroz posljednjih 5 godina, uočljiv je trend kontinuiranog blagog smanjivanja udjela izdataka za zdravstvo u BDP-u, što se onda posljedično odražava i na samu kvalitetu zdravstvene zaštite. Međutim, pri tome u nekim segmentima, kao npr. **u pogledu razine potrošnje, Hrvatska znatno odskoče od prosjeka EU-a. Primjerice, potrošnja za medicinske proizvode izražena kao udjel u ukupnim rashodima za zdravstvo** prema podacima Eurostat-a iznosi 29,3 % u odnosu na 17,1 % te za **farmaceutske proizvode u odnosu na BDP** (iznosi 2 % u odnosu na 1,3 %), gdje bilježimo znatno veću razinu potrošnje od prosjeka EU-a. Ovakav ishod dijelom je posljedica izostanka provedbe mjera koje su trebale dovesti do veće razine racionalnosti odnosno manjih troškova za nabavku lijekova nego što je to trenutno

102 Prema podacima iz nalaza Državne revizije o izvršenju državnog proračuna za 2016., dospjeli dugovi za 10 najvećih državnih bolnica i za HZZO porasli su sa 1,83 milijarde kuna krajem 2015. na 2,59 milijardi kuna krajem 2016. godine.

103 EC Country Report Croatia 2017 – str. 53

slučaj. Također, ponovna promjena modela financiranja bolnica gdje su opet uvedeni predujmovi u plaćanju bolnica od strane HZZO-a, a bez vezivanja za ostvarene rezultate vrlo su vjerojatno doprinijeli povećanom stvaranju dospjelih dugova. Pored toga, nikakav konkretan napredak nije napravljen u pogledu poboljšanja organizacijskog ustroja bolničkog sustava niti u pogledu rasterećenja bolničkog sustava u odnosu na sustav primarne zdravstvene zaštite.

U takvim okolnostima ne iznenađuje da prema dostupnim statističkim podacima (European Core Health Indicators – ECHI), **Hrvatska i dalje bilježi relativno lošije glavne javno-zdravstvene pokazatelje u usporedbi s prosjekom EU-a.** U 2015. godini, očekivano trajanje života pri rođenju u Hrvatskoj za oba spola iznosilo je 77,5 godina, dok je prosjek na razini EU-a iznosio 80,6 godina. Nadalje, stopa smrtnosti dojenčadi na 1.000 živorođenih u 2015. godini u Hrvatskoj iznosila je 4,1, što je iznad prosjeka EU-a od 3,6. Također, Hrvatska zaostaje za prosjekom EU-a i u očekivanom zdravom životnom vijeku od rođenja, koji je prema podacima za 2014. (ECHI) za žene iznosio 60 godina, a za muškarce 58,6 godina. Prosjek EU-a iznosio je 61,8 godina za žene te 61,4 godina za muškarce¹⁰⁴.

Vodeći uzroci svih smrti u Hrvatskoj u razdoblju od 2010. do 2015. godine su iz dvije skupine bolesti, cirkulacijske bolesti i tumori (novotvorine). Smrtnost od cirkulacijskih bolesti povećala se sa 580,1 umrlih/100.000 stanovnika u 2010. na 611,2 umrlih/100.000 stanovnika u 2015., dok se smrtnost uzrokovana tumorima povećala sa 310,0 umrlih/100.000 stanovnika u 2010. na 339,9 umrlih/100.000 stanovnika u 2015.¹⁰⁵ U odnosu na prosjek EU-a, Hrvatska i dalje bilježi značajno više stope smrtnosti od najzastupljenijih bolesti, posebno kad je riječ o bolestima srca te cerebrovaskularnim bolestima. Također, zaostajanje za prosjekom EU-a u pogledu stope smrtnosti

104 https://ec.europa.eu/health/indicators/echi/list_en

105 Ljetopis Zdravstvo za 2015. i 2010. godinu – str. 9

od najzastupljenijih bolesti u razdoblju 2010. - 2014. u većini slučajeva se zadržalo na istoj razini, a u nekim se slučajevima čak i značajno pogoršalo.

Hrvatska ima ispodprosječnu razinu opremljenosti dijagnostičke opreme mjerene omjerom CT i MR uređaja na 100.000 stanovnika u odnosu na EU. Prema podacima Eurostat-a za 2014. o dostupnosti CT uređaja, Hrvatska se nalazi na 17. mjestu od 25 država članica EU-a, dok se u pogledu dostupnosti MR uređaja nalazila na 12. mjestu od 23 države članice EU-a za koje su prikupljeni podaci. Treba napomenuti kako u pogledu CT uređaja u razdoblju od 2010. do 2014. godine Hrvatska bilježi stagnaciju opremljenosti, dok je u pogledu razine opremljenosti MR uređajima zabilježen napredak u odnosu na prosjek EU-a. Nadalje, prema posljednjim dostupnim podacima Eurostat-a, u 2014. godini Hrvatska je izdvajala 2,9 % za preventivnu njegu u ukupnom izdacima za zdravstvenu zaštitu, što ju svrstava na 10. mjesto u usporedbi s 27 država članica EU¹⁰⁶. Navedeni podaci jasno ukazuju na potrebu dodatnih ulaganja kako u pogledu provođenja preventivnih i promotivnih aktivnosti tako i u pogledu materijalnih i ljudskih resursa potrebnih za dijagnosticiranje i liječenje bolesti.

Prema posljednjim dostupnim podacima (za 2013. godinu) Hrvatska bilježi nešto veću prosječnu dužinu ukupnog liječenja nego što iznosi prosjek na razini Europske unije (8,9 dana u odnosu na 8,1 dan u EU-u). Međutim, u razdoblju 2013. - 2015. bilježi se smanjivanje prosječne dužine liječenja u Hrvatskoj, kako ukupnog (sa 8,9 na 8,6 dana) tako i za liječenje akutnih bolesnika (sa 6,9 na 6,4 dana), što govori u prilogu većoj učinkovitosti sustava liječenja. Također, bilježi se blago povećanje razine iskorištenosti kreveta u svim bolnicama, kao i za liječenje akutnih bolesnika, pri čemu je u 2015. stopa iskorištenosti iznosila 74,4 %, a u slučaju akutnih bolesnika 76,3 %. Još uvijek nedovoljan napredak u većoj efikasnosti sustava liječenja veže se za zastoje

u provedbi ključnog strateškog dokumenta - Masterplana razvitka bolničkog sustava, koji je kroz funkcionalno spajanje bolnica, promjene u organizaciji rada i druge mjere trebao osigurati bolje pokazatelje efikasnosti sustava.

U razdoblju od 2011. do 2014. godine, Hrvatska je bilježila kontinuirani porast broja liječnika na 100.000 stanovnika, sa 278,4 liječnika u 2010. na 314 liječnika u 2014. godini, premašivši pri tome prosjek EU-a (297/ 100.000)¹⁰⁷. Međutim, **treba uzeti u obzir povećan broj odlazaka hrvatskih liječnika, posebice mladih, u inozemstvo, nakon ulaska Hrvatske u EU u odnosu na ranije razdoblje.** Stoga se očekuje da će noviji podaci ukazivati na nešto nepovoljnije stanje u usporedbi s ranijim razdobljem.¹⁰⁸ Iako je u razdoblju od 2010. do 2014. godine zabilježen porast broja medicinskih sestara i primalja na 100.000 stanovnika sa 565,7 na 617, **Hrvatska se i dalje svrstava među članice EU-a s nižim brojem medicinskih sestara i primalja u odnosu na veličinu populacije.** Za očekivati je da će pojačani odlazak medicinskih sestara u inozemstvo nakon punopravnog članstva Hrvatske u EU-u dodatno opteretiti već nepovoljne pokazatelje njihove raspoloživosti u zdravstvenom sustavu. U tom pogledu potrebne su snažnije mjere od strane nadležnih tijela kako bi se zdravstveno osoblje u većoj mjeri zadržalo u Hrvatskoj, a posebno u onim ustanovama gdje već postoji problem nedostatka liječnika i medicinskih sestara.

Poseban problem zdravstvenog sustava predstavlja neadekvatna palijativna skrb, koja je u Hrvatskoj još uvijek u samom začetku. Iako je 2014. godine usvojen Strateški plan razvoja palijativne skrbi, njegova se provedba nije odvijala sukladno planiranom te stoga još uvijek ne postoje odgovarajući bolnički te kapaciteti na primarnoj razini za pružanje adekvatne palijativne skrbi.

¹⁰⁷ <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/hui/submitViewTableAction.do>

¹⁰⁸ Prema podacima iz kliničkih bolnica od 2013. do travnja 2017. kliničke bolnice je napustilo 511 liječnika. Međutim, nema pouzdanih podataka koji su od njih otišli u inozemstvo, a koji npr. u privatnu praksu u Hrvatskoj.

¹⁰⁶ Podaci za Maltu nisu dostupni.

Prema podacima Ministarstva zdravstva, u Hrvatskoj su u 2015. bile ugovorene svega 352 palijativne postelje, što je nedovoljno s obzirom na potrebe. U 2016. i 2017. godini, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje počeo je sklapati ugovore s domovima zdravlja kojima se financiraju mobilni palijativni timovi te se očekuje djelomično poboljšanje dosadašnje nepovoljne situacije, posebno u pogledu dostupnosti palijativne skrbi na regionalnoj razini.

Geografska dostupnost kvalitetnih zdravstvenih usluga i dalje ostaje problem u pojedinim sredinama kao što su otoci te druga rijetko naseljena ruralna područja.¹⁰⁹ Zbog geografskih specifičnosti, značajnog povećanja obujma usluga u vrijeme turističke sezone u pojedinim područjima te općenito nedovoljno kvalitetne zdravstvene infrastrukture i dalje postoji potreba za značajnim ulaganjima

u poboljšanje kvalitete opreme i samih objekata zdravstvene zaštite, kao i za uspostavom dodatnih timova primarne zdravstvene zaštite.¹¹⁰ U 2015. godini u djelatnostima primarne medicine u najužem smislu radilo je ukupno 2.577 timova na 2.587 lokacija, od čega je 2.577 lokacija obuhvaćeno radom u punom radnom vremenu, a 10 lokacija u dijelu radnog vremena. Navedeno ukazuje na određeno poboljšanje u odnosu na 2010. godinu, kad je u Hrvatskoj ukupno radilo 2.540 timova na 2.544 lokacije (2.532 lokacije obuhvaćeno je radom u punom radnom vremenu, a 12 lokacija u dijelu radnog vremena), međutim problem dostupnosti i dalje ostaje. Također, važno je nastaviti daljnji razvoj novih modela pružanja primarne zdravstvene zaštite poput usluge tele-medicine (posebno u pogledu radiološke i laboratorijske dijagnostike) i grupne prakse kako bi se umanjile poteškoće koje proizlaze iz ograničene dostupnosti ljudskih i materijalnih resursa.

Zaključno, hrvatski građani i dalje bilježe lošije zdravstvene pokazatelje kvalitete življenja u odnosu na prosjek Europske unije. Situacija u zdravstvu sve se više pogoršava pod utjecajem teške financijske krize zdravstvenog sustava te zaostajanja u provedbi reformskih mjera s ciljem veće učinkovitosti zdravstvenog sustava. Dodatni problem predstavlja povećanje odlazaka liječnika i medicinskih sestara u inozemstvo, premda je, zbog nepouzdanosti statistike, tu teško donositi precizne ocjene. Pojedina geografska područja i dalje su suočena s problemom dostupnosti kvalitetne zdravstvene zaštite zbog prirodnih i drugih ograničenja. Na temelju provedene analize mogu se izdvojiti sljedeće preporuke:

- Nužno je osigurati financijsku stabilizaciju zdravstvenog sustava kroz kombiniranje mjera kojima će se povećati prihodovna i smanjiti rashodovna strana.
- Potrebno je ubrzati mjere usmjerene prema boljoj organizaciji bolničkog sustava s naglaskom na većoj racionalizaciji i optimizaciji rada.
- Nastaviti sve postojeće te pripremiti nove mjere koje su usmjerene prema što većem stupnju zadržavanja liječnika i medicinskih sestara u zemlji.
- Osigurati kontinuirana i što veća ulaganja u preventivne i edukativne aktivnosti kako bi se građane što bolje upoznalo s brigom za njihovo zdravlje, a posebno kada su u pitanju vodeće bolesti prema smrtnosti.
- Osigurati dodatna ulaganja u razvoj sustava palijativne skrbi koji trenutno ne zadovoljava potrebe stanovništva.
- Nastaviti ulaganja u što bolju dostupnost zdravstvene skrbi na otocima te drugim rijetko naseljenim i slabije razvijenim područjima uključujući i razvoj novih modela pružanja primarne zdravstvene zaštite kako bi se u tim područjima osigurala primjerena kvaliteta zdravstvene skrbi.

¹⁰⁹ Samo kao primjer, na svim hrvatskim otocima u 2016. bilo je ugovoreno svega 6 pedijatrijskih timova te 9 ginekoloških timova.

¹¹⁰ Vidjeti npr. *Liječničke novine*, 3/2017, str. 54.

10. Obrazovanje

Razina kvalitete sustava obrazovanja u Hrvatskoj kontinuirano bilježi negativna odstupanja u odnosu na usporedne zemlje, odnosno prosjek Europske unije.

Prema podacima iz Izvješća o globalnoj konkurentnosti (GCR) i Godišnjaka konkurentnosti koji objavljuje Institut za razvoj menadžmenta (IMD) iz Švicarske, **Hrvatska, prema različitim pokazateljima kvalitete obrazovanja, i dalje zaostaje za prosjekom EU-a** bilježeći pri tom kontinuiran blagi negativan trend kod većine pokazatelja u razdoblju od 2013. do 2016. godine. Radi se o pokazateljima kao što su ocjena kvalitete ukupnog obrazovnog sustava, zatim kvalitete osnovnog obrazovanja, visokog obrazovanja, kvalitete prirodoslovlja u srednjim školama itd. Slična je situacija i s pokazateljima koje objavljuje Eurostat, što samo potvrđuje potrebu za žurnim promjenama u postojećem obrazovnom sustavu.

Jedan od razloga slabijih rezultata može se tražiti u smanjenim razinama ulaganja u obrazovanje.

Prema podacima Eurostat-a rashodi opće države za obrazovanje kao udjel u BDP-u smanjili su se sa 4,9 % BDP-a u 2012. na 4,7 % u 2015., što je ispod prosjeka EU-a koji je u 2015. iznosio 4,9 %¹¹¹. Ovakva razina ulaganja smješta Hrvatsku među posljednjih 10 zemalja članica EU-a. Druge razloge treba prvenstveno tražiti u neprovođenju strukturnih promjena unutar

obrazovnog sustava, kojima bi se povećala kvaliteta ishoda učenja, odnosno ostvario što veći stupanj usklađenosti obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada.

Poteškoće u obrazovnom sustavu bilježe se kroz cijelu obrazovnu vertikalu. Hrvatska tako i dalje ima **niske stope sudjelovanja u ranom obrazovanju**. U 2015. godini 73,8 % djece između 4. godine života i dobi kad je obavezan početak školovanja sudjelovalo je u predškolskom i drugim oblicima brige o djeci i obrazovnim programima u ranom djetinjstvu. Iako je uočljiv određen pozitivan pomak u usporedbi s 2012., kada je ranim obrazovanjem bilo obuhvaćeno 71,1 % djece, Hrvatska značajno zaostaje za prosjekom EU-a, koji je za 2015. procijenjen na 95 %. Neki od razloga niske stope sudjelovanja u ranom obrazovanju u Hrvatskoj uključuju nedovoljne kapacitete, nedostatak financijskih sredstava u lokalnim proračunima, ali i nedostatak svijesti o važnosti predškolskog obrazovanja. Također, u Hrvatskoj još uvijek postoje značajne regionalne razlike u obuhvatu djece predškolskim programima.

Hrvatski obrazovni sustav kontinuirano pokazuje dobre rezultate kad je u pitanju broj učenika koji rano napuštaju školu (2,8 % u 2015.¹¹²), no, kad se analiziraju rezultati PISA testiranja, ishodi učenja relativno

111 EC Education and Training Monitor 2016 – Croatia

112 http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_40&plugin=1

su slabi u odnosu na prosjek EU-a. Obrazovna postignuća 15-godišnjih učenika u matematici, prirodoslovnoj pismenosti i čitanju ukazuju na zaostajanje za prosjekom EU-a, posebice u pogledu matematike¹¹³. Navedeno ukazuje na neadekvatnost primarne i sekundarne razine u osiguravanju visoke kvalitete obrazovanja i odražava žurnu potrebu za provedbom reforme kurikuluma, popraćenu poboljšanim početnim i cjeloživotnim obrazovanjem. Aktualni zastoj u provedbi započete kurikularne reforme dodatno otežava cjelokupnu situaciju te će posljedično nužne promjene u obrazovnom sustavu na primarnoj i sekundarnoj razini također nastupiti kasnije, nego što se to inicijalno planiralo.

U usporedbi s europskim standardima, osnovne i srednje škole u Hrvatskoj značajno su u zaostatku u pogledu informatizacije.¹¹⁴ **Samo 15,3 % svih škola u Hrvatskoj trenutno ima priključak na internetsku vezu s brzinom prijenosa jednakom ili većom od 100 Mbps**¹¹⁵ što ukazuje na potrebu značajnih ulaganja u poboljšanje kvalitete internetske veze kao temeljnog preduvjeta za stvaranje digitalno zrelih škola.

113 Prema rezultatima PISA testiranja, u 2015. godini Hrvatska je imala 30,2 % 15-godišnjih učenika s nezadovoljavajućim rezultatima u matematici, što je znatno iznad prosjeka EU-a od 22,2 % te lošije u odnosu na 2012. godinu (29,9 % u Hrvatskoj, dok je prosjek EU-a bio 22,1 %). Sličan zaostatak uočljiv je u pogledu prirodoslovne pismenosti, gdje je Hrvatska imala 24,6 % 15-godišnjih učenika s nezadovoljavajućim rezultatima u 2015. godini, dok je prosjek EU-a bio 20,6 %. Navedeno predstavlja negativnu promjenu u usporedbi s 2012. godinom, kada je 17,3 % 15-godišnjih učenika u Hrvatskoj imalo nezadovoljavajuće rezultate (prosjek EU-a bio je 16,6 %). Obrazovna postignuća u čitanju u Hrvatskoj bilježe nešto blaža pogoršanja, sa 18,7 % u 2012. na 19,9 % 15-godišnjih učenika s nezadovoljavajućim rezultatima u 2015., a rezultati se kreću u okvirima prosjeka EU-a (17,8 % u 2012. i 19,7 % u 2015.)

114 U okviru Digital Single Market, Europska komisija navodeći zajedničke EU ciljeve za *broadband* do 2025. govori sljedeće: "Strateški ciljevi za 2025.: gigabitska povezivost za sve glavne pokretače socioekonomskog razvoja kao što su škole, prijevozna čvorišta i glavni pružatelji javnih usluga te poduzeća s visokom razinom digitaliziranosti." (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016DC0587&from=en>).

115 Prema podacima Croatian Academic and Research Network - CARNet

Hrvatska bilježi vrlo dobre rezultate u pogledu učenja stranih jezika u osnovnim i srednjim školama. U 2014. godini, Hrvatska se s udjelom od 91,2 % učenika koji uče engleski jezik u osnovnoj školi nalazila na 8. mjestu u usporedbi s 28 država članica EU-a. U istoj godini, Hrvatska je s 93,7 % učenika viših razreda srednje škole koji uče dva ili više strana jezika zauzela 9. mjesto u usporedbi s 28 država članica EU-a. Uz to, Hrvatska je zabilježila povećanje udjela učenika koji uče dva ili više stranih jezika u srednjim školama s 90,1 % u 2009. na 93,7 % u 2014.

Prema podacima DZS-a, u zimskom semestru akademske godine 2015./2016. na visoka učilišta upisalo se ukupno 157.666 studenata, od kojih je 80,8 % upisano u sastavu sveučilišta. Promatrajući znanstvena i umjetnička područja koja su studenti upisali, **u Hrvatskoj prevladavaju društvene znanosti (44,2 %)**, potom slijedi područje tehničkih znanosti (26,3 %), dok su područja biotehničkih (5,6 %) i prirodnih znanosti (4,1 %) zastupljena u znatno manjoj mjeri¹¹⁶. Pozitivno je da raste broj diplomiranih studenata u tzv. STEM područjima. Tako je u razdoblju 2013. - 2015. prema podacima Eurostat-a njihov broj porastao s 15,5 na 16,8 diplomiranih studenata na 1000 stanovnika u dobi 20-29 godina. Međutim, Hrvatska i dalje bilježi zaostajanje za prosjekom Europske unije koji je u 2015. procijenjen na 19,1 diplomiranih studenata na 1000 stanovnika, što govori o potrebi daljnjeg povećanja broja upisanih studenata u STEM područjima.

Stjecanje tercijarnog obrazovanja otežano je za određene skupine studenata, posebice one s nižim socioekonomskim statusom. Iako se broj studenata korisnika studentskih domova povećao u razdoblju od akademske godine 2011./2012. do 2015./2016. s 9.915 na 10.034, **postojeći kapaciteti**

116 DZS http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1571.pdf p.11.

studentskih domova i dalje su nedostatni.

U akademskoj godini 2015./2016. čak 2.218 studenata nije bilo primljeno u studentske domove zbog popunjenoga kapaciteta¹¹⁷. Prema istraživanju Eurostudent-a 2014., u Hrvatskoj je tek 8 % anketiranih studenata bilo smješteno u studentskom domovima, što je značajno ispod prosjeka država članica EU-a u neposrednom okruženju (primjerice Slovenija 27 % i Mađarska 21 %). Osim toga, Hrvatska se nalazi u skupini država s najvećim udjelom studenata koji žive s roditeljima te je zabilježen i blag kontinuirani porast broja takvih studenata sa 45 % u 2010. na 50 % u 2014. Nadalje, Eurostudent-ovo istraživanje je pokazalo kako su studenti najmanje zadovoljni upravo tim oblikom smještaja u odnosu na druge dostupne oblike smještaja¹¹⁸. Uzimajući u obzir prethodne pokazatelje, izgradnja novih i obnova postojećih smještajnih kapaciteta treba i nadalje biti prioritet, pri čemu treba posebno voditi računa o financijskoj prihvatljivosti smještaja za studente.

Dostupnost stipendija relativno je ograničena, posebno za izvanredne studente. Istraživanje Europske komisije¹¹⁹ pokazalo je kako u Hrvatskoj oko 40 % redovnih studenata prima potporu države za studij, dok ostali studenti plaćaju puni ili djelomični iznos školarine. Prema izvješću Eurostudent 2014., stipendije najčešće dodjeljuje Ministarstvo i Nacionalna zaklada za potporu učeničkom i studentskom standardu (50 %), dok lokalne samouprave dodjeljuju 32 % stipendija, a visoka učilišta tek 13 %. Stipendije koje dodjeljuju tvrtke, zaklade, udruge ili druge ustanove čine tek 8 % izvora stipendija¹²⁰ što govori u prilog

slaboj razvijenosti sustava stipendiranja u dijelu koji se odnosi na aktiviranje privatnog sektora kao nositelja shema stipendiranja. Ministarstvo znanosti i obrazovanja stipendije dodjeljuje uglavnom prema kriterijima poput prihoda kućanstva studenta po članu kućanstva ili vrsti i stupnju studentove invalidnosti. Primjetno je kako je još uvijek dostupan **mali broj stipendija kako kod diplomskih tako i poslijediplomskih studija vezan za pojedine studijske programe, primjerice one u STEM područjima.** Izvanredni studenti, koji čine 28 % studentske populacije u Hrvatskoj, plaćaju pune iznose školarina, s tim da pri tome ne postoje subvencionirani bankovni krediti, porezne olakšice za roditelje ili obiteljski dodaci kojima bi se pokrio barem jedan dio školarine¹²¹. Istraživanje Eurostudent-a također je pokazalo kako je u Hrvatskoj obitelj najzastupljeniji izvor prihoda za većinu studenata, dok se u znatno manjoj mjeri oslanjaju na posao ili stipendije. Razlog tome je, između ostaloga, i **relativno nizak iznos stipendije.** Prosječni iznos stipendije u Hrvatskoj je 949 HRK mjesečno, s time da visoka učilišta dodjeljuju više iznose stipendija (prosječni iznos stipendije je 1.375 HRK) u odnosu na iznos stipendija dodijeljenih od ministarstva (908 HRK) ili lokalnih samouprava (765 HRK)¹²². **Dostupnost stipendija za poslijediplomske doktorske studije također je ograničena.** U šk.god. 2015./16. poslijediplomski sveučilišni doktorski studij upisalo je 3.157 doktoranada. Od ukupnog broja doktoranada, troškove dokorskog studija vlastitim sredstvima pokrilo je čak njih 54 %, dok je za 39 % doktoranada poslodavac platio troškove, a državne institucije snosile troškove za tek 2,1 % doktoranada¹²³.

Hrvatska bilježi nisku stopu uspješnosti završetka upisanog studija. Rezultati

117 http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1571.pdf p.93

118 Eurostudent izvješće za RH 2014 (IRO): <http://www.iro.hr/hr/politike-visokog-obrazovanja/socijalna-dimenzija/eurostudent/>

119 European Commission/EACEA/Eurydice, 2016. National Student Fee and Support Systems in European Higher Education – 2016/17. Eurydice Facts and Figures, str.35

120 Eurostudent izvješće za RH 2014 (IRO), str. 107: NAPOMENA U izvješću za 2014. godinu ukupan zbroj postotaka može biti veći od 100 % jedino kada je postojala mogućnost unošenja višestrukih odgovora.

121 European Commission/EACEA/Eurydice, 2016. National Student Fee and Support Systems in European Higher Education – 2016/17. Eurydice Facts and Figures

122 Eurostudent izvješće za RH 2014 (IRO), str. 108

123 DZS Statistička izvješća 1571/2016. str. 13

analize Instituta za razvoj obrazovanja – IRO¹²⁴ ukazuju kako je stopa uspješno završenog upisanog studija sveučilišnih studija u Hrvatskoj 62 %, dok je ukupna završnost stručnih studija tek 52 %. Većina studenata (oko 2/3) koji se odluče za prekid studija, to učine u ranoj fazi studiranja (na 1. i/ili 2. godini studija). Kao jedan od glavnih razloga za prekid studija izdvaja se gubitak motivacije, a slijede ga želja ili potreba za zaposlenjem. Budući da istraživanja ukazuju kako je odustajanje od studija učestalija pojava kod ranjivih skupina studenata (posebice studenata nižeg socioekonomskog statusa), nedostatak financijskih sredstava za studiranje može imati negativan učinak na uspješno završavanje studija, što dovoljno govori o važnosti razvoja kvalitetne sheme stipendiranja studenata, a posebice za studente s lošijim socioekonomskim statusom.

Nadalje, u usporedbi s ostalim članicama EU-a **hrvatski sustav visokog obrazovanja obilježava vrlo nizak stupanj internacionalizacije**. Prema podacima Eurostudent-a, u razdoblju od 2012. - 2015. tek je 2 % hrvatskih studenata bilo upisano na studij u inozemstvu, što Hrvatsku uz Slovačku i Srbiju sa 2 % i Ukrajinu sa 1 % pozicionira na začelje ljestvice u usporedbi s drugim državama uključenim u navedeno istraživanje. Za usporedbu, u Finskoj je taj udjel iznosio 21 %, u Norveškoj 19 %, a u Sloveniji 16 %. Međutim, u Hrvatskoj postoji značajan potencijal za daljnje povećanje stope studenata upisanih na programe u inozemstvu, budući da je njih 36 % izjavilo kako još nije, ali planira upisati studij u inozemstvu. Ova skupina hrvatskih studenata kao najveću prepreku za odlazak na studij u inozemstvo navodi dodatno financijsko opterećenje (79 %) te je Hrvatska prema ovoj prepreci nakon Irske (80 %) na vrhu ljestvice u usporedbi s ostalim državama uključenim u istraživanje. Osim toga, problemi s priznavanjem ECTS bodova stečenih u inozemstvu također predstavljaju značajnu prepreku za veliki udjel studenata u Hrvatskoj

(45 %), dok se u Danskoj, Nizozemskoj, Norveškoj, Francuskoj i Švedskoj tek 15 % ili manje studenata suočava s navedenom preprekom. Također, Hrvatska ima vrlo visok udjel studenata koji kao značajnu prepreku studiranju u inozemstvu navode nedostatak informacija od strane ustanova visokog obrazovanja (43 %), dok ovu prepreku, primjerice, u Estoniji, Norveškoj ili Češkoj navodi tek 15 % ili manje studenata. Navedeni pokazatelji ukazuju kako se hrvatski studenti suočavaju s relativno većim preprekama u planiranju odlaska na studij u inozemstvo u usporedbi s drugim Eurostudent zemljama zbog nedostatka dostupnih stipendija i neadekvatnih prilagodbi nadležnih institucija u osiguravanju institucionalne potpore za mobilnost studenata¹²⁵.

Hrvatski sustav visokog obrazovanja obilježava i vrlo niska atraktivnost za studente iz drugih država. Prema posljednjim dostupnim podacima Eurostat-a, u 2014. godini Hrvatska je imala najmanji udjel stranih studenata u ukupnoj studentskoj populaciji tercijarnog obrazovanja (0,4 %) u usporedbi s ostalim državama članicama EU-a. Osim toga, Hrvatska je u 2014. pripadala grupi članica EU-a (Estonija, Rumunjska, Slovenija, Litva, Latvija i Poljska) s najnižim udjelima stranih studenata u ukupnom broju visokoobrazovanih diplomanata (manje od 3 %)¹²⁶. Vrlo mala dostupnost studijskih programa na stranim jezicima u Hrvatskoj svakako je jedan od vodećih razloga niske ulazne mobilnosti stranih studenata, ali i izlazne mobilnosti studenata, budući da stupanj internacionalizacije matične institucije korelira sa stupnjem mobilnosti domaćih studenata. Naime, udjel studenata koji slušaju studijski program na stranom jeziku (uglavnom engleski jezik) u Hrvatskoj iznosi manje od 5 %¹²⁷.

Posebno loše rezultate bilježimo u pogledu udjela odraslih koji sudjeluju

124 IRO, 2014. Socijalna uključivost visokog obrazovanja u Hrvatskoj: analiza stanja str. 71-76

125 Eurostudent V 2012-2015, str. 193-197

126 http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Learning_mobility_statistics#Methodology_2F_Metadata

127 Eurostudent V 2012-2015, str. 205

u cjeloživotnom obrazovanju. Prema podacima Eurostat-a udjel odraslih je pao 3,3 % u 2012. na 3,0 % u 2016., dok je u istom razdoblju taj udjel na razini EU-a narastao s 9,2 % na 10,8 %.¹²⁸ Drugim riječima, zaostajanje RH za prosjekom EU-a u promatranom se razdoblju dodatno povećalo, što RH smješta među najlošije zemlje članice u pogledu cjeloživotnog obrazovanja. U Hrvatskoj je trenutno registrirano 590 ustanova za obrazovanje odraslih, no ne postoji definirani sustav osiguravanja kvalitete istih. Stoga se novim Zakonom o obrazovanju odraslih planiraju otkloniti nedostaci postojećeg sustava kako bi se povećala kvaliteta sustava obrazovanja odraslih i njegova usklađenost s novim pristupom razvoja kvalifikacija i programa koju donosi Zakon o HKO¹²⁹.

Dobro je poznato da **obrazovni sustav u Hrvatskoj u nedovoljnoj mjeri odražava potreba tržišta rada**, što se onda odražava i na relativno slabe rezultate u pogledu zapošljivosti mladih. Podaci o zapošljivosti mladih netom nakon završetka školovanja ukazuju na to da mladi u Hrvatskoj imaju manje šanse za zaposlenje, ali i da se te šanse značajno razlikuju ovisno o razini završenog obrazovanja. Prema podacima Eurostat-a¹³⁰, u 2016. godini ukupna stopa zaposlenosti mladih u dobnoj skupini od 20 do 34 godine po netom završenom obrazovanju (ISCED 3-8 razina), tj. u razdoblju od 1 do 3 godine nakon stjecanja diplome iznosila je 72,0 % u 2016. godini, što je vrlo pozitivni pomak u odnosu na 2013. godinu (53,8 %), no i dalje ispod prosjeka EU-a od 77,1 % u 2016. Međutim, stopa zaposlenosti mladih s netom završenom srednjom ili višom školom (ISCED razine 3 i 4) bila je mnogo niža te je u 2016. iznosila tek 62 %. Premda je to znatno poboljšanje u odnosu na 2012. kada je stopa zaposlenosti iznosila svega 49 %, Hrvatska i dalje zaostaje za prosjekom EU-a koji je u 2016. iznosio 70 %. Slično tome,

stopa zaposlenosti mladih u razdoblju od 1 do 3 godine po završenom tercijarnom obrazovanju (ISCED razine 5-8) povećala se s 56,4 % u 2013. na čak 74,4 % u 2016. godini, ali je i dalje ispod prosjeka EU-a (82,8 % u 2016.). Ovakav rezultat ukazuje da je i dalje prisutan problem zapošljivosti mladih osoba, a koji je posebno izražen kod mladih sa srednjom ili višom školom. Problem slabe zapošljivosti nakon završetka obrazovanja može se povezati i sa slabim napretkom u pogledu ostvarivanja razvojnih ciljeva Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije, posebno u dijelu koji se odnosi na punu uspostavu i primjenu Hrvatskog kvalifikacijskog okvira kao ključnog instrumenta za bolje povezivanje obrazovnih programa s potrebama tržišta rada.

U pogledu teritorijalne dostupnosti i kvalitete infrastrukture obrazovanja i usavršavanja (uključujući sve razine – rano djetinjstvo, predškolsku dob, primarno, sekundarno i tercijarno obrazovanje), **obrazovni je sustav nejednako razvijen na regionalnoj i lokalnoj razini.** Analiza postojeće mreže škola, programa i studentskog smještaja jasno ukazuje na njihovu suboptimalnu organizaciju i raspodjelu, što ne odgovara ni potrebama studenata niti geografskim, ekonomskim i demografskim osobitostima hrvatskog područja. Stoga je **cilj nedavno pokrenutog restrukturiranja mreže škola i programa stvaranje smjernica za njezinu funkcionalnu i racionalnu preobrazbu.** Valja istaknuti kako su potrebe za dodatnim ulaganjima u modernizaciju osnovnih i srednjih škola i dalje značajne. Prema podacima MZO-a, još uvijek preko 700 osnovnih i srednjih škola radi u dvije smjene, a čak 186 osnovnih škola (matičnih) nema sportsku dvoranu.

128 <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc440&plugin=1>

129 NRP 2017, str. 48

130 <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Prioritetne potrebe područja obrazovanja uglavnom ostaju nepromijenjene, a odnose se na poboljšanje usklađenosti obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada, uz nastavak rada na poboljšanju kvalitete sustava na svim razinama. Ključni prioriteti mogu se sažeti na sljedeći način:

- *Intenzivirati rad na provedbi Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije, a posebno u dijelu koji se odnosi na provedbu kurikularne reforme kao temeljnog okvira za daljnje osuvremenjivanje odgojno-obrazovnih programa osnovnog i srednjoškolskog sustava obrazovanja odnosno poboljšanja ishoda učenja.*
- *Intenzivirati rad svih uključenih u razvoj i provedbu Hrvatskog kvalifikacijskog okvira kako bi se što prije osigurala kvalitetne promjene obrazovnih programa u smislu njihove relevantnosti za potrebe tržišta rada, a posebno u dijelu srednjoškolskih programa gdje se bilježe osobite poteškoće u pogledu zapošljivosti učenika nakon završetka obrazovanja.*
- *Povećati stupanj internacionaliziranosti visoko-obrazovnih institucija kroz poboljšanja u dostupnosti kvalitetnih studijskih programa na engleskom jeziku i druge, organizacijske prilagodbe. Ojačati poticanje ulazne i izlazne mobilnosti studenata i profesora.*
- *Nastaviti s aktivnostima koje imaju za cilj poboljšanje dostupnosti visokog obrazovanja, prije svega kroz daljnja ulaganja u smještajnu infrastrukturu te kroz daljnje poboljšanje sustava stipendiranja odnosno financijskih olakšica, a posebno za pojedine kategorije studenata koji trenutno nemaju primjereni pristup studentskim potporama.*
- *Intenzivirati ulaganja u razinu opremljenosti obrazovnih institucija informacijsko-komunikacijskim tehnologijama (IKT), odnosno ubrzati formiranje digitalno zrelih škola.*
- *Značajne napore potrebno je uložiti u povećanje uključenosti odraslih u programe cjeloživotnog obrazovanja i osposobljavanja. Prioritetno je unaprijediti kvalitetu i relevantnost programa obrazovanja odraslih te povećati njihovu dostupnost.*
- *Povećati dostupnost predškolskih odgojno-obrazovnih ustanova te osigurati njihovu kvalitetnu opremljenost kako bi se povećao obuhvat djece uključene u predškolske programe.*

11. Javna uprava i pravosuđe

Kvalitetna i učinkovita javna uprava i pravosuđe predstavljaju važan dio sveukupnog institucionalnog okvira za stvaranje i učinkovitu provedbu nacionalnih reformskih sektorskih politika kojima se postavljaju temelji za dugoročni stabilan društveni i gospodarski razvoj zemlje. Kontinuirane reforme koje se posljednjih desetak godina provode u područjima javne uprave i pravosuđa svojim se sadržajem, opsegom, dinamikom, načinom provedbe (a posljedično i rezultatima) bitno razlikuju.

Reforme u području pravosuđa u odnosu na reforme u području javne uprave mogu se ocijeniti kao reforme koje imaju mnogo više sustavni karakter. S njihovom se provedbom započelo 2005. godine s ciljem prilagodbe hrvatskog pravosuđa pravnoj stečevini EU-a (Poglavlje 23 "Pravosuđe i temeljna prava"). Te reforme provode se i u kontinuitetu prate realizacijom ciljeva definiranih strateškim dokumentima i pratećim akcijskim planovima koji se periodički ažuriraju, dopunjavaju i mijenjaju novima.¹³¹ Reformske aktivnosti usmjerene su na stvaranje preduvjeta za neovisnost, nepristranost i profesionalizam u pravosuđu te povećanje učinkovitosti pravosuđa, uključujući racionalizaciju i informatizaciju pravosudnog sustava, u čemu se iz godine

u godinu ostvaruju vidljiva i mjerljiva poboljšanja, prvenstveno u smanjenju broja neriješenih predmeta, rastu stope rješavanja predmeta i smanjenju vremena potrebnog za rješavanje predmeta. Unatoč tome, Europska komisija u izvješću o provedbi Nacionalnog programa reformi za 2016. ističe kako se hrvatsko pravosuđe i dalje nalazi pred izazovom poboljšanja svoje učinkovitosti i kvalitete, što je očekivano s obzirom na to da je razina i složenost strukturnih problema u području pravosuđa iznimno velika te predstoje još brojne aktivnosti na daljnjem unaprjeđenju stanja.

S druge strane, **reforme u sustavu javne uprave kroz duže su se vremensko razdoblje provodile bez jasnog strateškog okvira**¹³², a uglavnom su bile usmjerene prema poboljšanjima unutarnje organizacije i načina rada u tijelima javne uprave, razvoju i unaprjeđenju dijela poslovnih procesa, jačanju transparentnosti i poboljšanju komunikacije s korisnicima te povećavanju razine stručnosti, odgovornosti, etičnosti i učinkovitosti službenika u javnoj upravi.

Prema posljednjim dostupnim podacima

¹³¹ Trenutno važeća strategija u području reforme pravosuđa je „Strategija razvoja pravosuđa za razdoblje 2013. – 2018.“, „Narodne novine“, broj 144/2012

¹³² Iznimno, u razdoblju od 2008. do 2011. godine reformske aktivnosti u području javne uprave provodile su se na temelju strateškog dokumenta pod nazivom „Strategija razvoja javne uprave za razdoblje 2008. – 2011.“; <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/Arhiva/11-02-1.pdf>

Svjetske banke o pokazateljima upravljanja¹³³, **Hrvatska u razdoblju od 2010. do 2015. sveukupno gledajući nije napravila gotovo nikakav pomak u odnosu na druge države članice EU-a u pogledu povećanja učinkovitosti vladavine, regulatorne kvalitete, i vladavine prava**, a nakon nekoliko godina blagog rasta u 2015. godini zabilježila je i pad u ukupnim ocjenama. U odnosu na učinkovitost vladavine, pokazatelj koji se odnosi na kvalitetu javnih službi, kvalitetu državne službe i njezinu neovisnost od političkih pritisaka, kvalitetu formuliranja i provedbe javnih politika te vjerodostojnost vladinog opredjeljenja za formulirane politike Hrvatska je zabilježila pad i trenutno se nalazi na 71,63 percentilu, dok je prosjek EU-28 na 82,85 percentila, a EU-10 na 78,99 percentila. Posebno zabrinjava činjenica da je u promatranom razdoblju **Hrvatska kontinuirano bilježila pad ukupne ocjene u odnosu na regulatornu kvalitetu**, pokazatelj kojim se ocjenjuje sposobnost vlasti da formuliraju i provode kvalitetne politike i propise koji omogućuju i promiču razvoj privatnog sektora te se 2015. godine nalazila na 64,90 percentilu odnosno **na samom dnu ljestvice zemalja EU-a, gotovo 20 percentila ispod prosjeka EU-28 (84,46) i EU-10 (81,15). Gotovo isti zaostatak za prosjekom EU-a Hrvatska pokazuje i u odnosu na vladavinu prava**, pokazatelj povjerenja i pridržavanja propisa te osobito kvalitete izvršenja ugovora, zaštite prava vlasništva, rada policije i sudova, kao i vjerojatnosti kriminala i nasilja. Promatrano po tome pokazatelju Hrvatska se nalazi na 62,50 percentilu dok prosjek EU-28 iznosi 82,76 a prosjek EU-10 78,56. Jedini konkretni pomak u pet promatranih godina Hrvatska je zabilježila u odnosu na suzbijanje korupcije, pokazatelj gdje bilježi blag, ali kontinuirani rast te se u 2015. godini nalazila na 63,46 percentilu, no i uz taj pomak dosta zaostaje za prosjekom EU-28 (78,70) i EU-10 (72,26). Sličan **blagi pomak u suzbijanju korupcije vidljiv je i u indeksu percepcije korupcije**

133 The World Bank, Worldwide Governance Indicators; <http://data.worldbank.org/data-catalog/worldwide-governance-indicators>

(„Corruption perception index“ – CPI)¹³⁴ za razdoblje od 2012. do 2016. godine koji svake godine donosi Transparency International, no potrebno je napomenuti da je promatrajući i taj pokazatelj u 2016. godini (CPI 49) Hrvatska zabilježila pad u odnosu na ranije razdoblje u kojem je bilježila kontinuirani blagi rast (CPI 51 u 2015. godini).

Prema Doing Business pokazateljima¹³⁵ Svjetske banke Hrvatska je u razdoblju od 2013. do 2017. godine znatno napredovala u ukupnoj ocjeni jednostavnosti poslovanja (od 84. mjesta na svjetskoj ljestvici 2013. do 40. mjesta 2017. godine), zahvaljujući pristupanju Europskoj uniji i djelomičnom prilagođavanju zajedničkim pravilima, institucionalnom okviru i dobroj praksi EU-a u odnosu na prekograničnu trgovinu, izvršavanje ugovora, zaštitu manjinskih ulagača i rješavanje insolventnosti. S druge strane, **Hrvatska u promatranom razdoblju nije napravila veće pomake kojima bi se pojednostavili, ubrzali, odnosno pojeftinili aspekti poslovanja koji se odnose na pokretanje tvrtke (95. mjesto), rješavanje građevinskih dozvola (128. mjesto), dobivanje električne energije (68. mjesto), registraciju nekretnine (62. mjesto), dobivanje kredita (75. mjesto) i plaćanje poreza (49. mjesto).**

Sličnu ocjenu poslovne klime u Hrvatskoj daju i Globalna izvješće o konkurentnosti Svjetskog gospodarskog foruma¹³⁶ u razdoblju od 2013. do 2017. godine prema kojima Hrvatska prema uvjetima poslovanja zauzima donji dio ljestvice konkurentnosti, s ukupnom ocjenom 4,1 (u rasponu od 1-7), čemu pridonosi posebno loša ocjena

134 Transparency International, Corruption Perception Index; <https://www.transparency.org/research/cpi/>

135 The World Bank: Doing Business - Historical Data Sets and Trends Data 2013-2017; <http://www.doingbusiness.org/Custom-Query>

136 Izvor: World Economic Forum, Global Competitiveness Report, izvješća dostupna na: <https://www.weforum.org/search?utf8=%26amp;query=global+competitiveness+report&cx=005374784487575532108%3Azw8u4lxoba&cof=FORID%3A11&op.x=0&op.y=0&op=Search>

aspekata poslovanja koji se odnose na institucionalni okvir, a posebno na povjerenje javnosti u političare (ocjena 2,1) te na (ne)učinkovitost vladine potrošnje, na opterećujuću zakonsku regulativu i na (ne) učinkovitost pravnog okvira u rješavanju sporova (ocjena 2.2.). Konačno, potrebno je napomenuti kako je, prema nalazima anketa („Executive Opinion Survey“) koje se provode u okviru istraživanja globalne konkurentnosti u cijelom promatranom razdoblju **neučinkovita javna uprava istaknuta kao glavna prepreka poslovanju u Hrvatskoj, a slijede je visoke stope poreza, politička nestabilnost i kompleksnost poreznih propisa.**

U izvještaju iz veljače 2017. godine o procjeni napretka u provedbi strukturnih reformi u 2016. godini izrađenom u okviru Europskog semestra¹³⁷ (dalje u tekstu: „Izvjješće“), Europska komisija ocijenila je kako proteklih godina u Hrvatskoj nije ostvaren konkretan napredak u otklanjanju nedostataka javne uprave. Dio najavljivanih reformskih mjera nije započeo s provedbom ili su izrađene tek početne analize, dok je provedba nekih mjera odgođena. U kontekstu parlamentarnih izbora koji su održani dvaput u manje od godinu dana, Hrvatska je ostvarila ograničen napredak u provedbi upućenih preporuka koje se odnose na smanjivanje rascjepkanosti i poboljšanje funkcionalne raspodjele nadležnosti u javnoj upravi. **Donošenje novih propisa o plaćama u državnom sektoru u cilju usklađivanja među tijelima javne uprave i pružateljima javnih usluga odgođeno je za više od dvije godine, za 2019.** Određeni napredak je postignut u području uređenja procedure sklapanja kolektivnih ugovora. Vlada je razvila zajedničku metodologiju i smjernice za pregovore, koordiniranje i praćenje kolektivnih ugovora u javnoj upravi te ih je prihvatila u veljači 2017. Dva temeljna

kolektivna ugovora kojima se uređuju prava državnih i javnih službenika istekla su 2016. godine. Oba će se privremeno produžiti i dogovoriti u 2017., djelomično i u cilju bolje usklađenosti pregovaračkog ciklusa.

Također, određeni napredak ostvaren je u području korištenja elektroničkih komunikacija u javnoj upravi. **Kroz projekt e-Građani, građanima se omogućava elektronička komunikacija s javnim sektorom, izravan pristup elektroničkim uslugama javne uprave i primanje osobnih elektroničkih poruka javne uprave.** Od uspostavljanja sustava broj usluga i korisnika i njihovih prijava u sustav kontinuirano raste. Prema podacima Ministarstva uprave¹³⁸ krajem 2016. godine u sustavu su bile uspostavljene 34 elektroničke usluge koje je koristilo ukupno 361.396 jedinstvenih korisnika, koji su se 4.435.782 puta prijavili u sustav. Iako su dale određene vidljive rezultate, provedene reforme u području javne uprave bile su parcijalnog karaktera te nisu bitno pridonijele rješavanju temeljnih problema sustava, među kojima je najveći velika fragmentiranost tijela u sustavu javne uprave, njihova loša povezanost i nepostojanje kvalitetnih mehanizama, koordinacije i nadzora nad radom tijela u sustavu javne uprave, koji se u konačnici odražavaju na njegovu kvalitetu i učinkovitost. Posljedično, javna uprava u Republici Hrvatskoj po većini relevantnih pokazatelja i dalje zaostaje za europskim prosjekom.

Iako navedeni podaci relevantnih međunarodnih istraživanja godinama upozoravaju na neučinkovitost javne uprave kao jednu od temeljnih prepreka za daljnji gospodarski i društveni razvoj Hrvatske, **polazišne osnove za sustavnu i cjelovitu reformu javne uprave postavljene su tek u lipnju 2015. godine donošenjem Strategije reforme javne uprave za**

¹³⁷ Europska komisija: “Europski semestar 2017.: procjena napretka u provedbi strukturnih reformi te sprječavanju i ispravljanju makroekonomskih neravnoteža i rezultati detaljnih preispitivanja u skladu s Uredbom (EU) br. 1176/2011 “, SWD(2017) 76 final, Bruxelles, veljača 2017.; <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-country-report-croatia-hr.pdf>

¹³⁸ Ministarstvo uprave, Statistički prikaz br.5.; [https://uprava.gov.hr/UserDocsImages//Statisticki%20prikaz//Statisticki%20prikaz%20br%205%20\(24.01.2017.\).pdf](https://uprava.gov.hr/UserDocsImages//Statisticki%20prikaz//Statisticki%20prikaz%20br%205%20(24.01.2017.).pdf)

razdoblje od 2015. do 2020. godine¹³⁹ (dalje u tekstu „Strategija“). Potrebno je naglasiti da je vremenski okvir donošenja, a donekle i sadržaj Strategije bio povezan s ispunjenjem preduvjeta (eng. *ex-ante conditionality*) za korištenje sredstava Europskog socijalnog fonda (ESF) u okviru Prioritetne osi “Dobro upravljanje” Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali 2014. - 2020.

Nastavno na donošenje Strategije, Vlada Republike Hrvatske je tek 14. prosinca 2016. godine¹⁴⁰ donijela Akcijski plan za provedbu reforme javne uprave. Akcijski plan izrađen je u skladu sa standardima OECD-SIGMA za strateški okvir za reformu javne uprave¹⁴¹ te sa zahtjevima Europske komisije nužnim za ispunjavanje *ex ante* uvjeta. **Strategija razvoja javne uprave i Akcijski plan predstavljaju iznimno ambiciozan strateški okvir za cjelovitu reformu sustava javne uprave** kojim se detaljno razrađuju tri temeljna prioriteta politike Vlade Republike Hrvatske u ovom području: izgradnja učinkovite javne uprave; depolitizacija i učinkovito upravljanje ljudskim resursima u javnome sektoru te informatizacija javnih usluga.

U okviru prvog prioriteta (**Izgradnja učinkovite javne uprave**) predviđa se, između ostaloga, racionalizacija sustava javne uprave smanjenjem fragmentiranosti i jasnim razgraničenjem djelokruga i nadležnosti (uključujući reguliranje pravnog statusa pravnih osoba s javnim ovlastima agencijskog tipa) te uspostava optimalne teritorijalne organizacije lokalne samouprave kao osnova za fiskalnu i funkcionalnu decentralizaciju. Nadalje, u okviru ovog

prioriteta predviđa se uspostava učinkovitog sustava upravljanja kvalitetom, koji uključuje standardizaciju poslova državne uprave, optimizaciju broja zaposlenih, uspostavu sustava strateškoga planiranja i upravljanja razvojem, unaprjeđenje upravnog postupanja, unaprjeđenje mehanizama suradnje i koordinacije među tijelima državne uprave. Navedene aktivnosti trebale bi rezultirati uspostavom jedinstvenih upravnih mjesta (*“one stop shop”*) koje će građanima i gospodarskim subjektima olakšati komunikaciju s tijelima javne uprave, ali i pristup uslugama te skratiti vrijeme i smanjiti troškove koji su potrebni za ostvarenje usluga.

U okviru drugog prioriteta (**Depolitizacija i učinkovito upravljanje ljudskim resursima u javnome sektoru**) predviđaju se mjere kojima će se poticati transparentnost zapošljavanja, profesionalizam, stručnost, etičnost i osigurati nagrađivanje na temelju rezultata. Te mjere uključuju razvoj sustava kompetencija u javnoj upravi te uspostavu sustava praćenja, ocjenjivanja i napredovanja zaposlenih na temelju mjerljivih kriterija radne učinkovitosti. Također, s ciljem reguliranja i postizanja ujednačenog sustava plaća u javnoj upravi i javnim službama predviđa se uspostavljanje jedinstvenog strukturiranog sustava utvrđivanja plaća i nagrađivanja. Nadalje, Akcijskim planom predviđa se daljnje unaprjeđenje sustava obrazovanja u javnoj upravi kroz jačanje kapaciteta Državne škole za javnu upravu i unaprjeđenje suradnje sa znanstvenom zajednicom u osmišljavanju i provedbi obrazovnih programa i stručnog usavršavanja. Konačno, u okviru ovoga prioriteta predviđaju se mjere usmjerene na jačanje etičkih standarda zaposlenih, koje uključuju donošenje standarda ponašanja te razvoj planova integriteta s mjerama koje će se poduzeti radi otklanjanja i prevencije koruptivnog ponašanja zaposlenih.

U okviru trećeg prioriteta (**Informatizacija javnih usluga**) predviđa se digitalizacija

139 Strategija razvoja javne uprave, “Narodne novine” br. 70/2015; http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_06_70_1329.html

140 Akcijski plan provedbe Strategije razvoja javne uprave u razdoblju od 2017. do 2020. godine; [https://uprava.gov.hr/UserDocsImages//novosti/Akcijski %20plan %20provedbe %20Strategije %20razvoja %20javne %20uprave %20za %20razdoblje %20od %202017. %20do %202020. %20godine.pdf](https://uprava.gov.hr/UserDocsImages//novosti/Akcijski%20plan%20provedbe%20Strategije%20razvoja%20javne%20uprave%20za%20razdoblje%20od%202017.%20do%202020.%20godine.pdf)

141 OECD SIGMA “The Principles of Public Administration”, Strategic Framework of Public Administration Reform; <http://www.sigmaweb.org/publications/Principles-Public-Administration-Nov2014.pdf>

svih procesa javne uprave kako bi se e-usluge učinile dostupnijima građanima i poduzetnicima te se time osigurala brza i kvalitetna usluga. Digitalizacijom javne uprave koja uključuje uspostavu Središnjeg državnog informacijskog sustava, optimizaciju resursa, centralizirano upravljanje svim informacijskim sustavima i uslugama na jednom mjestu te uvođenjem i korištenjem e-identiteta za svakog građanina predviđa se stvaranje učinkovitog i racionalnog informacijskog i organizacijskog sustava. Treba međutim napomenuti kako je Strategijom razvoja javne uprave predviđen samo dio aktivnosti koje se odnose na informatizaciju javnog sektora, dok je cjelovita informatizacija predviđena Strategijom e-Hrvatska 2020¹⁴² i pratećim akcijskim planom¹⁴³ koje je Vlada Republike Hrvatske donijela 25. svibnja 2017. Njima se namjerava stvoriti cjelovit i učinkovit državni informacijski sustav koji će pružati visoku kvalitetu elektroničkih usluga na nacionalnoj i europskoj razini te osigurati interoperabilnost novih, kao i već postojećih informacijskih sustava u javnoj upravi. Mjere za provedbu obje navedene strategije komplementarne su i međusobno povezane.

Sveukupno, u okviru tri prioriteta navedena u Akcijskom planu razrađeno je i opisano sedam općih i 17 specifičnih ciljeva te 44 mjere s rokovima provedbe, pokazateljima ostvarenja i institucijama zaduženima za provedbu. Akcijski plan sadrži i indikativnu listu 21 projekta kroz koje će se provoditi pojedine reformske aktivnosti¹⁴⁴. Konačno, Akcijskim planom detaljno je razrađena upravljačka i operativna struktura zadužena za koordinaciju i provedbu reformskih procesa i njihovo usklađivanje s drugim sektorskim strategijama te mehanizmi kojima

se osigurava uključivanje svih relevantnih dionika i transparentnost procesa. Reformske mjere predviđene Akcijskim planom uvrštene su u Nacionalni program reformi za 2017. godinu koji je Vlada Republike Hrvatske donijela 27. travnja 2017. sukladno predviđenoj dinamici njihove provedbe¹⁴⁵.

S druge strane, **reforma pravosuđa koja se kontinuirano provodi dugi niz godina pokazuje lagane, ali dosljedne pozitivne opće trendove u odnosu na smanjenje broja neriješenih predmeta, povećanu stopu rješavanja i skraćivanje sudskih postupaka.** Prema podacima Europske komisije (CEPEJ)¹⁴⁶ u razdoblju od 2010. do 2014. godine prosječno vrijeme rješavanja prvostupanjskih građanskih i trgovačkih predmeta smanjeno je sa 462 na 380 dana, a stopa rješavanja povećana je sa 102 % na 113 %. U istom razdoblju, prosječno vrijeme rješavanja u prvostupanjskim postupcima pred upravnim sudovima smanjeno je s 825 na 426 dana, sa stopom rješavanja od 86 %, dok je prosječno vrijeme rješavanja u prvostupanjskim kaznenim postupcima smanjeno s 221 na 144 dana, a stopa rješavanja porasla je sa 106 % na 130 %. Prema statistici Ministarstva pravosuđa¹⁴⁷ o kretanju broja predmeta po sudovima na kraju 2016. godine ostalo je ukupno 508.931 neriješenih sudskih predmeta, što u odnosu na početak 2012. godine (827.102 prenesenih predmeta) predstavlja ukupno smanjenje od 318.171 predmeta, odnosno 38,47 % od ukupnog broja neriješenih predmeta tijekom razdoblja od pet godina. Najveći doprinos smanjenju broja neriješenih predmeta u razdoblju 2012. - 2016. ostvaren

142 Strategija e-Hrvatska 2020; https://uprava.gov.hr/UserDocImages//e-Hrvatska//Strategija_e-Hrvatska_2020.pdf

143 Akcijski plan za provedbu Strategije e-Hrvatska 2020; https://uprava.gov.hr/UserDocImages//e-Hrvatska//Akcijski_%20plan_%20za_%20provedbu_%20Strategije_%20e-Hrvatska_%202020.pdf

144 Ukupna vrijednost navedenih projekata je 880.364.950,00 kuna, od kojih će se 748.310.208,00 kuna osigurati iz sredstava EU-a (493.310.208,00 kuna iz sredstava ESF-a i 255.000.000,00 kuna iz sredstava EFRR-a) a 132.054.743,00 kuna iz državnog proračuna.

145 Vlada Republike Hrvatske, Nacionalni program reformi za 2017.; https://vlada.gov.hr/UserDocImages/Sjednice/2017/04_%20travanj/33_%20sjednica_%20VRH/33_%20-%201.pdf

146 The European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ): "European judicial systems efficiency and quality of justice", Edition 2016 (2014 data): http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2016/publication/REV1/2016_1_%20-%20CEPEJ_%20Study_%2023_%20-%20General_%20report_%20-%20EN.pdf

147 Ministarstvo pravosuđa – Statistički pregled za 2016.; https://pravosudje.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/Pravo_%20na_%20pristup_%20informacijama/Izviješća/Statisticki_%20pregled_%20za_%202016_%20godinu.pdf

je u području prekršajnih predmeta (57,7 % od ukupnog broja smanjenih neriješenih predmeta) te zemljišnoknjižnih (24,3 %) i ovršnih (10,2 %). S druge strane, povećanje broja predmeta bilježi se jedino kod kaznenih predmeta. Ipak, treba istaknuti kako su u pojedinim segmentima pravosudnog sustava pokazatelji pogoršani. Tako je npr. prosječan broj dana rješavanja postupka na Vrhovnom sudu prema podacima Ministarstva povećan sa 400 dana u 2012. na 564 dana u 2016. Također, jedini sud koji je imao stopu rješavanja predmeta manju od 100 % u 2016. bio je visoki upravni sud, dok je za usporedbu isti sud u 2012. zabilježio stopu rješavanja od čak 446,8 %.

U okviru reforme pravosuđa, **tijekom 2015. godine provedena je temeljita reorganizacija pravosudnog sustava** u Republici Hrvatskoj s ciljem daljnje racionalizacije i povećanja učinkovitosti, koja je obuhvatila teritorijalni preustroj mreže općinskih i prekršajnih sudova te općinskih državnih odvjetništava, organizacijski preustroj pravosudnog sustava kroz poboljšanje učinkovitosti pratećih službi pravosudnih tijela, reformu žalbenog postupka kroz elektroničku nasumičnu dodjelu predmeta svim županijskim sudovima u Republici Hrvatskoj te dovršetak procesa informatizacije u svim pravosudnim tijelima.

Umjesto dotadašnjih 67 općinskih sudova ustanovljeno je njih 24, a broj trgovačkih sudova povećan je na osam. Nova mreža prekršajnih sudova ustanovljena je 1. srpnja 2015. godine, na način da su umjesto dotadašnjih 61 ustanovljena 22 prekršajna suda. Općinski sudovi i općinska državna odvjetništva koja su 31. ožujka 2015. godine prestali s radom i prekršajni sudovi koji su 30. lipnja 2015. prestali s radom kao samostalna pravosudna tijela nastavili su s radom kao stalne službe onih sudova i općinskih državnih odvjetništava na čijem su području ustrojeni.

Pored značajnog napretka u pogledu smanjenja količine sudskih predmeta i dalje postoje značajni nedostaci u pogledu kvalitete pravosuđa. Prema podacima Ministarstva pravosuđa o načinu rješavanja predmeta u drugom stupnju u 2016., još uvijek je prisutna velika stopa nepotvrđivanja prvostupanjskih presuda koja se kreće od 34% u slučaju kaznenih predmeta na županijskim sudovima do čak 58% kod predmeta na Visokom prekršajnom sudu.¹⁴⁸ Slične zaključke o kvaliteti pravosuđa je utvrdila i Europska komisija. Utvrđujući da je postignut ograničen napredak u poboljšanju kvalitete i učinkovitosti pravosudnog sustava u okviru trgovačkih i upravnih sudova, te da je smanjen broj neriješenih predmeta, Europska komisija naglašava da su sudski postupci još uvijek dugotrajni te da su u 2015. broj neriješenih predmeta i vrijeme potrebno za donošenje odluke u građanskim i trgovačkim parničnim predmetima još uvijek bili među najvećima u EU-u te da se povećao broj neriješenih kaznenih predmeta.¹⁴⁹ Izvješće ističe **potrebu daljnje informatizacije pravosuđa, čime bi se mogle ostvariti znatne uštede i smanjiti radno opterećenje sudskog osoblja te potrebu za unaprjeđenjem upravljanja predmetima na prvostupanjskim trgovačkim sudovima.** Također, Europska komisija smatra da je potrebno jačati administrativni kapacitet Državnog sudbenog vijeća čiju funkciju smatra ključnom za zaštitu neovisnosti pravosuđa.

Konačno, Izvješće upozorava na kašnjenje u provedbi Strategije suzbijanja korupcije za razdoblje od 2015. do 2020. godine i akcijskog plana za njezinu provedbu u razdoblju 2015. – 2016., posebno naglašavajući potrebu otklanjanja rizika korupcije u javnoj nabavi čime bi se, s obzirom na to da javna nabava čini oko 13 % BDP-a, mogle ostvariti znatne uštede u javnoj potrošnji.

¹⁴⁸ Ibid

¹⁴⁹ Europska komisija (2017c) Country Report Croatia 2017 Including an In-Depth Review on the prevention and correction of macroeconomic imbalances. Brussels, 22.2. 2017. SWD(2017) 76 final

Na temelju nalaza analize mogu se izdvojiti sljedeći zaključci i preporuke:

- Za ostvarenje napretka u području javne uprave i pravosuđa, ključno je osiguranje političke podrške reformskim procesima. Iako su u prethodnim godinama napravljeni brojni mali koraci cjelovita reforma javne uprave, osim na deklaratornoj razini, u Hrvatskoj sve do nedavno nije bila prepoznata kao jedan od političkih prioriteta.
- Iako Strategija razvoja javne uprave i Akcijski plan predstavljaju detaljno razrađenu podlogu za cjelovitu i sustavnu reformu sustava javne uprave upitno je može li tako ambiciozno zamišljena i kompleksna reforma biti provedena u zadanim sadržajnim i vremenskim okvirima bez ulaganja dodatnih (prije svega materijalnih i kadrovskih) resursa te uz puno jaču političku podršku nego do sada. Naime, većina aktivnosti koja je trebala biti provedena u prvoj polovici 2017. još nije započela, učinkovita upravljačka i operativna struktura za provedbu Strategije nije uspostavljena¹⁵⁰, a Ministarstvo uprave koje je Akcijskim planom bilo predviđeno kao središnje tijelo zaduženo za provedbu reforme nije uspjelo osigurati zadovoljavajuće administrativne i kadrovske kapacitete za strateško i operativno planiranje i koordinaciju tako složenog procesa, kao ni za izradu i upravljanje brojnim reformskim projektima koji bi se trebali financirati sredstvima EU-a i o kojima u velikoj mjeri ovisi uspjeh reforme. Stoga je nužno čim prije ojačati administrativne kapacitete unutar Ministarstva uprave kao temeljne preduvjete uspješne provedbe reforme javne uprave.
- Reforma pravosuđa koja se već dulje vrijeme provodi sustavno i u kontinuitetu, koja uživa političku podršku i za čiju su učinkovitu provedbu izgrađeni kapaciteti pokazuje vidljive rezultate u smislu povećanja učinkovitosti, no kako bi se problemi koji se tom reformom namjeravaju ukloniti što prije riješili potrebno je pojačati dinamiku njezine provedbe.
- U području pravosuđa potrebno je nastaviti s jačanjem upravljačkih funkcija na sudovima, obrazovnim aktivnostima te informatizacijom, a posebno u dijelu daljnjeg razvoja sustava upravljanja sudskim predmetima.
- Nužno je pojačati napore da se ubrza rješavanje predmeta na pojedinim sudovima kao što su Vrhovni sud te Visoki upravni sud. Također, nužno je nastaviti daljnje aktivnosti u informatizaciji
- U kontekstu dobivanja snažnije političke podrške za reformske procese u javnoj upravi i pravosuđu, kao dobar korak se mogu ocijeniti posljednje izmjene Poslovnika Vlade Republike Hrvatske iz lipnja 2017.¹⁵¹ kojima je dosadašnje poslove Koordinacije za pravosuđe i upravu preuzela nova Koordinacija za gospodarstvo i strukturne reforme, koja bi na najvišoj političkoj razini trebala dati političku podršku procesima reforme javne uprave i pravosuđa, usklađivati i koordinirati međusektorsko djelovanje u procesu reformi, ali i pobrinuti se kako bi se za provedbu reformi osigurali potrebni materijalni, tehnički, infrastrukturni te kadrovski preduvjeti.

¹⁵⁰ Poslovnik o izmjenama i dopunama Poslovnika Vlade republike Hrvatske, "Narodne novine", broj 57/2017; http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_06_57_1253.html

12. Poljoprivreda, prehrambena industrija i šumarstvo

Sektor poljoprivrede bilježi kontinuirano smanjenje važnosti u ukupnom gospodarstvu Republike Hrvatske u pogledu udjela u bruto domaćem proizvodu i zaposlenosti. Udjel poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u ukupnom BDP-u Republike Hrvatske iznosio je 3,8 % za 2012., dok je u 2016. isti pao na 3,4 %. Ipak, udjel poljoprivrede u Hrvatskoj još je uvijek značajno veći nego na razini Europske unije, pri čemu se i na razini Europske unije također bilježi trend smanjenja udjela. Tako se u razdoblju 2012. - 2016. udjel poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u ukupnom BDP-u na razini EU-28 smanjio s 1,5 na 1,3 %, što je samo nastavak dugogodišnjeg trenda.

Zaposlenost u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva također bilježi pad. Godine 2012. u sektoru je bilo zaposleno 161.000 ljudi, što predstavlja 10,6 % od ukupnog broja zaposlenih u RH. U 2016. ta brojka se smanjila na 106.000, što predstavlja 6,8 % od ukupno zaposlenih. **Slična je tendencija kretanja zaposlenih u EU-28 u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva.** Kao i u Hrvatskoj, EU-28 također bilježi pad udjela u zaposlenosti, što ukazuje na to da se radi o jednom općem trendu smanjenja gospodarske važnosti ovog sektora. U 2016. udjel zaposlenih u spomenutom sektoru na razini EU-a iznosio je 4,0 %, što je za 0,6 % manje nego 2012. Sektor poljoprivrede suočen je i s nizom drugih nepovoljnih obilježja opisanih u nastavku te se može ustvrditi da se **radi**

o jednom od najranjivijih gospodarskih sektora u Hrvatskoj, posebice u odnosu na vrlo jaku konkurenciju iz ostalih država članica EU-a koja snažno djeluje posebno nakon pristupanja RH Europskoj uniji. Ipak, određeni pokazatelji daju razloga za optimizam, prije svega oni koji ukazuju na porast izvoza te porast produktivnosti rada u poljoprivredi i prehrambenoj industriji u posljednjih nekoliko godina.

Neki od strukturnih problema koji i dalje prate hrvatsku poljoprivredu su premali stupanj iskorištenosti poljoprivrednog zemljišta te mala veličina poljoprivrednih gospodarstava. Prema podacima DZS-a korištena poljoprivredna površina u RH smanjila se u razdoblju 2013. - 2016. s 1.571 tisuća ha na 1.549 tisuća hektara, što je obrnuti trend u odnosu na prethodno razdoblje kad se bilježi povećanje korištenog zemljišta. Preko 400.000 ha neiskorištenog poljoprivrednog zemljišta je u vlasništvu RH uglavnom radi čestih promjena u pristupu raspolaganja državnim poljoprivrednim zemljištem.

Prema podacima Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR) **prosječna fizička veličina poljoprivrednoga gospodarstva u Republici Hrvatskoj u 2016. iznosila je 7,4 ha, dok je prosjek na razini EU-a iznosio 14,3 ha.**¹⁵¹ Poseban problem pri

¹⁵¹ APPRRR, <http://www.apprrr.hr/statistika-2016-2199.aspx>

tome predstavlja činjenica da je čak 69,4 % korištenih poljoprivrednih površina manje od 5 ha. Sve to pokazuje kako Hrvatska i dalje značajno zaostaje za EU-om kada je riječ o veličini poljoprivrednih površina kao važnom preduvjetu za učinkovitu poljoprivrednu proizvodnju.

Vrlo značajni strukturni problemi u poljoprivredi odnose se na nisku razinu obrazovanosti radne snage te nepovoljnu dobnu strukturu stanovništva. Prema podacima APPRRR-a od ukupnog broja nositelja poljoprivrednih gospodarstava u 2016., koji je iznosio 165.167, udjel osoba bez završene ili samo sa završenom osnovnom školom iznosio je 30,9 %, dok je udjel osoba sa završenim fakultetskim obrazovanjem iznosio svega 2,9 % te poljoprivredni sektor bilježi najlošiju obrazovnu strukturu u odnosu na druge gospodarske sektore. Visoka starost nositelja poljoprivredne proizvodnje ima niz nepovoljnih posljedica na samu poljoprivredu, od slabog korištenja novih tehnologija do slabog sudjelovanja u obrazovanju te su stoga generacijska obnova u poljoprivredi i veći naglasak na mlade poljoprivrednike izuzetno važni. **Prema dobi nositelja poljoprivrednih gospodarstava u 2016. najveći udjel od 36,3 % odnosio se na nositelje starije od 65 godina.** Mlađi od 40 godina bili su nositelji u svega 9,9 % registriranih gospodarstava, što potvrđuje da je riječ o vrlo nepovoljnom omjeru mladih i starih nositelja OPG-ova.¹⁵² Poticajne mjere za mlade poljoprivrednike financirane iz Programa ruralnog razvoja kao i putem izravnih potpora dobar su primjer prepoznavanja potreba za poticanjem mladih nositelja OPG-ova. Međutim, obzirom na veličinu problema bilo bi potrebno ojačati ulaganja u mjere kojima se potpomaže generacijska obnova.

Republika Hrvatska i dalje znatno zaostaje za mnogim zemljama članicama u pogledu razvoja sustava navodnjavanja. Prema posljednjim dostupnim podacima Eurostat-a,

2013. godine je u RH bilo navodnjavano svega 25.870 ha odnosno 0,9 % ukupne korištene poljoprivredne površine po čemu smo se nalazili u donjem dijelu ljestvice zemalja Europske unije.¹⁵³ S obzirom na provedbu nekoliko značajnih projekata u području navodnjavanja u posljednjih nekoliko godina, može se procijeniti da se taj postotak u međuvremenu povećao. Osječko-baranjska županija je u 2017. godini pustila u pogon dosad najveći sustav navodnjavanja u državi, vrijedan 129 milijuna kuna. Sustav će moći pokrivati navodnjavanje do 5.000 hektara obradive poljoprivredne površine.¹⁵⁴ U Virovitičko-podravskoj županiji je krajem 2016. izgrađen sustav navodnjavanja koji omogućuju navodnjavanje na više od 1.200 ha. Također, konačno je završen melioracijski kanal Biđ-Bosut koji bi trebao omogućiti navodnjavanje 8.500 ha zemljišta. Obzirom da za projekte navodnjavanja na raspolaganju stoje i znatna sredstva iz Programa ruralnog razvoja za očekivati je da će se u narednim godinama još više intenzivirati provedba projekata u navodnjavanju. Međutim, usprkos tome teško je očekivati da će se uspjeti ostvariti cilj naveden u Nacionalnom projektu navodnjavanja i gospodarenja poljoprivrednim zemljištem (NAPNAV) a to je 6 % navodnjavanih površina do 2020., odnosno 65.000 ha.¹⁵⁵ Također, treba voditi računa da će u konačnici uspjeh ovih projekata ovisiti o samim poljoprivrednicima i njihovoj procjeni isplativosti uvođenja sustava navodnjavanja na svojim površinama.

Vrijednost poljoprivredne proizvodnje je u razdoblju 2012. - 2015. zabilježila znatan pad. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, vrijednost proizvodnje smanjena je za 14,3 %, odnosno s 20,9 milijardi kuna u 2012. na 17,3 milijarde kuna u 2015. (Tablica 4). Ipak, posljednji podaci DZS-a za 2016. govore o povećanju fizičkog obujma poljoprivredne proizvodnje u odnosu na

153 Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=ta103&language=en>

154 <https://seenews.com/news/croatia-puts-into-operation-countrys-biggest-irrigation-system-573966>

155 http://sa.agr.hr/pdf/2016/sa2016_p0003.pdf

152 Isto

2015. za 9,6 % što također govori u prilog oporavku poljoprivredne proizvodnje.¹⁵⁶

Indeks dohotka od poljoprivredne djelatnosti ukazuje na razinu produktivnosti u poljoprivredi. Prema podacima Eurostat-a **Hrvatska je prema tom indeksu zabilježila pad razine produktivnosti u poljoprivredi u razdoblju 2010. - 2016. od 1,7 %, dok je na razini EU-a ostvaren porast od 9,1 %.**¹⁵⁷ Međutim, **ono što je pozitivno je da je od 2014. do 2016. zabilježen snažan rast vrijednosti indeksa produktivnosti,** sa 77,6 % na 98,3 % (2010=100 %), što govori da su se ipak ostvarili određeni pozitivni pomaci koji su omogućili postizanju veće produktivnosti u posljednjih par godina.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, od 2013. do 2016. **bilježi se pad cijena poljoprivrednih proizvoda u Hrvatskoj,** što dodatno otežava poziciju poljoprivrednih proizvođača. Tako je vrijednost indeksa cijena poljoprivrednih proizvoda (2010=100) u 2013. iznosila 109,1 da bi u 2016. pala na 102,3 (Tablica 5). Ovakvo kretanje cijena može se povezati s povećanjem uvoza vrlo jeftinih poljoprivrednih proizvoda iz drugih zemalja članica kao posljedica embarga Europske unije na izvoz poljoprivrednih proizvoda u Rusiju, zbog čega su pojedini europski proizvođači povećali prisutnost svojih proizvoda na hrvatskom tržištu.

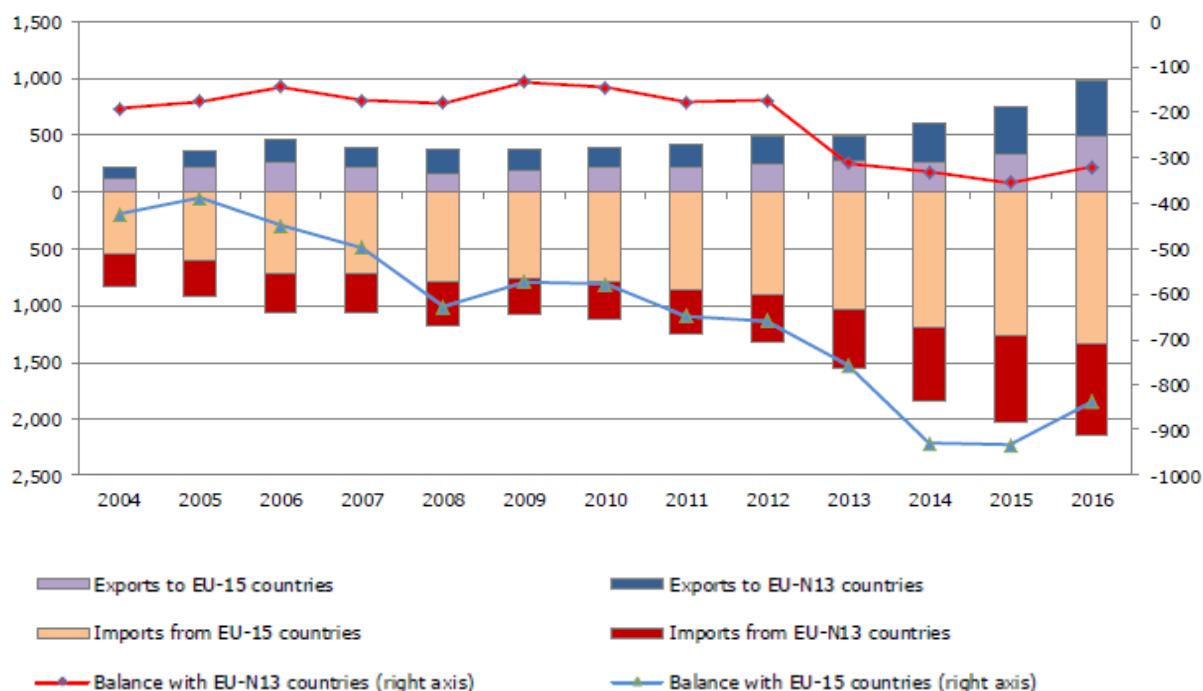
Prema podacima DG AGRI-a RH je u 2016. u sektoru poljoprivrede zabilježila vrijednost uvoza od 2,56 milijardi eura, a izvoza 1,73 milijardi eura, što je značilo da je **stopa pokrivenosti uvoza izvozom iznosila svega 67,5 %.** To je, ipak, više od stope pokrivenosti uvoza izvozom za cjelokupno hrvatsko gospodarstvo, a koja je iznosila 62,5 %.

Međutim, promatra li se samo trgovina sa zemljama članicama EU-a, onda su podaci bitno lošiji kao što se to vidi na slici 6. Ulazak RH u Europsku Uniju vrlo brzo se odrazio na vanjskotrgovinsku bilancu u sektoru poljoprivrede na način da je došlo do vrlo visokog porasta uvoza poljoprivrednih proizvoda iz EU-a, ali isto tako i izvoza poljoprivrednih proizvoda iz RH u EU. Ipak, budući da je rast uvoza značajno nadmašio rast izvoza u apsolutnim iznosima to je kao posljedicu imalo **vrlo snažan rast ukupnog deficita u poljoprivredi u prvim godinama članstva.** Kao što se može vidjeti na slici, naročito snažno je porastao uvoz iz starih zemalja članica. Konačan rezultat je da je **deficit u trgovini sa zemljama članicama u 2016. nadmašio ukupnu vrijednost izvoza Hrvatske u EU,** što jasno ukazuje na značajno zaostajanje hrvatske poljoprivrede u odnosu na druge zemlje članice. Ipak, valja primijetiti da je **u 2016. došlo do smanjivanja deficita u odnosu na 2015. uslijed bržeg rasta izvoza od uvoza.** Pozitivni rezultati za prva četiri mjeseca 2017. kada je izvoz opet brže rastao od uvoza u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, daju naslutiti da bi se ovaj pozitivni trend mogao nastaviti i u 2017. godini.¹⁵⁸

156 http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/01-01-01_01_2017.htm

157 Eurostat, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

158 Prema podacima DZS-a u prva 4 mjeseca 2017. izvoz u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva je rastao po stopi od 23,2 %, a uvoz po stopi od 12 %.

Slika 6. Bilanca izvoza i uvoza u poljoprivredi u odnosu na stare i nove zemlje članice EU-a (mil. eura)

Izvor: DG Agri, Statistical factsheet Croatia

Vrlo težak položaj poljoprivredno-prehrambene proizvodnje u Hrvatskoj potvrđuju i podaci o kretanju uvoza hrane. Podaci DZS-a o uvozu hrane i životinja pokazuju da je samo **u razdoblju 2013. - 2016. uvoz hrane i životinja povećan sa 1,7 milijardi na 2,2 milijarde eura**, što pokazuje da domaći proizvođači sve teže pronalaze put do domaćih kupaca. S druge strane, **pozitivno je da izvoz hrane i životinja u istom razdoblju također bilježi značajan porast**, što upućuje na oporavak poljoprivredno-prehrambenog sektora. Tako je izvoz hrane i životinja povećan s 903 milijuna eura u 2013. na 1,4 milijarde eura u 2016. što je relativno brži rast nego u slučaju uvoza, čime je ujedno i **blago popravljena bilanca izvoza i uvoza hrane i životinja**. I drugi podaci ukazuju na pozitivna kretanja u prehrambenoj industriji. Indeks ukupne proizvodnje prehrambenih proizvoda (2012.=100) za Republiku Hrvatsku iznosio je 2013. 98,4 a u 2016. bilježi se porast na 108,2. Budući da je u 2016. zaposlenost u sektoru bila vrlo slična kao i u 2013. to pokazuje

da je **došlo do porasta produktivnosti u prehrambenoj industriji u promatranom razdoblju.**

Međutim, u **2017. poljoprivredno-prehrambeni sektor u Hrvatskoj suočio se s novim problemima zbog krize poslovanja u najvećoj hrvatskoj tvrtki, koncernu Agrokor**, a koji je ujedno i najveća poljoprivredno-prehrambena tvrtka u zemlji. Obzirom na veliki broj povezanih poljoprivrednih i prehrambenih proizvođača s poslovanjem koncerna Agrokor, ova će situacija imati sigurno bitne implikacije na budućnost poljoprivredno-prehrambenog sektora u Hrvatskoj. Ipak, za sada je još uvijek prerano procjenjivati posljedice ovih događanja.

U pojedinim segmentima poljoprivredne proizvodnje bilježe se različiti trendovi. Proizvodnja usjeva u Republici Hrvatskoj bilježi pad u razdoblju 2013. - 2016. Udjel proizvodnje usjeva u ukupnoj vrijednosti

poljoprivredne proizvodnje godine 2013. iznosio je 61,5 %, dok se taj iznos do 2016. smanjio na 58 %.¹⁵⁹ Međutim, dok neke kulture poput proizvodnje pšenice bilježe značajan pad, istovremeno se primjećuje **porast proizvodnje nekih dohodovnijih kultura poput uljane repice i soje**, što bi, ukoliko se ovaj trend nastavi, trebali dovesti i do povećanja vrijednosti poljoprivredne proizvodnje. Prema podacima Eurostat-a **stočna proizvodnja RH bilježi porast važnosti u razdoblju 2013. - 2016.**, točnije 2013. vrijednost stočne proizvodnje u ukupnom postotku poljoprivredne proizvodnje zauzimala je udjel od 31,6 % dok je taj iznos porastao na 34,1 % u 2016. Porastu udjela stočne proizvodnje najviše je doprinio porast broja peradi te blagi oporavak u svinjogojskoj proizvodnji. S druge strane, nastavlja se pad u proizvodnji mlijeka. Tako je na mliječnim farmama u Hrvatskoj godine 2013. zabilježena **proizvodnja mlijeka u iznosu od 739.000 tona, dok je do 2016. taj iznos pao na 707.000 tona mlijeka**, što samo potvrđuje da se kriza u mljekarstvu i dalje nastavlja, odnosno da postojeće mjere za poticanje mljekarstva nisu dale očekivane učinke.

Prema podacima Eurostat-a, u Republici Hrvatskoj je 2012. godine poljoprivredni sektor bio odgovoran za 10,6 % ukupne emisije stakleničkih plinova, a 2015. iznos je porastao na 10,7 %. Prosjek EU-28 2015. godine iznosio je 9,8 %. **Time je Republika Hrvatska i dalje iznad europskog prosjeka u količini emisije stakleničkih plinova iz poljoprivrede.** Zbog toga je u Hrvatskoj važno što više poticati razvoj ekološke i integrirane poljoprivrede. Od ukupno korištenog poljoprivrednog zemljišta, **za ekološki uzgoj u Hrvatskoj se 2012. koristilo 2,4 % površine koja je do 2015. dvostruko porasla (4,8 %).** **Europski prosjek za 2015. iznosio je 6,36 %.**¹⁶⁰ U Hrvatskoj se 2013. ekološkom poljoprivredom bavilo 1.608 poljoprivrednih proizvođača. Brojka raste kroz 2014. na 2.194,

te u 2015. iznosi 3.061. Najviše ekoloških proizvođača registriranih u 2015. bavilo se preradom i konzerviranjem voća i povrća te proizvodnjom ostalih prehrambenih proizvoda.¹⁶¹

Ušumarstvu isječi drva bilježi se pad za 5,45 %, prosječnog broja zaposlenih u pravnim osobama u razdoblju 2013. - 2016., što je najviše povezano sa smanjenjem broja zaposlenih u Hrvatskim šumama. S druge strane, **broj zaposlenih u djelatnostima prerade drva (osim namještaja) u istom razdoblju je porastao za visokih 13 %, a u proizvodnji namještaja za 4,7 %, što upućuje na oporavak prerađivačkih djelatnosti koje se temelje na preradi drva.**¹⁶² Za usporedbu porast ukupne zaposlenosti u pravnim osobama na razini RH u istom je razdoblju iznosio 2,6 %. U 2016. godini proizvodi prerade drva i namještaj imaju gotovo 7,6 % udjela u robnoj razmjeni Republike Hrvatske, što je blago povećanje u odnosu na 2013. kada je taj udjel iznosio 7,3 %. Rezultat je to iznad prosječnog rasta izvoza koji je u promatranom razdoblju povećan za 33 %, dok je ukupan izvoz gospodarstva porastao za 27,8 %. Navedeni podaci samo potvrđuju da je u razdoblju nakon ulaska RH u EU drvoprerađivačka industrija bila jedan od sektora koji je uspio snažno povećati svoj izvoz i iskoristiti prilike koje članstvo u EU nudi.

Jedan od većih izazova budućeg rasta drvoprerađivačkog sektora u RH **bit će osiguranje odgovarajuće količine drvne mase**, koja se već više puta pokazala kao ograničavajući faktor za nova ulaganja. Prema podacima DZS-a **proizvodnja trupaca** u RH je 2012. iznosila 5,7 milijuna m³, dok je 2015. taj iznos pao na 5,1 milijuna m³, što posljedično predstavlja znatan izazov za drvoprerađivačku industriju kojoj je kontinuirano osiguranje potrebnih količina sirovine temeljni preduvjet poslovanja. Pritisak na povećanu dostupnost drvne

159 EUROSTAT, <http://ec.europa.eu/eurostat/>

160 EUROSTAT, <http://ec.europa.eu/eurostat/>

161 Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/>

162 Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, Zaposlenost i plaće

mase dolazi i od proizvođača obnovljivih izvora energije, s obzirom na to da je prema podacima Eurostat-a 2014. godine udjel drvene mase kao izvora energije u obnovljivim oblicima (izuzev hidroelektrana) u Hrvatskoj iznosio 50 %.

Šume i šumska zemljišta važan su faktor kada je u pitanju emisija stakleničkih plinova. One osiguravaju odlive stakleničkih plinova asimilirajući ugljik i ugrađujući ga u svoju biomasu. Ukupna emisija stakleničkih plinova iznosila je 2012. godine 25.000 Gg CO₂ dok je odliv za istu godinu bilježio 5.200 Gg CO₂. U narednom razdoblju bilježi se pad emisije stakleničkih plinova i povećanje njihova odliva. Podaci za 2014. pokazuju da je emisija stakleničkih plinova u Hrvatskoj pala na 23.000 Gg CO₂, te se odliv povećao na 5.300 Gg CO₂.¹⁶³

Posebno velika opasnost u Republici Hrvatskoj za šume i šumska zemljišta su vremenske nepogode i požari. Prema podacima Hrvatskih šuma, u razdoblju 2011. - 2015. izvršena je sanitarna sječa¹⁶⁴ radi vjetroloma na površini od 192.026 ha, radi snjegoloma i ledoloma na 6.094 ha, a radi požara na 5.191 ha. Štete uslijed vremenskih neprilika uglavnom su koncentrirane na kontinentu (ponajviše na području Gorskog kotara), dok su požari najprisutniji uz Jadransku obalu i na otočnim šumskim predjelima.

Još jednu veliku prijetnju očuvanju stabilnosti šumskog ekosustava čine invazivne vrste zbog kojih je potrebno provoditi mjere njihovog uklanjanja te onemogućavanja širenja i time smanjivanja njihovog štetnog učinka. Od ostalih prijetnji treba istaknuti miniranost. **Značajan dio šuma i šumskog zemljišta još nije razminiran što onemogućuje održivo upravljanje tim dijelom šuma i šumskog zemljišta, a istovremeno značajno ugrožava sigurnost.**¹⁶⁵

163 Prema navodima iz "Odabrani pokazatelji okoliša i prirode u Hrvatskoj", <http://www.azo.hr/OdabraniPokazateljiOkolisa>

164 Sanitarnom sječom uklanjaju se oštećena stabla. Uzroci oštećenosti mogu biti abiotički (vjetrolomi, snjegolomi, ledene kiše i dr.) i biotički čimbenici (glodavci, potkornjaci, nematode i biljne bolesti), ali i njihovo sinergijsko djelovanje.

165 Prema podacima Hrvatskog centra za razminiravanje 92,6 % preostalih minski sumnjivih površina čine šume. <https://www.hcr.hr/hr/protuminUvod.asp>

Zaključno možemo naglasiti kako je ulazak Hrvatske u Europsku uniju doveo do znatno veće konkurencije na tržištu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda što je imalo za posljedicu znatan porast uvoza te izrazito pogoršanje trgovinske bilance u odnosu s drugim zemljama članicama, a posebno starim zemljama članicama. Ipak, određeni pozitivni trendovi tijekom nekoliko posljednjih godina, poput porasta produktivnosti u poljoprivredi i prehrambenoj industriji, daju naslutiti da se određeni segmenti u poljoprivredi i prehrambenoj industriji vrlo dobro snalaze u novim okolnostima koje donosi članstvo u Europskoj uniji. Jedan od posebno ograničavajućih faktora bržeg razvoja poljoprivrede odnosi se na izostanak strateškog okvira, odnosno činjenicu da RH nema važeću strategiju razvoja poljoprivrede. Gotovo sva ulaganja u razvoj poljoprivrede trenutno se temelje na Programu ruralnog razvoja, a koji kao takav ne može zamijeniti samu strategiju. Kad je riječ o šumarstvu, kao jedan od najvećih izazova može se ocijeniti sposobnost pomirenja održivog upravljanja šumama s rastućim potrebama za drvnom masom od strane drvoprerađivačke industrije i proizvođača energije iz obnovljivih izvora, gdje se još uvijek ne vide dovoljno snažni pomaci. Uzimajući sve prethodno u obzir, u narednom razdoblju važno je usmjeriti se na sljedeće:

- Omogućiti stavljanje u funkciju što više neobrađenog poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu država i poticati okrupnjivanje malih posjeda.
- Pojačati postojeće i osigurati dodatne poticajne mjere za lakše plasiranje domaćih poljoprivrednih proizvoda na domaće tržište; kontinuirano jačati mehanizme kontrole uvoza hrane kojima će se osigurati odgovarajuća kvaliteta uvezene hrane u skladu sa zdravstvenim i svim drugim standardima.
- Mnogo snažnije nego do sada poticati obrazovanje poljoprivrednika te čim prije započeti s provedbom mjera iz Programa ruralnog razvoja namijenjenih obrazovanju. Slično tome, nastaviti i dodatno ojačati poticajne mjere za mlade poljoprivrednike kako bi se poboljšala nepovoljna demografska struktura nositelja OPG-ova.
- Potrebno je stručno preispitati učinkovitost poticajnih mjera za pojedine vrste poljoprivredne proizvodnje te ih prilagoditi u skladu s dobivenim nalazima.
- Nastaviti ulagati u projekte navodnjavanja te osigurati primjerene mehanizme za poticanje što većeg stupnja uključenosti samih poljoprivrednih proizvođača u korištenje sustava navodnjavanja.
- Čim prije izraditi strategiju razvoja poljoprivrede i druge nedostajuće planske dokumente te se strateški odrediti prema svim ključnim pitanjima hrvatske poljoprivrede; Slično je i u sektoru šumarstva i drvne industrije gdje također nema relevantnih strategija, a zakon o šumama još uvijek je u izradi.
- Nužno je čim prije iznaći odgovarajuća rješenja za pitanje problema osiguravanja dovoljne količine drvne mase, posebno za domaće drvoprerađivače.

13. Ribarstvo i akvakultura

U području ribarstva i akvakulture Hrvatska se i dalje susreće s nizom izazova u postizanju dugoročno održivog ribarstva, a koje je ugroženo prekomjernim iskorištavanjem ribljeg fonda. Podaci o stanju u Sredozemnom moru pokazuju da je najveći broj ribljih vrsta, za koje postoji procjena stanja stoka, suočen s prekomjernim izlovom (čak 93%) te se riblji fond sve više smanjuje.¹⁶⁶ Nedavna studija FAO-a koja se odnosi na stanje sitne plave ribe također je potvrdila da su pojedine vrste u Jadranskom moru izložene prekomjernom izlovu.¹⁶⁷ Točnije, ukupan ribolovni kapacitet u GSA 17 (od strane svih sudionika u ribolovu) premašuje raspoložive resurse u demerzalnog ribolovu zbog negativnog utjecaja iskorištavanja resursa nekih gospodarski značajnih vrsta. Međutim ovdje treba imati na umu da se sve procjene rade zajednički za cijelo Jadransko more (riječ je o djeljivim stokovima), te da je situacija različita uz istočnu i zapadnu obalu Jadranskog mora. Nepovoljno stanje je posljedica različitih faktora među kojima su najvažniji ribolov i nepovoljne klimatske promjene u zadnje vrijeme.

Imajući u vidu nepovoljno stanje eksploatiranih stokova, RH je u zadnje vrijeme provela niz mjera s ciljem strože regulacije ribolova i bolje zaštite resursa. Ove mjere se

očituju u smanjenju ribolovnog napora (kroz privremene i trajne obustave ribolovnih aktivnosti) te uvođenju restriktivne prostorno vremenske regulacije ribolova, poglavito u mrijestilištima i rastilištima ugroženih vrsta. Pravi učinci ovih mjera moći će se vidjeti tek kroz nekoliko godina, ali preliminarni znanstveni podatci ukazuju na njihovu učinkovitost.

Ribarstvo je, usprkos malom udjelu u BDP-u (između 0,2-0,7%), iznimno bitna djelatnost u Hrvatskoj zbog svog doprinosa pozitivnoj vanjskotrgovinskoj bilanci te zapošljavanju u priobalju i na otocima, koje uračunavši samozaposlene i zaposlene u svim segmentima ribarstva doseže oko 8.000.¹⁶⁸ Posebna važnost ribarstva leži i u činjenici da u dominantno turističkim područjima sa još uvijek jakim sezonskim utjecajem, ribarstvo osigurava cjelogodišnji izvor prihoda cijele godine. Također, vrlo je važan i utjecaj ribarstva na povezane aktivnosti u drugim sektorima kao što je izgradnja i održavanje plovila, proizvodnja ribolovnog alata i opreme, prijevoz, skladištenje i povezana logistika, lučke djelatnosti povezane s ribarstvom i u određenoj mjeri neki oblici turizma kao i na očuvanje tradicionalnog stila života.

Prema podacima Eurostata za 2016. godinu

¹⁶⁶ <https://stecf.jrc.ec.europa.eu/dd/medbs/ram>

¹⁶⁷ GFCM (2016) Report of the seventeenth session of the Scientific Advisory Committee, str. 182. <http://www.fao.org/3/a-i4617b.pdf>

¹⁶⁸ Prema podacima EK. Vidjeti detaljnije na https://ec.europa.eu/fisheries/sites/fisheries/files/chap_3_empl_stat.xlsx

Hrvatska sudjeluje s 3,1% u ukupnoj bruto-tonaži ribarske flote na razini Europske unije po čemu se nalazimo na jedanaestom mjestu među državama članicama.¹⁶⁹ Međutim, kada se gleda snaga pogonskih motora ribarica, tada se Hrvatska nalazi na visokom šestom mjestu među državama članicama.

Cijelo razdoblje nakon pristupanja RH Europskoj uniji broj plovila u ribarskoj floti i nosivost opada, što je u skladu s ciljevima zajedničke ribarstvene politike. Takav je trend u skladu s onim na razini EU.

Tablica 4. Broj plovila ribolovne flote i bruto-tonaže plovila od 2013. do 2016. godine

		2013.	2014.	2015.	2016.	2016/2013
Broj plovila ribolovne flote	RH	7.739	7.736	7.727	7.627	-1,45 %
	EU	86.794	85.932	84.243	83.792	-3,46 %
Bruto tonaža ribolovne flote	RH	53.503	53.431	51.777	47.943	-10,39 %
	EU	1.661.025	1.648.197	1.591.242	1.590.166	-4,27 %

Izvor: Eurostat

Još jedno važno obilježje hrvatske ribolovne flote jest njena starost. Prema podacima koji je prikupio FAO, **prosječna starost hrvatske flote među najvećima na Mediteranu i iznosi preko 35 godina.**¹⁷⁰ To samo pokazuje da je modernizacije flote i dalje nužnost, naročito u pogledu sigurnosti na plovilu, radnih uvjeta, higijene, kvalitete proizvoda i energetske učinkovitosti.

Važan faktor koji pored kapaciteta ribarske flote utječe na razinu aktivnosti u ribarstvu te utjecaj ribarstva na stanje ribljeg fonda je broj dana provedenih u ribolovu. Prema podacima Ministarstva poljoprivrede **u razdoblju 2012.-2014. broj dana provedenih u ribolovu se smanjio za čak 10%**, što ide u prilog ocjeni o smanjenoj ribarskoj aktivnosti.¹⁷¹ Na takav zaključak upućuju i podaci o smanjenom ulovu morske ribe u razdoblju 2013.-2016. od strane hrvatskih ribara. Prema podacima DZS-a

ulov je u tom razdoblju smanjen za 5,14%. Ovaj **pad ulova je dijelom posljedica smanjenja kapaciteta ribolovne flote kao i drugih mjera koje Republika Hrvatska provodi s ciljem smanjenja ulova i zaštite ribljih stokova.** Međutim, **dio pada ulova, poglavito pridnenog ribolova, može se pripisati lošem stanju resursa.** Među najznačajnijima poduzetim mjerama je zasigurno prostorno-vremenska regulacija ribolova koja se primjenjuje u kočarskom i plivaričarskom ribolovu. Ova mjera je prvenstveno usmjerena zaštiti onih područja koja su prepoznata kao mrjestilišta i rastilišta gospodarski važnih vrsta, te se njome uz zaštitu stoka pridonosi i ekonomičnosti flote koja se usmjerava na veću, odnosno tržišno vrjedniju ribu. Također, mjerama financiranja kroz Operativni program za pomorstvo i ribarstvo potiče se diverzifikacija proizvodnje, dodana vrijednost proizvoda ribarstva između ostaloga, kroz samostalnu preradu ulovljenih proizvoda i trženje čime se ostvaruje veća cijena takvih proizvoda, a samim tim i potreba za većim uvjetima kako bi se kompenzirali prihodi ribara.

Dodatni problem bržeg razvoja ribarstva, je ograničena ribarska infrastruktura i

¹⁶⁹ https://ec.europa.eu/fisheries/sites/fisheries/files/docs/body/pcp_en.pdf

¹⁷⁰ FAO, The State of Mediterranean and Black Sea Fisheries 2016 <http://www.fao.org/documents/card/en/c/4d4203da-b043-49da-8752-fe1dd5f7b536/>

¹⁷¹ http://www.mps.hr/ribarstvo/UserDocs/Images/EMFF/E_NOVINE/lipanj%202015/E-novine%20lipanj%202015.pdf

neadekvatni lučki objekti, te je procjena da je potreba dodatnih 3-7 km operativnog lučkog područja za potrebe ribarstva, a što uključuje iskrcaj ribe te privez ribarskih brodova¹⁷².

Tablica 5. Ulov morske ribe (u tonama)

	2013	2014	2015	2016	2016/2013
Ulov morske ribe	72.706	75.691	69.016	68.969	-5,14 %

Izvor: DZS

Na stanje ribljeg fonda demerzalnih riba u Jadranu značajno utječe aktivnost talijanske ribolovne flote koja je veća od hrvatske te bilježi i veći ulov. Talijanska flota je posebno aktivna u području ZERP-a, za razliku od hrvatske koja je uglavnom koncentrirana na teritorijalno more, što dodatno povećava pritisak na riblji fond u tom dijelu Jadrana. Stanje ribljih stokova u priobalnom području teritorijalnog mora je u boljem stanju od ZERP-a, pa su uobičajene migracije prema otvorenom dijelu mora. Zbog toga je jako važno za hrvatsku stranu da sustavno prati stanje i trendove na talijanskoj strani te priprema i pokreće odgovarajuće inicijative i prijedloge prema EK.

Sve veća zabrinutost za stanje ribljeg fonda na Mediteranu rezultirala je donošenjem tzv. Malteške deklaracije u ožujku 2017. kojom se Hrvatska kao i druge zemlje potpisnice obvezala, između ostaloga, da će do 2020. donijeti planove upravljanja za ribarstvo koji će osigurati adekvatnu ravnotežu između morskih resursa i kapaciteta ribarske flote kao i na niz drugih aktivnosti. Za očekivati je da će EK nastaviti ići u smjeru još većih restrikcija u pogledu ribolova na Mediteranu. To potvrđuje i prijedlog Višegodišnjeg plana upravljanja ribolovom na sitnu plavu ribu u Jadranu¹⁷³ kojim **EK predlaže promjenu principa upravljanja ribolovom male**

plave ribe i uvođenje kvotnog sustava ograničenja ulova.

Za očekivati je da bi ovakva promjena dovela do značajnog i naglog pada ulova jer procjene ulovnih količina koja odgovaraju predviđenoj razini iskorištavanja predviđaju smanjenje za više od 50%. Stoga bi **ovakav drastičan zaokret u principu upravljanja imao značajnih negativnih posljedica na zapošljavanje u ribarstvu i riboprerađivačkoj industriji u Hrvatskoj.**

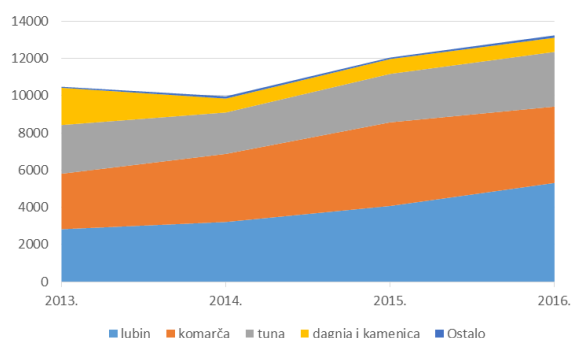
Iako je akvakultura važan segment proizvodnje ribe u Republici Hrvatskoj i dalje se suočava s nizom problema koji koče njezin brži razvoj. Prema podacima DZS-a u 2016. uzgoj morske i slatkovodne ribe iznosio je 15,7 % ukupnog ulova i uzgoja ribe, što je nešto malo više nego u 2013. kada je iznosio 15,5 %. Za usporedbu, na razini EU-a udjel akvakulture prema posljednjim dostupnim podacima Eurostat-a u ukupnom ulovu i uzgoju iznosio je 23,2 % u 2014. godini, što pokazuje da u Hrvatskoj postoji još jako mnogo prostora za napredak u pogledu proizvodnje iz uzgoja.

Slike u nastavku prikazuju podatke o uzgoju u marikulturi u razdoblju 2013. - 2016. **Ukupna proizvodnja u akvakulturi kontinuirano raste od 2014., ponajviše zbog snažnog porasta proizvodnje lubina, komarče i tune.** Obzirom na značajna ulaganja poduzetnika proteklih godina u njihovu

¹⁷² http://seerural.org/1documents/Strategic_Documents2/Croatia/Studija%20izvodivosti%20izgradnje%20ribarske%20infrastrukture%20sukladno%20pravnoj%20stecevini%20EU.pdf

¹⁷³ https://ec.europa.eu/fisheries/commission-proposes-multi-annual-plan-small-pelagic-stocks-adriatic_en

proizvodnju može se očekivati nastavak ovog trenda kao što to predviđa i Nacionalni strateški plan razvoja akvakulture 2014. - 2020. (NSPRA).¹⁷⁴ S druge strane, suprotno utvrđenim ciljevima, proizvodnja školjaka opada. Ovaj se pad proizvodnje jednim dijelom može pripisati bolestima školjakaša te štetama koje uzgajivači trpe zbog napada riba na dagnje i kamenice, a drugim dijelom je povezan s nerješavanjem niza problema koji koče daljnji razvoj opisanim u nastavku.

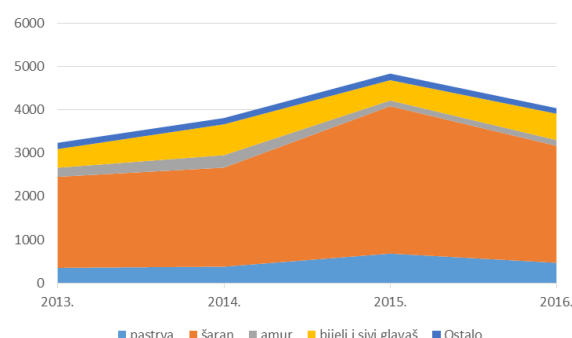
Slika 7. Proizvodnja morske ribe 2013-2016

Izvor: DZS

Ključni problemi koji ograničavaju brži razvoj akvakulture jasno su prepoznati i opisani u NSPRA te se u tom pogledu u razdoblju 2013. - 2016. ništa značajno nije promijenilo. Još uvijek nedostaju jasni kriteriji smještanja objekata akvakulture u prostoru, a posebno na kopnu. I dalje se zaostaje u primjeni novih tehnoloških rješenja, posebno onih koja se odnose na zaštitu okoliša, zatim onih koja osiguravaju mogućnost smještaja objekata u zaštićenim područjima prirode te koja potiču ekološki i organski uzgoj. Još uvijek su nedovoljni diversifikacija i brendiranje proizvoda koji bi omogućila bolje pozicioniranje pojedinih proizvoda na inozemnim tržištima u skladu sa svjetskim gastronomskim trendovima. Također, pitanje koncesioniranja pomorskog dobra za potrebe ove djelatnosti treba bolje urediti. Konačno, nedovoljno razvijena suradnja sa znanstveno-istraživačkom

¹⁷⁴ Nacionalni strateški plan razvoja akvakulture za razdoblje 2014. - 2020. - nacrt. Ministarstvo poljoprivrede, str.44-45 http://www.mps.hr/ribarstvo/UserDocImages/akvakultura/NSPA%202014-2020_hrv.pdf

U uzgoju slatkovodnih vrsta riba u Republici Hrvatskoj najznačajnije su vrste šaran i kalifornijska pastrva. Kao što prikazani podaci pokazuju ukupna proizvodnja je nakon porasta u razdoblju 2013. - 2015. u 2016. godini zabilježila pad iako se i dalje zadržala iznad razine iz 2013. godine. No, u usporedbi s prijeratnim razinama proizvodnje koja je iznosila i preko 15.000 tona vidljivo je da **još uvijek nisu osigurani uvjeti za kvalitetan razvoj akvakulture na kontinentu.**

Slika 8. Proizvodnja slatkovodne ribe 2013-2016

Izvor: DZS

zajednicom te nedostatak obrazovnih programa, a posebno cjeloživotnih (slično je i u djelatnosti ribarstva), znatno otežavaju praćenje svjetskih trendova i brže podizanje konkurentnosti u ovom sektoru.¹⁷⁵

Operativni program za pomorstvo i ribarstvo Republike Hrvatske za programsko razdoblje 2014. - 2020. trebao bi omogućiti da se otkloni barem jedan dio ograničenja za kvalitetniji razvoj ribarstva i akvakulture. S obzirom na to da je program još u vrlo ranoj fazi provedbe ostaje za vidjeti kakvi će biti njegovi učinci na sektor. U tom pogledu jedan od ključnih preduvjeta za učinkovitu i djelotvornu provedbu programa je osiguranje odgovarajućih administrativnih kapaciteta u nadležnom tijelu za provedbu, a koji trenutno još uvijek nedostaju.

¹⁷⁵ Ibid, str. 38-41

Zaključno se može istaknuti sljedeće:

- *Promicanje i konsolidacija prerade, trženja i izravne prodaje vlastitog ulova s ciljem stvaranja dodane vrijednosti i većih cijena za ribare.*
- *Znanstvene procjene govore da su najvažniji vrste gospodarskog ribolova na Jadranu u prelovu te je neophodno poduzeti mjere za smanjenje razine iskorištavanja, u prvom redu razine ribolovne smrtnosti. Slijedom toga neophodno je nastaviti s provođenjem i intenziviranjem mjera koje su uvedene posljednjih godina*
- *Nužno je ojačati aktivnosti na povećanju standarda temeljne ribarske infrastrukture i lučkih postrojenja, odnosno povećanje kvalitete, kontrole i sljedivosti iskranih proizvoda, povećanje energetske učinkovitosti, doprinosa zaštiti okoliša i poboljšanje zaštite na radu i radnih uvjeta.*
- *U akvakulturi postoji izuzetno velik potencijal rasta proizvodnje, ali je za to nužno otkloniti ključne prepreke identificirane kroz NSPRA, a posebno one koje otežavaju postizanje veće razine učinkovitosti proizvodnje.*
- *Nužno je poticati veću primjenu novih tehnoloških rješenja u akvakulturi, a posebno onih koja se odnose na smanjenje negativnog utjecaja na okoliš.*
- *Primjetan je izostanak programa cjeloživotnog obrazovanja u području ribarstva i akvakulture pa se preporučuje poticanje pokretanja istih.*
- *Uspješna provedba Operativnog programa za pomorstvo i ribarstvo bit će od posebne važnosti za daljnji razvoj ribarstva i akvakulture. U tom pogledu ključno je osigurati odgovarajuće administrativne kapacitete za njegovu učinkovitu provedbu.*

14. Demografske promjene u Republici Hrvatskoj

U Hrvatskoj je razdoblje nakon popisa stanovništva 2011. godine, obilježeno izrazito **negativnim demografskim parametrima i trendovima**. Prema osnovnim demografskim pokazateljima iz 2015. godine: stopama nataliteta (8,9 ‰), mortaliteta (12,9 ‰), prirodnog pada (-4,0 ‰), fertiliteta (1,40)¹⁷⁶, negativnoj migracijskoj bilanci (-17 945 osoba)¹⁷⁷, starosti ukupne populacije (tip duboka starost¹⁷⁸) i općoj demografskoj slici koju obilježavaju dominantno izumiranje (tip E4¹⁷⁹) i demografski slom (svi pokazatelji i trendovi negativni), Hrvatska je danas među 5 demografski najugroženijih zemalja Europske unije.¹⁸⁰

Krajem 2016. godine Hrvatska nema niti jednog pozitivnog demografskog pokazatelja, pa populacijska problematika postaje ključno pitanje hrvatske budućnosti,

imajući u vidu njezino značenje u ukupnom planiranju i razvoju. Korelacija demografskih parametara i osnovnih baza podataka o mirovinskom, zdravstvenom, školskom, financijskom i ostalim sustavima u državi potvrdila je izravnu, gotovo funkcionalnu, povezanost u kojoj je jasno vidljivo ugrožavanje i rastakanje svih navedenih sustava s ovako negativnim demografskim kretanjima. Njihov bi nastavak samo s linearnim projekcijama, dakle bez uvrštavanja dodatnih akceleracijskih faktora, limitirao svaki gospodarski i ini razvoj u doglednoj budućnosti¹⁸¹. Depopulacija, smanjivanje rodnosti, povećanje smrtnosti, prirodni pad, iseljavanje, negativna vanjska migracijska bilanca, izumiranje, demografski slom, osnovni su pojavni oblici izrazito negativne hrvatske demografske stvarnosti. S obzirom na aktualno stanje revitalizacija ukupne hrvatske populacije pokazuje se kao nezaobilazna razvojna potreba po oba revitalizacijska modela.¹⁸² Revitalizacija po modelu domicilne populacije bit će vjerojatno moguća još samo 5 - 7 godina, s obzirom na postojanost potencijala ženskog fertilnog stanovništva. Nakon toga revitalizacija će se moći provoditi samo po imigracijskom revitalizacijskom modelu, pa Hrvatsku u narednom razdoblju neizbježno čeka imigracijska revitalizacija kroz plansku

176 Eurostat, Fertility indicators, dostupno na: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demofind&lang=en>

177 Eurostat, Population change - Demographic balance and crude rates at national level, dostupno na <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demogind&lang=en>

178 Vidjeti klasifikaciju u Nejašmić, Ivo: Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima, Školska knjiga, Zagreb, 2005.

179 Ibid.

180 Za usporedbu ukupni podaci za EU-28 u 2015. pokazuju: natalitet (10,0 ‰), mortalitet (10,2 ‰), prirodni pad (-0,2 ‰), fertilitet (1,58) migracijska bilanca (1 836 884 osoba), ukupna starost (tip starost), regeneracija imigracijom (tip I1), demografski rast (samo neki trendovi negativni). Izvor: Eurostat, dostupno na <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demogind&lang=en>

181 Šterc, S., 2016: Demografski razvoj Hrvatske kao temelj planiranja mirovinskog sustava, Udruga mirovinskih fondova, Zagreb

182 Dva su osnovna revitalizacijska modela: revitalizacija s domicilnom populacijom i revitalizacija s imigracijskom populacijom.

i selektivnu imigracijsku varijantu kakvu provode razvijene zapadnoeuropske države¹⁸³.

Depopulacija ukupnog stanovništva prisutna je u Hrvatskoj već 25 godina, a uvjetovana je po oba osnovna demografska procesa: **prirodnim padom i iseljavanjem**. Usporedbom dvaju zadnjih popisa stanovništva 2001. i 2011. godine, neovisno o promjeni definicije stalnog stanovništva, i ukupnog prirodnog kretanja stanovništva u tom razdoblju utvrđena je i negativna migracijska bilanca, ali i izumiranje stanovništva. Nastavak depopulacije vidljiv je i nakon popisa stanovništva 2011. godine

uvjetovan istim faktorima. Prirodnim je putem Hrvatska izgubila u razdoblju 2011. - 2016. godine ukupno 72.147 stanovnika, a iseljavanjem kroz negativnu migracijsku bilancu 67.206 stanovnika po službenim podacima Državnog zavoda za statistiku ili pak po procjenama stručnjaka između 108.632 i 210.000 stanovnika. Razlika nastaje zbog ne odjavljivanja prebivališta u Hrvatskoj. Ukupna je depopulacija prema tome u razdoblju 2011. - 2016. godine između 139.353 (podaci DZS-a¹⁸⁴) i 282.147 stanovnika (podaci Državnog zavoda za statistiku RH, statistički podaci SR Njemačke¹⁸⁵ i autorska procjena useljavanja u ostale države).

Tablica 6. Vanjska migracija stanovništva Republike Hrvatske 2006. - 2016. godine

	Doseljeni iz inozemstva	Odseljeni u inozemstvo	Migracijski saldo
2006.	14.978	7.692	7.286
2007.	14.622	9.002	5.620
2008.	14.541	7.488	7.053
2009.	8.468	9.940	-1.472
2010.	4.985	9.860	-4.875
2011.1)	8.534	12.699	-4.165
2012.1)	8.959	12.877	-3.918
2013.1)	10.378	15.262	-4.884
2014.1)	10.638	20.858	-10.220
2015.1)	11.706	29.651	-17.945
2016.2)	12.370	38.444	-26.074
2016.3)	12.370	79.850	-67.480

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: Priopćenje 7.1.2., Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2015., 22.06.2016., Zagreb; Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: Statistika u nizu, Prirodno kretanje stanovništva, Tab. 7.1.3., 14.06.2017., Zagreb i Das Statistik-Portal, dostupno na: [https:// de.statista.com/themen/653/demografischer-wandel/](https://de.statista.com/themen/653/demografischer-wandel/)

183 Razvijene zapadnoeuropske države provodile su selektivnu imigraciju radne snage kao nadomjestak za gubitak radno sposobnog stanovništva uslijed negativnih demografskih trendova i razlike u broju ulaska i izlaska iz radnog kontingenta jednogodišnjih dobnih skupina.

184 Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: Priopćenje 7.1.2., Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2015., 22.06.2015., Zagreb.

185 Das Statistik-Portal, <https:// de.statista.com/themen/653/demografischer-wandel/>

Prirodni je pad stanovništva u razdoblju 2011. - 2016. godine ukupno bio 72.147 osoba, a između 2013. i 2016. godine 52.386 (Tablica 2). Nastavak prirodnog pada u 2017. još je izraženiji s pojavom najveće mjesečne smrtnosti od postanka Hrvatske u siječnju (6.441 umrlih), najmanjeg mjesečnog broja rođenih u travnju (2.523 rođenih) i najvećeg mjesečnog prirodnog pada u siječnju (-3.209 osoba)¹⁸⁶.

Nestanak hrvatske populacije prirodnim putem posljedica je intenzivnog starenja ukupne populacije i silnog recentnog iseljavanja mladog, fertilnog i obrazovanog stanovništva. Nastavak pak istim trendom ili njegovim intenziviranjem ugrozit će sve sustave u zemlji i ukupni razvoj.

Tablica 7. Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske 2006. - 2016. godine

	Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast	Stope na 1 000 stanovnika ¹			Lančani indeksi	
				Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast	Živorodeni	Umrli
2006.	41.446	50.378	-8.932	9,3	11,3	-2,0	97,5	97,3
2007.	41.910	52.367	-10.457	9,4	11,8	-2,4	101,1	103,9
2008.	43.753	52.151	-8.398	9,9	11,8	-1,9	104,4	99,6
2009.	44.577	52.414	-7.837	10,1	11,8	-1,81)	101,9	100,5
2010.	43.361	52.096	-8.735	9,8	11,8	-2,0	97,3	99,4
2011.	41.197	51.019	-9.822	9,6	11,9	-2,3	95,0	97,9
2012.	41.771	51.710	-9.939	9,8	12,1	-2,3	101,4	101,3
2013.	39.939	50.386	-10.447	9,4	11,8	-2,51)	95,6	97,4
2014.	39.566	50.839	-11.273	9,3	12,0	-2,7	99,1	100,9
2015.	37.503	54.205	-16.702	8,9	12,9	-4,0	94,8	106,6
2016.	38.490	52.454	-13.964	9,2	12,6	-3,4	102,6	96,8

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: Priopćenje 7.1.1., Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2015., 21.07.2016., Zagreb i Statistika u nizu, Prirodno kretanje stanovništva, Tablica 7.1.3., 14.06.2017., Zagreb.

1 Stopa prirodnog prirasta nije jednaka razlici stope živorodjenih i umrlih zbog zaokruživanja podataka.

¹⁸⁶ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: Statistika u nizu, Prirodno kretanje stanovništva - privremeni podaci, Tablica 7.1.3., 14.06.2017., Zagreb

Kroz povijest, Hrvatska je dominantno bila iseljenička zemlja. No, recentno iseljavanje je uz spomenuti prirodni pad stanovništva, vjerojatno i najrazorniji proces za hrvatsku demografsku i gospodarsku budućnost. Zbog strukture samog stanovništva koje iseljava, a ono je mlado, reproduktivno, biodinamički postojano, fertilno, aktivno i uglavnom visokoobrazovano sa 75 postotnim udjelom u ukupnoj emigraciji¹⁸⁷. Procjenjuje se kako će u razdoblju 2011. - 2021. iz Hrvatske iseliti preko 450.000 stanovnika s tim demografskim i inim obilježjima¹⁸⁸ te će to dodatno potvrditi demografski slom Hrvatske, ugrožavanje svih njezinih sustava i dovesti u pitanje demografsku revitalizaciju domicilnim stanovništvom.

Demografski slom javlja se u državama u kojima su **svi demografski pokazatelji i trendovi negativni**, a Hrvatska je u tu kategoriju ušla prije 10 godina i teško će iz nje izaći bez rezolutnih mjera demografske revitalizacije u funkciji gospodarskog, društvenog i ukupnog razvoja. **Demografskom su slomu prethodila razdoblja izumiranja, negativne vanjske migracijske bilance, intenzivnog starenja i iseljavanja stanovništva, pojave prirodnog pada i njegovog intenziviranja te snižavanja stope ukupnog fertiliteta u 2015. ispod 1,4.**

Izrazito negativni demografski pokazatelji i trendovi te stalno ukazivanje na njih i njihovo značenje u ukupnom razvoju uvjetovali su novi politički pristup demografskoj problematici u 2017. godini. Vlada Republike Hrvatske ustrojila je novo ministarstvo pod nazivom Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku s ciljem demografske revitalizacije u funkciji razvoja. Osim Ministarstva Vlada Republike Hrvatske ustrojila je i Vijeće za demografsku revitalizaciju Hrvatske koje čine ministri relevantnih resora u funkciji programskog usmjeravanja i intenziviranja svih revitalizacijskih postupaka. Predsjednica Republike imenovala je posebnog savjetnika za demografiju u Uredu Predsjednice, dajući time važnost demografskoj problematici.

187 Šterc, S., 2016: Demografski razvoj Hrvatske kao temelj planiranja mirovinskog sustava, Udruga mirovinskih fondova, Zagreb, str.134.

188 Ibid.

Zaključno, demografski trendovi koji predstoje Hrvatskoj nakon promatranog razdoblja su:

- *Demografski nastavak u Hrvatskoj nakon 2016. godine bit će izravna posljedica svih negativnosti iz prethodnih razdoblja, posebno prirodnog pada i iseljavanja. Njihovo je intenziviranje logičan nastavak, a ukupna bi **depopulacija** mogla biti po procjeni oko 2,5 % godišnje.*
- *Nastavit će se i **smanjivanje rodnosti** prosječno po godišnjoj općoj stopi od 1,8 %, a ukupna bi rodnost mogla u sljedećih 5 godina pasti ispod 35.000 rođenih godišnje.*
- *Lagani trend linearnog **povećavanja smrtnosti** nakon 2016. godine također je očekivani nastavak kao posljedica starenja ukupne hrvatske populacije. Procjena je porast ukupne smrtnosti na iznad 55.000 umrlih godišnje u sljedećih 3-5 godina.*
- ***Intenziviranje prirodnog pada** očekuje se po godišnjoj stopi između 0,5 i 1,0 %, iako su podaci o prirodnom kretanju za prva 4 mjeseca u 2017. godini najavili mogućnost povećanja prirodnog pada i iznad 1 % godišnje.*
- ***Negativna vanjska migracijska bilanca** zadržat će se po procjeni i u sljedećih 5 godina na apsolutnoj razini oko 70.000 osoba godišnje, dok će useljavanje ili povratak u Hrvatsku biti na godišnjoj razini od 12-13.000 osoba.*
- ***Starenje ukupne hrvatske populacije** nastaviti će se te bi u sljedećih 5 godina Hrvatska mogla ući u tip izrazito duboke starosti.*
- *Kao rezultat odnosa stope prirodnog pada i iseljavanja Hrvatska će i u ovom među popisnom razdoblju imati tip općeg kretanja stanovništva - **izumiranje**.*
- ***Demografski slom** sa svim negativnim demografskim pokazateljima i trendovima hrvatska je objektivna stvarnost i nakon 2016. godine.*
- *Izrazito negativna demografska kretanja izravno će ugrožavati osnovne sustave u zemlji i ukupni gospodarski razvitak.*
- *Hrvatska će u funkciju svog ukupnog razvoja trebati postaviti oba modela demografske revitalizacije (kroz domicilnu i useljeničku populaciju).*

Osnivanjem Ministarstva i Vijeća Vlada Republike Hrvatske počela je provoditi mjere populacijske politike. Do sada usvojene mjere su **parcijalnog karaktera i naznaka su mogućeg sustavnog pristupa revitalizaciji**. Prva je mjera povećanje roditeljskih naknada. Roditeljske naknade za drugih šest mjeseci roditeljskog dopusta za zaposlene roditelje povećavaju se s 2.660 na 3.991 kunu, a za nezaposlene i zaposlene roditelje koji ne udovoljavaju propisanom uvjetu staža od 12, odnosno 18 mjeseci s 1.663 na 2.328 kuna. Naknade roditeljima s blizancima za treće i svako sljedeće dijete do treće godine života djeteta povećavaju se s 1.663 na 2.328 kuna. Druga je mjera vezana za subvencioniranje kamata na kredite

kod kupnje prvog stana u vrijednosti do 100 tisuća eura, a najveći iznos subvencije je nepovratnih 14 tisuća eura. Korisnici utrošena sredstva neće morati vraćati, a građani subvencionirani kredit mogu iskoristiti za kupnju novog stana čija prodajna cijena s PDV-om neće prelaziti 1.900 eura po m². Pojedinačne mjere poput prethodno opisanih neće zaustaviti nepovoljne demografske trendove. Morat će se pristupiti sustavnoj razradi demografske problematike koja bi trebala uključivati sljedeće:

1. demografsku revitalizaciju Hrvatske postaviti kao ključnu problematiku u temelj gospodarskog i ukupnog razvoja Hrvatske

2. sukladno značenju demografske problematike postaviti najveću institucijsku razinu unutar Vlade za njezino rješavanje (po izraelskom modelu)
3. hrvatska dijaspora moguća je revitalizacijska osnova strategije demografskog razvoja Hrvatske
4. pružiti potpunu sigurnost radnog mjesta zaposlenim majkama i osigurati primanja tijekom rodiljnog dopusta u visini plaće
5. osigurati nezaposlenim majkama prosječnu plaću tijekom rodiljnog dopusta

6. uvesti instituciju majke odgajateljice ili oca odgajatelja za treće rođeno dijete sukladno obrazovnoj razini potrebnoj za takvu djelatnost
7. obvezni dio rodiljnog dopusta produžiti na najmanje godinu dana
8. porezni sustav gradirati s obzirom na broj djece.
9. prema broju djece u obitelji određivati komunalna i slična davanja.

15. Popis literature

- Agencija za zaštitu okoliša (2017) *Izvešće o inventaru stakleničkih plinova na području Republike Hrvatske za razdoblje 1990.-2015*. Zagreb: Agencija za zaštitu okoliša
- Center for Policy Studies (2012) *UNDP/World Bank/EC Regional Roma survey. 2011.*, dostupno na: <https://cps.ceu.edu/article/2012-10-16/undpworld-bankec-regional-roma-survey-2011>
- CEPOR (2017a) *GEM Hrvatska - rezultati istraživanja 2016*. Zagreb: CEPOR, dostupno na: <http://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2017/05/GEM2016-FINAL-za-web.pdf>.
- CEPOR (2017b) *Izvešće o malim i srednjim poduzećima – 2016*. Zagreb: CEPOR, dostupno na: <http://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2015/04/Cepor-izvjesce-2016-HR-web.pdf>
- European Environment Agency (2017) *Climate change, impacts and vulnerability in Europe 2016. An indicator-based report*. EEA Report 01/2017
- Europska komisija (2016a) *Annual Report on European SMEs 2015/2016 – SME Recovery Countries*. European Union, November 2016., dostupno na: <https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/annual-report-eu-smes-2015-16.pdf>
- Europska komisija (2016b) *Provedbena uredba Komisije (EU) 2016/1141 od 13. srpnja 2016. o donošenju popisa invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Uniji u skladu s Uredbom (EU) br. 1143/2014 Europskog parlamenta i Vijeća*
- Europska komisija (2016c) *Education and Training Monitor 2016 – Croatia*. European Union, 2016. dostupno na: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-hr-en.pdf>
- Europska komisija (2016d) *Connectivity for a European Gigabit Society*, dostupno na: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/connectivity-european-gigabit-society>
- European Commission/EACEA/Eurydice (2016) *National Student Fee and Support Systems in European Higher Education – 2016/17*. Eurydice Facts and Figures
- Europska komisija (2017a) *European Innovation Scoreboard 2017*. European Union, 2017, Ares(2017)3188269 - 26/06/2017
- Europska komisija (2017b) *2016 SBA Fact Sheet Croatia*. European Union, 2017, Ares(2017)1735504 - 31/03/2017
- Europska komisija (2017c) *Country Report Croatia 2017 Including an In-Depth Review on the prevention and correction of macroeconomic imbalances*.

- Brussels, 22.2. 2017. SWD(2017) 76 final
- Europska komisija (2017d) Pregled aktivnosti u području okoliša u EU-u Izvješće za Hrvatsku. Brussels, 3.2.2017. SWD (2017) 45 final
- Europska komisija (2017e) *Commission proposes multi-annual plan for small pelagic stocks in the Adriatic*, dostupno na: https://ec.europa.eu/fisheries/commission-proposes-multi-annual-plan-small-pelagic-stocks-adriatic_en
- FAO (2016) *The State of Mediterranean and Black Sea Fisheries 2016*, dostupno na: <http://www.fao.org/documents/card/en/c/4d4203da-b043-49da-8752-fe1dd5f7b536/>
- Farnell, T. et al (2014b) *Socijalna uključenost visokog obrazovanja u Hrvatskoj: analiza stanja*. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja
- GFCM (2016) *Report of the seventeenth session of the Scientific Advisory Committee*, dostupno na: <http://www.fao.org/3/a-i4617b.pdf>
- Hrvatska gospodarska komora (2015) *Internacionalizacija i mogućnosti financiranja, EEN*. Zagreb: HGK, dostupno na: <http://www.een.hr/upload/aaa/internacionalizacija-brosura-hgk.pdf>
- Hrvatska gospodarska komora (2017) *Turizam u 2016 godini*. Zagreb: HGK, dostupno na: <http://www.hgk.hr/documents/aktualna-tema-turizam-u-20165899d9633ad81.pdf>
- Hrvatski zavod za zapošljavanje (2016) *Godišnjak 2015*. Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje
- Hrvatski zavod za zapošljavanje (2017) *Godišnjak 2016*. Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje
- Institute for Management Development (2016) *IMD World Talent Report 2016*. Lausanne: Institute for Management Development
- Institute for Management Development (2017). *IMD World Competitiveness Yearbook 2017*. Lausanne: Institute for Management Development
- Institut za razvoj obrazovanja (2014a) *Eurostudent izvješće za RH 2014*. Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja, dostupno na: <http://www.iro.hr/hr/politike-visokog-obrazovanja/socijalna-dimenzija/eurostudent/>
- Ministarstvo branitelja (2017) *Nestale osobe u Domovinskom ratu. 2017.*, dostupno na: <https://branitelji.gov.hr/mjere-14/nestale-osobe/nestale-osobe-u-domovinskom-ratu-834/834>
- Ministarstvo kulture (2017) *Programska područja – Kultura*, dostupno na: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=4642>
- Ministarstvo gospodarstva (2015) *Akcijski plan za smanjenje administrativnog opterećenja gospodarstva i uklanjanje regulatornih prepreka slobodi tržišta i usluga*, dostupno na: <http://www.mingo.hr/page/usvojen-akcijski-plan-za-smanjenje-administrativnog-opterecenja-gospodarstva>
- Ministarstvo poljoprivrede (2014) *Godišnje izvješće o stanju poljoprivrede u 2013. - Zeleno izvješće*, dostupno na: <http://www.mps.hr/UserDocsImages/publikacije/2014/Zeleno%20izvjesce%202014.pdf>
- Ministarstvo poljoprivrede (2015a) *Hrvatko ribarstvo. E-novine, lipanj 2015*: http://www.mps.hr/ribarstvo/UserDocsImages/EMFF/E_NOVINE/lipanj%202015/E-novine%20lipanj%202015.pdf
- Ministarstvo poljoprivrede (2015b) *Nacionalni strateški plan razvoja akvakulture za razdoblje 2014-2020 – nacrt.*, dostupno na: http://www.mps.hr/ribarstvo/UserDocsImages/akvakultura/NSPA%202014-2020_hrv.pdf
- Ministarstvo poljoprivrede (2015c) *Program*

- ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020, Ministarstvo poljoprivrede, dostupno na: <http://www.mps.hr/ipard/UserDocslImages/Postpristupno%20razdoblje%20%20EAFRD/PRR%202014-2020%20finalna%20ina%C4%8Dica%20HR/PRR%20RH%202014-2020 v1.4 finalna%20ina%C4%8Dica.pdf>
- Ministarstvo poduzetništva i obrta (2016) *Strateški plan 2016-2018*, dostupno na: <https://poduzetnistvo.gov.hr/UserDocslImages/arhiva/Strategije,%20programi%20i%20zakonski%20akti/STRATESKI%20PLAN%202016-2018.pdf>
- Ministarstvo poduzetništva i obrta (2017) *Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture*, dostupno na: <http://reg.mingo.hr/pi/public/>
- Ministarstvo socijalne politike i mladih (2016). *Nacionalno socijalno izvješće. 2016.*, dostuno na: <http://www.mspm.hr/UserDocslImages/avuga/Medunarodna suradnja i EU/NACIONALNO%20SOCIJALNO%20IZVJE%C5%A0%C4%86E 2016 HR.pdf>
- Ministarstvo uprave (2017) *Strategija e-Hrvatska 2020*, dostupno na: <https://uprava.gov.hr/UserDocslImages//e-Hrvatska//Strategija e-Hrvatska 2020.pdf>
- Ministarstvo zaštite okoliša i prirode (2014) *Sixth national communication and first biennial Report of the Republic of Croatia under the United Nations framework convention on Climate change (UNFCCC)*, dostupno na: https://unfccc.int/files/national_reports/annex_i_natcom/application/pdf/hrv_nc6.pdf
- Ministarstvo zaštite okoliša i energetike (2016a) *Energija u Hrvatskoj 2015. – godišnji energetske pregled*, dostupno na: <http://www.eihp.hr/wp-content/uploads/2016/12/Energija2015.pdf>
- Ministarstvo zaštite okoliša i energetike (2016b) *Plan zaštite okoliša Republike Hrvatske za razdoblje od 2016. do 2023. godine (nacrt)*, dostuno na: <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=4300>
- Ministarstvo zaštite okoliša i energetike (2017) *Strateški plan Ministarstva zaštite okoliša i energetike 2017. – 2019.*, dostupno na: http://www.mzoip.hr/doc/strateski_plan_ministarstva_zastite_okolisa_i_energetike_za_radoblje_2017-2019.pdf
- Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja (2017) *Ministre što se čeka ? Prijedite s riječi na djela i vratite pripravnistvo*. Nzs.hr, 26.05.2017., dostupno na: <http://www.nsz.hr/novosti-i-obavijesti/sindikalne-vijesti-i-socijalno-partnerstvo/ministre-sto-se-ceka-prijedite-s-rijeci-na-djela-i-vratite-pripravnistvo/>
- Plan upravljanja vodnim područjima (2016. – 2021.). Narodne novine br.66/2016
- Program građenja i održavanja javnih cesta za razdoblje od 2017. do 2020. godine. Narodne novine br. 47/2017
- Strategija razvoja javne uprave. Narodne novine br. 70/2015
- Strategija razvoja pravosuđa za razdoblje 2013. – 2018.. Narodne novine br. 144/2012
- Strategija razvoja širokopojasnog pristupa u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2016. do 2020. godine. Narodne novine br. 68/2016
- OECD SIGMA (2014) *The Principles of Public Administration, Strategic Framework of Public Administration Reform*. Paris: OECD, dostupno na: <http://www.sigmaweb.org/publications/Principles-Public-Administration-Nov2014.pdf>
- Okvirni nacionalni program za razvoj infrastrukture širokopojasnog pristupa u područjima u kojima ne postoji dostatan komercijalni interes za ulaganja. Narodne novine br. 68/2016

- Šterc, S. (2016) *Demografski razvoj Hrvatske kao temelj planiranja mirovinskog sustava*. Zagreb: Udruga mirovinskih fondova
- Šterc, S. (2016) *Evo koje mjere mora poduzeti nova Vlada kako bi spasila Hrvatsku od demografskog sloma!*. Narod.hr, 29. rujna 2016. dostupno na: <https://narod.hr/hrvatska/sterc-evo-koje-mjere-mora-poduzeti-nova-vlada-spasila-hrvatsku-demografskog-sloma>
- Šterc, S., Komušanac, M. (2012) *Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske – izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija?*. Društvena istraživanja, 21 (3), str. 693.-714.
- UNDP (2012) *Hrvatsko morsko ribarstvo*, dostupno na: http://www.izor.hr/c/document_library/get_file?p_l_id=68581&folderId=114050&name=DLFE-17701.pdf
- Vlada RH (2013) *Zajednički regionalni program o trajnim rješenjima za izbjeglice i interno raseljene osobe: Okvirni Program, studeni 2011. Izvješće o studiji izvedivosti: Hrvatska (rujan 2013)*.
- Vlada RH (2015a) *Procjena rizika od katastrofa u Republici Hrvatskoj*, dostupno na: http://www.platforma.hr/images/dokumenti/Procjena_rizika_RH_FINAL.pdf
- Vlada RH (2015b) *Nacionalni program reformi 2016*. Zagreb: travanj 2016.
- Vlada RH (2015c) *Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine.*, dostupno na: <http://www.esf.hr/wordpress/wp-content/uploads/2015/02/Strategija-razvoja-dru%C5%A1tvenog-poduzetni%C5%A1tva-u-RH-za-razdoblje-2015-2020.pdf>
- Vlada RH (2016a) *Plan protuminskog djelovanja za 2016. godinu*, dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/2016/21%20i%2022%20sjednica%20Vlade%20Republike%20Hrvatske//22%20-%2011b.pdf>
- Vlada RH (2016b) *Nacionalni program reformi 2017*. Zagreb: travanj 2017.
- Vlada RH (2016c) *Aksijski plan provedbe Strategije razvoja javne uprave u razdoblju od 2017. do 2020. godine*, dostupno na: <https://uprava.gov.hr/UserDocsImages//novosti//Aksijski%20plan%20provedbe%20Strategije%20razvoja%20javne%20uprave%20za%20razdoblje%20od%202017.%20do%202020.%20godine.pdf>
- Vlada RH (2017a) *Izvješće o provedbi Nacionalnog programa reformi 2016 za razdoblje travanj-prosinac 2016*, dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/2017/01%20sije%C4%8Danj/19%20sjednica%2014%20VRH//19%20-%202018.pdf>
- Vlada RH (2017b) *Plan gospodarenja otpadom Republike Hrvatske za razdoblje 2017.-2022. godine*, dostupno na: http://www.mzoip.hr/doc/plan_gospodarenja_otpadom_republike_hrvatske_za_razdoblje_2017-2022_godine.pdf
- World Economic Forum (2016) *The Global Competitiveness Report 2016–2017*. Geneva: World Economic Forum

16. Popis izvora podataka

Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, dostupno na: <http://www.apprrr.hr/statistika-2016-2199.aspx>

Agencija za zaštitu okoliša, *Odabrani pokazatelji okoliša i prirode u Hrvatskoj - 2016.*, dostupno na: <http://www.azo.hr/OdabraniPokazateljiOkolisa>

Agencija za zaštitu okoliša, dostupno na: <http://www.azo.hr/lzvjesca14>

Das Statistik-Portal, dostupno na: <https://de.statista.com/themen/653/demografischer-wandel/>

Državni Zavod za Statistiku, *Poljoprivreda, lov, šumarstvo i ribarstvo*, dostupno na: <http://www.dzs.hr/>

Državni zavod za statistiku, *Strukturno-poslovni pokazatelji poduzeća u 2013.-2015.*, dostupno na: <http://www.dzs.hr>

Državni zavod za statistiku, *Strukturno – poslovni pokazatelji poduzeća za 2014.*, dostupno na: <http://www.dzs.hr>

Državni zavod za statistiku, *Skupljanje, pročišćavanje i distribucija vode u 2013.*, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/06-01-02_01_2014.htm

Državni zavod za statistiku, *Skupljanje, pročišćavanje i distribucija vode u 2016.*, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/06-01-02_01_2017.htm

Državni zavod za statistiku, *Priopćenje 7.1.2., Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2015.*, 22.06.2015., Zagreb.

Državni zavod za statistiku, *Statistika u nizu, Prirodno kretanje stanovništva - privremeni podaci*, Tablica 7.1.3., 14.06.2017., Zagreb

Državni zavod za statistiku, *Studenti u akademskoj godini 2015./2016. – Statistička izvješća*, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1571.pdf

EFZG, 2016., *Odabrani pokazatelji gospodarstva Hrvatske*, dostupno na: http://web.efzg.hr/dok/MGR/tsekur/ODABRANI-POKAZATELJI-GOSPODARSTVA-HRVATSKE_2016.pdf

European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) *European judicial systems Efficiency and quality of justice*”, Edition 2016 (2014 data), dostupno na: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2016/publication/REV1/2016_1%20-%20CEPEJ%20Study%2023%20-%20General%20report%20-%20EN.pdf

Europska komisija, *Digital Economy and Society Index (DESI) 2017*, dostupno na: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/digital-economy-and-society-index-desi-2017>

Europska komisija, *Energy by country*, dostupno na: <https://ec.europa.eu/>

[energy/en/data-analysis/country](http://ec.europa.eu/energy/en/data-analysis/country)

Europska komisija, *The European Core Health Indicators (ECHI)*, dostupno na: https://ec.europa.eu/health/indicators/echi/list_en

Europska komisija, *Stecf stock assessment database in the Mediterranean and Black Sea*, dostupno na: <https://stecf.jrc.ec.europa.eu/dd/medbs/ram>

Eurostat, *Adult participation in learning by sex*, dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc440&plugin=1>

EUROSTAT, *Agriculture, forestry and fishery statistics - 2016 edition*, dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7777899/KS-FK-16-001-EN-N.pdf/cae3c56f-53e2-404a-9e9e-fb5f57ab49e3>

Eurostat, *Community Innovation Survey 2014*, dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20170124-2>.

Eurostat, *Early leavers from education and training by sex*, dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_40&plugin=1

EUROSTAT, *Database - Agriculture, forestry and fishery*, dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Eurostat, *Fertility indicators*, dostupno na: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_find&lang=en

Eurostat: *Fishing fleet* [fish_fleet_alt]

Eurostat, *Learning mobility statistics*, dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Learning_mobility_statistics#Methodology_2F_Metadata

Eurostat, *Long-term unemployment rate, % of active population aged 15-74*, dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/>

[table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipslm70&plugin=1](http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipslm70&plugin=1)

Eurostat, *Municipal waste generation and treatment, by type of treatment method*, dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdpc240>

Eurostat, *Population change - Demographic balance and crude rates at national level*, dostupno na: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_gind&lang=en

Eurostat, *Population connected to urban wastewater collecting and treatment systems, by treatment level*, dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=ten00020&language%20=en>

Eurostat, *Share of renewable energy in fuel consumption of transport*, dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tsdcc340&language=en>

Eurostat, *Supply, transformation and consumption of renewable energies - annual data*, dostupno na: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_107a&lang=en

Eurostat, *Total unemployment rate*, dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdec450&plugin=1>

Eurostat, *Temporary employees as percentage of the total number of employees*, dostupno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tesem110&language=en>

Eurostat, *Unemployment rate by educational attainment level*, dostupno na: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tepsr_wc140&language=en

Eurostat, *Unemployment statistics*, dostupno

na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Table_3_unemployment_rates_by_age_and_gender_new.PNG

Eurostat, *Youth long-term unemployment rate (12 months or longer) by sex and age*, dostupno na: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ythempl120&lang=en>

FINA, Analiza finansijskih rezultata poduzetnika u RH 2016. - Financijski pokazatelji poduzetnika prema veličini

Hrvatski zavod za javno zdravstvo, *Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis*, dostupno na: <https://www.hzjz.hr/periodicne-publikacije/hrvatski-zdravstveno-statisticki-ljetopis-za-2015-tablicni-podaci/>

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, *Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje*. 14 (3), listopad 2016., dostupno na: <http://www.mirovinsko.hr/default.aspx?id=723>

Središnji državni portal, *Poduzetnička infrastruktura*, dostupno na: <https://gov.hr/print.aspx?id=1842&url=print>

Ministarstvo uprave, *Statistički prikaz br.5.*, dostupno na: [https://uprava.gov.hr/UserDocsImages//Statisticki%20prikaz//Statisticki%20prikaz%20br%205%20\(24.01.2017.\).pdf](https://uprava.gov.hr/UserDocsImages//Statisticki%20prikaz//Statisticki%20prikaz%20br%205%20(24.01.2017.).pdf)

Ministarstvo pravosuđa, *Statistički pregled za 2016.*, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Pravo%20na%20pristup%20informacijama/lzvješća/Statisticki%20pregled%20za%202016%20godinu.pdf>

Transparency International, *Corruption Perception Index*, dostupno na: <https://www.transparency.org/research/cpi/>

World Bank, *Doing Business - Historical Data Sets and Trends Data 2013-2017*, dostupno na: <http://www.doingbusiness.org/Custom-Query>

World Bank, *Doing Business Economy Profile 2017: Croatia.*, dostupno na: <http://www.doingbusiness.org/~media/wbg/doingbusiness/documents/profiles/country/hrv.pdf>

World Bank, *Worldwide Governance Indicators*, dostupno na: <http://data.worldbank.org/data-catalog/worldwide-governance-indicators>